

Она Ватан эришган истиқлолнинг йигирма йиллиги арафасида тақдирларда мустақилликдек улғу бир неъматнинг тутган ўрни ҳақида гапириш менга фахр бўлиб туюлди. Ҳозир ёшим эликка бориб қолган экан, шундан йигирма йилини эркинлик, эминлик йилларида яшабман. Хўш, шу йиллар мобайнида мен ўзимдан ортиқ кўрган шу юртим учун кўлимдан келган ҳамма ишни қилдимми?!

МУСТАҚИЛЛИК МЕНИНГ ТАҚДИРИМДА

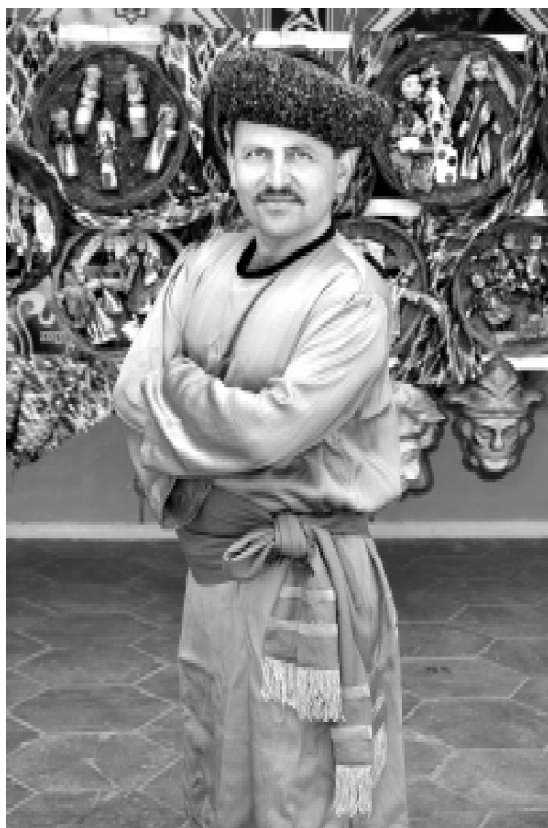
(Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг йигирма йиллигига бағишлайман)

Эсимда, шўро даврида ўқиб, маълумотли бўлман. Бошқаларга ва ўзимга берган кўпгина саволларим жавобсиз қоларди. “Нега ўзим яшаб турган юрт, шаҳар, қишлоқ тарихи ҳақида маълумотлар етарли эмас?”, “Нега санъат соҳасида миллий анъаналар унутилган?”, “Нега миллий халқ театр анъаналари тарихини рус муаллифларининг рус тилидаги китобларидан ўрганишимиз керак?”... Баъзан шунақанги саволларим бошимга бало бўлиб, азобини ҳам чекиб кўрдим. Санъат институтининг, аввалига, актёрлик, кейинчалик, режиссёрлик факултетларида аъло баҳоларга ўқиб билим олганим учун махсус стипендия билан мукофотлангандим. Афсуски, Давлат театрига имтиёзли диплом билан боришимга қарамасдан, ўша стипендиядан кам маош тайинланганлиги ҳам ўша «маҳмадоналик» натижаси бўлди. Институтда олган аъло ба-

ҳоларим ҳеч кимга керак эмаслиги менга азоб берарди.

1989 йил. Юрак ютиб ўз саъй-ҳаракатларим билан хоразмлик ёш томошабинлар учун махсус кўғирчоқ театристудияси ташкил қилдим. Саҳна декорацияларини уста акам тайёрлаб берди. Спектакл кийимларини ойим тикиб бердилар. Бошқа харажатларни ўша куш тўймас маошимга амалга ошириб, «Тўғри ва Эгри» эртагини саҳналаштирдим. Қишлоғим ёш томошабинлари эртак томошасини илиқ кутиб олишди. Вилоят саҳна санъати учун бу бир алоҳида воқелик бўлди.

Тўқсонинчи йилларда қисқа бир муддат Огаҳий номидаги мусиқали драма ва комедия театрига раҳбар бўлган Ўзбекистон халқ артисти Санъат Девонов спектаклни қайта театр саҳнасига кўчиртириб, оқ фотиҳа бер-

ди, қўллаб-қувватлади. Натижада, атрофимга театрнинг катта-кичик актёрлари йиғилишиб, ҳамфикр бир жамоа яратдик. “Сусамбил”, “Афанди ҳангомалари” номли эртак томошаларини халқ театри анъаналари йўлида саҳналаштириб, томошабинларнинг олқишларини олдик. Кичик бир воқеа сира эсимдан чиқмайди. Чекка қишлоқлардан бирига куз ойларида томоша намоиш этишга бордик. Одатдагидек, қишлоқда чироқ ўчган. Ҳаво булутли бўлгани учунми ёки қишлоқ болалари учун театр ажойибот бўлгани учунми, маданият саройи мактаб ўқувчилари билан лиқ тўла. Биз электр

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги**

Таҳририят:

бош муҳаррир

Азим СҮЮН

бош муҳаррир ўринбосари

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ

масъул котиб

Комил ЖОНТОВ

фотомуҳбир

Машраб НУРИНБОВ

сахифачи ва дизайн

Акбар ЙЎЛДОШЕВ

Нигина ҚОДИРОВА

наъбатчи муҳаррир

Манзура ШАМС

Наъбатчилик

кенгаши:

Акрамжон АДИЗОВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
ҳузуридаги «Ижод» фонди директори

Сувон НАЖБИДИНОВ

«Матбуот тарқатувчи» АК
бош директори

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Андижон вилояти ҳокимлиги
масъул ходими

Бахтиёр САЙФУЛЛАЕВ

Ўзбекистон Маданият ва спорт
ишлари вазирлигининг биринчи ўринбосари

Азиз ТЎРАЕВ

Тошкент Давлат Маданият
институтининг ректори

Абдусалом УМАРОВ

Алшар Навоий номидаги Ўзбекистон
Миллий кутубхонаси директори

Азамат ҲАЙДАРОВ

«Ўзбекнаво» эстрада
бирлашмаси бош директори

Муқоваларимизда:

1-бет: Саида Аъзамхўжаева, фалсафа фанлари доктори.

4-бет: Фотозюд. Машраб Нуриноев.

Бичими 60x84_{1/8}. Буюртма № 49. Адали: 4357 нусха. Ҳажми 6 б.т.

Босмаҳонага 10.06.2011 йилда топширилди. Босишга 19.04.2011 йилда руҳсат этилди.

Таҳририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Тел: 233-25-66

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

Журнал «HILOL MEDIA» масъулияти чекланган жамият матбаа бўлимида офсет усулида
офсет қоғозига босилди. Бўлим манзили: Тошкент шаҳри, 21-мавзе, Фарҳод кўчаси, 1 «А»-уй.

e-mail: AzimSUYUNNUR@mail.ru

Ушбу сонга:

Дилафрўз ҚУРБОНОВА

Дунё музейларидаги

асотирлари миз

Тўра МИРЗО

Бетёқнинг оғочлари тик...

Манзура

Ҷетозлар

Асад Асил

Аҳволнинг қалай, алқорлар

Комил ЖОНТОВ

Буюклар ҳаётидан

Рўзимурод ЭСОНОВ

Бўёқлар қиролли

йўқлиги учун овоз кучайтиргич ишламаяпти, фонограммдан фойдаланиб бўлмайди, деб нима қиларимизни билмай жим турибмиз. Шунда маданият саройи қоровули бизга ҳамлард бўлиб, лампа-чироқлар топтириб келди. Буёғини айтишга ҳожат ҳам бўлмаса керак. Саҳнага ёқилган тўртта лампа-чироқнинг гира-шира ёруғи, доиранинг “бак-бака-бум”и сеҳрли бир ҳолатни яратдики, биз актёрлар ҳам, томошабинлар ҳам сеҳрланган-дек томоша оғушига фарқ бўлди. Бу ҳолат-

нинг илҳомбахш кайфияти умр-бод эсимдан чиқмайди. Ёш томошабинларимизнинг миллий томошага чанқоқлиги менинг санъатдаги мезонимни белгилаб берди.

Болажонларга кўғирчоқлар иштирокидаги томошаларим байрамона кайфият, қувонч бахш этиши янги ижодий чўққиларни забт этишга ундади. Хонқа туманида ташкил қилинган «Жайхун» кўғирчоқ театр студияси, Огаҳий номидаги Хоразм вилоят мусиқали драма ва комедия театридаги ҳамфикр актёр дўстларим 1993 йили Хива шаҳрида ташкил қилинган Давлат кўғирчоқ театрининг ижодий асосини ташкил қилишди.

Кўғирчоқ театрида саҳналаш-тирган спектакларим, ёзган эртак-пьесаларим, фестивалларда эришган ютуқларим ҳали кўнглимни тўлдирмаганди. Томоша залидан ташқарида ҳам ўзбек болажонларининг ҳар куни, ҳар соатда тарбиявий, маънавий, маърифий ўртоғи, дугонаси бўлиши мумкин бўлган миллий кўғирчоқлар масаласи мен учун муҳим муаммога айланиб бораётган эди.

Президентимизнинг “Юксак маънавият — енгилмас куч” асарларидаги «Гўдакнинг улғайиб, касб танлаши, келажакда қандай йўлдан бориши, ўзининг ҳаёт тарзини қандай ахлоқий-маънавий асосларга қуриши

ҳам, ҳеч шубҳасиз, унинг болаликда қандай ўйинчоқлар билан ошно бўлиб ўсгани билан белгиланади» деган фикрларини ўқиб, ахир, ҳақиқатан ҳам, мустақилликка эришган бўлсак-да, мустақиллик фарзандлари, шу жумладан, менинг ҳам ёш фарзандларим миллий руҳиятни акс эттирадиган ўйинчоқ, кўғирчоқ ўйнаб катта бўлмаса, гоёвий-тарбиявий жиҳатдан баркамол бўла олишмайди, деган фикр мени қийнай бошлади. Мен актёр, режиссёр, драматург, эртакчи бўлсам-да, ҳали рассомлик, ҳайкалтарошлик, дизайнерлик ёки тикувчи-бичувчиликдан хабардор эмасдим. Миллий кўғирчоқлар ишлаб чиқариш масаласи оқсаяпти, деб кимларнидир айблашга уриниб кўрдим. Лекин ўйлаб қарасам, гапириш билан иш битмас экан! Миллийлик масаласини ҳамма ўзидан бошлаши керак экан, нега ўзим кўғирчоқ ясай олмайман, демак, мен ўзим шу масала устида ишлашим керак, деган қарорга келиб, енгни шимариб ишга киришдим. Қўлимдаги бор экологик тоза маҳсулотлардан, яъни лой, қоғоз, мато, пахта, тахта,

ёғоч, қамиш, сомон каби ашёлардан миллий эртақ ва афсоналаримиз қахрамонлари сиймоларини ярата бошладим. Мутахассислардан маслаҳат олдим, шогирд тушдим, махсус адабиётларни йиғдим. Тарихни қайтадан ўргандим. Натижада, бугунги кунда Ўзбекистон Бадиий Академияси, Ҳунарманд уюшмалари аъзоси бўлдим. Хуллас, мени кўғирчоқсоз уста сифатида юртимизда ва бошқа юртларда ҳам билишади. Мен доимо Президентимизнинг: «Бу масалада иш олиб борадиган инсонлар нафақат педагог, психолог ёки дизайнер бўлиши, шу билан бирга, тарихимиз ва маданиятимизни ҳар томонлама чуқур билиши керак. Шу маънода ўйинчоқ ва кўғирчоқларга тарихимиздаги ибратли қахрамонлар, халқимизнинг бой ва бетакрор эстетик дунёсини акс эттирадиган персонажлар, миллий қадриятларимиз асос қилиб олинса, мақсадга мувофиқ бўлур эди деб ўйлайман», деган гапларини ўзим учун дастуриламал деб биламан. Қайси миллий қахрамон қиёфасини акс эттирмоқчи бўлсам, албатта, у тўғрисидаги адабиётларни ўқийман.

Шуни фахр билан айта оламанки, бугун кўғирчоқлар кўргазма расталаридан менинг Тоҳир ва Зухро, Малика, Лолахон, Качал полвон ва Бикахон, Хўжа Насриддин Афанди, Зумрад ва Қиммат каби юзлаб кўғирчоқ қахрамонларим ўз жойларини эгаллашган. Халқ таълими вазирлиги мактабгача таълим бўлими ва малака ошириш марказлари билан биргаликда болалар боғчалари учун махсус миллий театр кўғирчоқлари тўплами ишлаб чиқдик. Ижодий ишларимиз оммавий ахборот воситалари, Интернет орқали дунёга таралди. Франция, Бельгия, Германия, Испания, Греция, Россия, Тайвань, Япония давлатлари Люксембург қироллиги, фуқаролари кўғирчоқларимиз орқали халқ амалий санъати, миллий маданиятимиз, урф-одатларимиз, маънавиятимиз ҳақида маълумотга эга бўлишди. Бу — мен учун фахр.

Ҳунарманд, халқ усталари учун яратилаётган имтиёзлар, шароитлар нафақат ижод қилиш, балки шу ижодий маҳсулотлар орқали тадбиркорлик билан даромад қилиш имкониятлари эшигини очиб бермоқда. Чет элларга маҳсулот экспорт қилиш

борасидаги имтиёзлар, солиқлардан озод бўлиш кимни ишлашга чорламайди, дейсиз! Фарзандларимизнинг кўғирчоқлари оддий овунчоқ эмас, балки маънавий-маърифий тарбия воситаси, деб қараб, бу соҳада кўплаб ҳамфикрларни топдим. Булар шу она юртимнинг содиқ фарзандлари: акаларим, опаларим, дўстларим, укаларим... Бугун менинг шогирдларим кўп. “Ёшлар” телеканалида миллий кўғирчоқ ясашни ўргатиш учун “Устахона” кўрсатувига таклиф қилишди. Энди ғойибона шогирдларга ҳам эгаман.

Тақдирим китобининг ёзилмаган саҳифалари жуда кўп. Мустақилликнинг йигирма йиллиги, ўттиз, қирқ, эллик йиллиги бу саҳифаларни қувончли, бахтли онлар билан тўлдиради, деб умид қиламан.

Бугун менинг номимга Ўзбекистон Бадиий Академияси, Ҳунарманд уюшмаси, Театр Ижодкорлари уюшмаси аъзоси, «Жайхун» кўғирчоқ театри бадиий раҳбари, кўғирчоқсоз уста деган сўзлар қўшиб айтилади. Бу ҳам менинг тақдиримга мустақиллик берган шараф.

Мансурбек ҚУРЁЗОВ

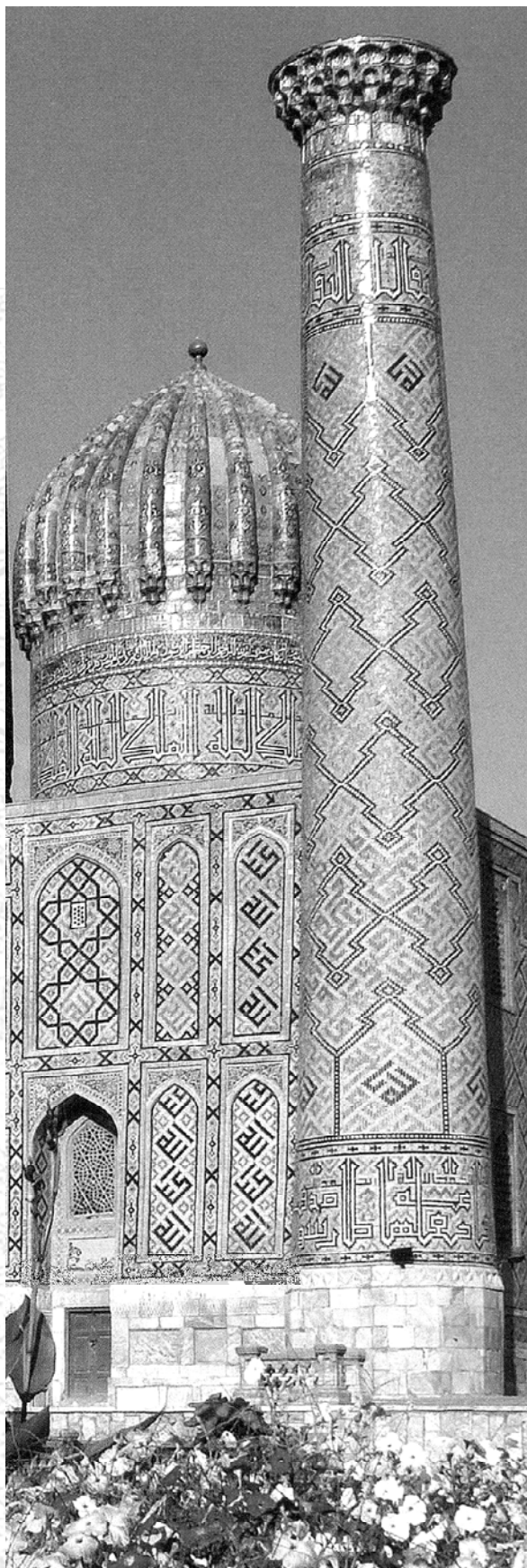
Ҳаёт суръатининг тезлашуви деб аталаётган бугунги глобаллашув шароитида маънавий тарбия соҳасида юзага келаётган айрим муаммолар ечимини топиш, хусусан, ёш авлод онгини турли зарарли оқимлар, бузғунчи мафкуралар таъсиридан сақлаш, миллатимизнинг эртаси бўлган азиз фарзандларимизни ҳар томонлама баркамол инсонлар қилиб тарбиялаш — жамият олдида турган бирламчи вазифалардан бўлиб қолди.

МАЪНАВИЙАТ ИНСОННИ УЛУҲЛАЙДИ

Юртбошимиз таъкидлаб ўтганидек, “Бугунги мураккаб мафкуравий жараёнларни илмий-амалий жиҳатдан атрофлича таҳлил қилиш ва баҳолаш, уларнинг устувор йўналишларини, кимга ва нимага қаратилганини аниқлаш, аҳоли турли қатламларига таъсирини ўрганиш, миллий манфаатларимизга, ҳаёт тарзимизга зид бўлган зарарли ғоялар ва мафкуравий хуружларнинг моҳиятини очиб бериш, фуқароларимиз қалбида миллий тафаккур ва соғлом дунёқараш асосларини мустаҳкамлаш алоҳида аҳамият касб этади. Фақат ана шундай асосда ёшларни ўз фикрига эга, турли маънавий хуружларга қарши собит тура олишга қодир бўлган, иродали, фидойи ватанпарвар инсонлар этиб тарбиялашга эришиш мумкин”.

Давлатимиз раҳбари ҳар қандай миллат ва элат аҳиллиги ва бирдамлигини сақлаб, миллий манфаатлари йўлида қатъият билан турмаса, масъулият ва ҳушёрлигини йўқотадиган бўлса, охир-оқибатда ўзининг энг катта, тенгсиз бойлиги бўлмиш мустақиллиги ва озодлигидан жудо бўлиши мумкинлигини такрор-такрор уқтиради. Тарихдан ҳам, яқин ўтмишдан ҳам бунга кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Демак, «оммавий маданият» ниқоби остида онг-шууримизга четдан ошқора ҳамда пинҳона ёпирилиб келаётган, ёшлар дунёқарашига сингиётган маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларига асло бефарқ бўлмаслигимиз керак. Дунёда турли мафкуралар, иқтисодий ва сиёсий манфаатлар тортишуви кундан-кунга кескин тус олаётган бир пайтда Юртбошимизнинг фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш лозимлиги тўғрисидаги кўрсатмасига оғишмай амал қилишимиз, маънавий тарғибот ишида бугунги талаблар даражасидаги самарадорликка эришишимиз лозим бўлади.

Бугунги дунёнинг ўзига хос муҳим бир жиҳати шундаки, ривожланган, иқтисоди бақувват давлатлар ҳам, бу йўлга энди-энди кириб келаётган мамлакатлар ҳам ташқи сиё-

сатда, ўзаро ҳамкорлик алоқаларини йўлга қўйишда, энг аввало, шахсий манфаатларидан келиб чиқади, бу манфаатлар эса дунё чорраҳаларида гоҳо тўқнаш келиб қолади. Ҳар ким ўзим бўлай дейди, ўзининг манфаатларини ҳисобга олади. Шундан келиб чиқиб, бошқаларга турлича тазйиқ ўтказади. Иқтисодий, ҳарбий тазйиқни сезиш осон, аммо мафкуравий тазйиқ кўринмас бир офат сифатида халқ, миллат ҳаётига аста-секин кириб келади ва илдиз отади. Иқтисодий тангликни енгиш мумкин, аммо маънавий таназзул оқибатларини тугатиш мураккаб вазифа. Бунинг сабаби, бузғунчи кучлар ўзга бир халқ, миллат маънавиятига қарши кураш бошлар экан, бир қарашда ўта беозор, аммо таъсир кучи ғоят самарали воситалардан фойдаланади. Яъни улар асосий куч — ёш авлод онги ва қалбини эгаллаш, уларни тўғри йўллардан чалғитишга, зеҳнини сусайтиришга интилади.

Ватан — ҳаммамиз учун муқаддас бешик. Нечанеча асрлар давомида аجدодларимиз шу бешикнинг гуллаб-яшнашини орзу қилиб келганлар. Бу орзу-умид йўлида жон фидо қилишган. Ватанни севиш, миллий гурур ва ифтихор, маданият ва маънавият, одоб ва ахлоқ, кўплаб инсоний фазилатлар шу аجدодлардан бизга мерос бўлиб қолган. Улар гарчи жон фидо этиб, озодликни қўлга кирита олмасалар-да, халқни халқ, миллатни миллат сифатида тутиб турувчи маънавий-ахлоқий қадриятларни, замонлар синовидан ўтган анъаналаримизни, дину диёнатимизни жон янглиг асраб келганлар. Мустақилликнинг дастлабки қадамларидан бошлаб, давлатимиз раҳбари бу улуг неъматларни асраб-авайлаш, умуминсоний қадриятларга ҳамоҳанг ҳолда бойитиб, келгуси авлодларга етказиш маънавият соҳасидаги энг буюк вазифа эканлигини эътироф этди. Халқни буюк келажак ва улугвор мақсадлар сари бирлаштириш, мамлакатимизда яшайдиган; миллати, тили, динидан қатъи назар, ҳар бир фуқарони ягона Ватан бахт-саодати учун масъулият сезиб яшашга чорлаш, юксак фазилатли ва комил инсонларни тарбиялаш, шу муқаддас замин учун фидойилликни ҳаёт мезонига айланттириш — миллий истиқлол ғоясининг бош мақсади қилиб белгиланди.

Бу вазифа мамлакатимизнинг бош қонуни — Конституцияда ҳам ўз ифодасини топди. Демакки, тинч-тотув ҳаётимизга чанг солувчи турли таҳдид ва бузғунчи ғояларга, нияти ғараздан иборат оқимларнинг ёшларимизни тўғри йўлдан оздиришга, уларнинг онги ва қалбини эгаллашга қаратилган ҳаракатларига бепарво қараб туриш асло мумкин эмас, маънавиятимиз илдизларига болта кўтараётган, қадриятларимизни қадрсизлантиришга уринаётганларга нисбатан муносиб жавоб қайтаришимиз керак.

Бугун инсон тафаккури маҳсули бўлмиш компьютерлар, Интернет ва бошқа замонавий алоқа воситалари ҳаётимизга чуқур кириб бормоқда. Таъбир жоиз бўлса, фан ва техниканинг бу ютуқлари инсон ақл-

заковати билан баҳслашмоқда. Интернет орқали биз олис минтақаларда бўлаётган сўнгги воқеалар, ҳодисалар, оламшумул янгиликлардан хабардор бўлиб турибмиз. Дунёнинг энг чеккасида содир этилган воқеа, айтилган бир гап шу оннинг ўзидаёқ бутун ер юзига тарқалаётир. Ахборот технологиясининг бу ютуғи тарққийётга, хабардорликка хизмат қилаётганини рад этиш қийин.

Компьютер орқали фикрлай бошладик, ижод қилмоқдамиз. Олимлар инсон миясидаги фикрни ўқийдиган ақлли машиналар ихтиро қилиш устида ҳам бош қотирмоқдалар. Лекин бу ихтиролар нимага хизмат қилиши, эртага ёшлар онги ва тафаккурига, одоби ва тарбиясига, Ватан олдидаги масъулиятига қандай таъсир кўрсатиши устида камроқ ўйлаётганимиз ҳам бор гап. Интернет саҳифаларидаги турли-туман материаллар билан танишаётган ёшларнинг онги фақат эзгу фикрлар, керакли янгиликлар билан тўлаётганига ишончимиз комил эмас. Чунки инсон ақл-заковатининг юксак ифодаси бўлган бу буюк ихтиро саҳифалари ўғрилиқ, қон тўкишлиқ, ҳаёсизлик, зўравонлик, босқинчи ва талончилик, зино ва бошқа иллатлар билан тўлиб-тошиб кетган. Матбуот хабарларига қараганда, биргина Интернет тизимида ёшларни ўз-ўзини, бошқа гуноҳсиз одамларни ўлдиришга чорловчи, одам савдосини қандай йўлга қўйиш мумкинлигини ўргатувчи, фоҳишабозлик, гиёҳвандлик каби жиноятларни оқловчи кўплаб сайтлар бор экан.

Бундан англашиладиган хулоса шуки, ёшлар ахборот хуружлари ҳамда йўлдан оздирувчи, аммо бир қарашда ёмон жойи йўқдек мафтункор жилоларда намоён бўлаётган ғаразли даъватларнинг асл маъносини тушуниб олишлари лозим. Гап шундаки, ҳали дунёқарашни тўла шаклланмаган, ҳаётий тажрибаси етарли бўлмаган ёшлар бундай оқимларнинг туб моҳиятини ҳаммиша ҳам англаб етмайдилар. Ҳамма нарса уларнинг кўзига яхши ва ибратли бўлиб кўринади. Янгиликлари аниқ англаганларида эса, вақт ўтган, умрнинг неча йиллари беҳуда соврилган бўлади.

Истиқлол йилларида мамлакатимизда ҳукм сураётган тинчлик ва тотувликка қилинган кўплаб хуружлар мисолида айтишимиз мумкинки, ёвуз ниятли кучлар, энг аввало, балоғат остонасида турган ёшларни нишонга олади. Чунки улар ҳали бўйи чўзилмаган, илдизи нимжон ниҳол каби, ким қайси томонга қараб бурса, ўша томонга қараб оғишлари мумкин.

Зиммаларига ёшлар билан ишлаш масъулияти юклатилган устозлар, маънавият ва маданият тарғиботчилари тарғибот-ташвиқот ишида Президентимизнинг асарлари, нутқ ва маърузаларидаги кўрсатмалардан, адабиёт, санъат, кино, театр, матбуот ва телевидение имкониятларидан унумли фойдаланишлари зарур. Ёшлар билан бевосита мулоқот ўтказиш, давра суҳбатлари, савол-жавоб кечалари ташкил этиш, уларни диққат-эътибор билан тинглаш яхши натижа

беради. Муаллимлар маънавий-ахлоқий тарбия мавзусида талабаларга тез-тез иншо ёздириб турсалар, айти муддао бўлур эди. Мактаблар, лицей ва коллежларда заковатни чархлашга доир ўтказилаётган билимдонларнинг ўйинлари “Фалон воқеа қачон, қасрда рўй берган?” мазмундаги саволлардан иборат бўлиб қолмаслиги керак. Бу саволлар талабалар билимини оширишга озми-кўпми ёрдам берса-да, фикрлаш қобилиятини ўстиришга деярли таъсир кўрсатмайди. Фикризмича, асосий эътиборни жавоб берувчининг мустақил фикрига, шахсий мулоҳазаларига, атрофида кечаётган воқеа-ҳодисаларни қандай изоҳлашига қаратиш керак.

Инсон, энг аввало, ақл-заковати билан Инсон! Фикрлашдан узоқлашиш инсонликдан чекинишдир. Инсоният тарихида бундай сабоқлар жуда кўп. Ҳар бир миллат ўз тарихий илдишларини, ўтмиш аждодлари, ота-боболари босиб ўтган йўлни чуқур билиши, асрлар давомида шаклланган, ҳаёт синовларидан ўтган, чин маънода миллий бойликка айланган маънавий қадриятларни унутмаслиги лозим.

Ер юзида ҳаёт пайдо бўлибдики, инсон зоти ўз турмуш тарзини яхшилашга, кечагидан кўра яхшироқ яшашга, фарзандлари иқболни кўришга интилади. Ҳар бир халқ ижтимоий адолат, фаровонлик йўлини тутар экан, табиийки, шу ният йўлида ҳаракат қилади, шу орзу билан яшайди, ўзи ва фарзандлари келажакка умид кўзи билан қарайди.

Дунёда шундай қудратли мамлакатлар борки, беҳисоб табиий бойликлари ҳисобига туриш-турмушда қийинчилик нима эканини билишмайди. Аммо чинакам роҳат-фароғатга, ижтимоий адолат ва маънавий комилликка биргина бойлик билан эришиб бўлмайди. Ҳаётда инсон қалби, маънавий олами, имон-эътиқоди, инсоф-диёнати деган тушунчалар борки, улар олдида беҳисоб куч-қудрат, бойлик ҳам гоҳо ожиз қолади. Юртбошимизнинг “Юксак маънавият - энгилмас куч” асарида таъкидланганидек, “Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва, албатта, бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, беқиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада ҳушёрлик ва сезгирлигимизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзибўларчиликка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озикланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин”.

Давлатимиз раҳбари маънавиятнинг маъно-моҳиятини узоқ йиллик ҳаётий кузатишлар, мустақиллик йиллари тажрибалари ва бугун дунё миқёсида юз бераётган шиддатли воқеа-ҳодисалар, хусусан, ахборот

оламининг глобаллашуви ва бу мураккаб жараёнларнинг инсон руҳий оламига таъсири мисолида аниқ-равшан таърифлаб беради: “Маънавият — инсонни руҳан покланиш, қалбани улғайтишга чорлайдиган, одамнинг ички дунёси ва иродасини бақувват, имон-эътиқодини бутун қиладиган, виждонини уйғотадиган беқиёс куч, унинг барча қарашларининг мезонидир. Менинг назаримда, “маънавият” тушунчаси жамият ҳаётидаги гоёвий, мафкуравий, маърифий, маданий, диний ва ахлоқий қарашларни ўзида тўла мужассам этади”.

Давлатимиз раҳбари маънавият миллий ўзлигини англашда муҳим ва ҳал қилувчи куч эканлигини уқтирар экан, ҳар қайси миллат ёки халқнинг маънавияти унинг бугунги ҳаёти ва тақдирини, ўсиб келаётган фарзандларининг келажакни белгилашда беқиёс аҳамият касб этишини эътироф этади. Демакки, маънавиятга қарши қаратилган ҳар қандай ҳаракат ёки таҳдид, энг аввало, у ёки бу мамлакатнинг хавфсизлиги ва яхлитлигига, шу заминда яшаётган турли миллат ва элатларнинг аҳил-иноқлигига раҳна солувчи, тўғри йўлдан адаштирувчи ҳаракат, таҳдид эканлиги исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатдир.

Истиқлол йилларида бундай хуружларга кўп бор дуч келдик ва, сир эмаски, бундай уринишлар ҳозир ҳам йўқ эмас. Ачинарлиси шундаки, бепарволик оқибатида бундай уринишларнинг ҳаттоки иштирокчиси бўлиб қолиш ҳам ҳеч гап эмас. Ўйлаб-нетмай бировнинг ногорасига ўйнаб, дуч келган одамнинг этагидан тутиб кетаётган, одоб-ахлоқимизга, маънавиятимизга ёт нарсаларни фарқламай қабул қиладиган, ўзимизнинг минг йилликлар синовидан ўтган қадриятларимиз қолиб, бошқаларнинг сохта қадриятларига чапак чалаётган ёшларимиз йўқ эмас. Халқ “Бир балоси бўлмаса, шудгорда қуйруқ на қилур?”, деб бежиз айтмаган. Бугун биз эътибор бермаётган бундай “майда-чуйда” нарсалар, чунончи, гайриахлоқий реклама роликлари, болаларга мўлжалланган жангари ўйинчоқ ва мултфилмлар замиридаги яширин ният эртага ёшлар онгини чирмовуқ янглиғ ўраб олиши мумкин.

Маънавиятни тушуниш ва англаш учун, аввало, инсонни тушуниш ва англаш зарур. Демак, маънавият инсоннинг руҳий олами, комиллик сари интилиши, одоб-ахлоқи, ўзи мансуб бўлган халқ тарихи, урф-одатлари ва қадриятларига муносабатини кўрсатувчи ўзига хос кўзгу ҳамдир. Маънавиятнинг энгилмас куч эканлиги ҳам шунда. Зеро, руҳий олами пок, ўзини, ўзлигини англаган, келажакка ишончи мустаҳкам, имон-эътиқоди бутун кишига ҳеч қандай ташқи куч таъсир ўтказа олмайди.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ,
Ўзбекистон Миллий университети
Журналистика факультети
катта ўқитувчиси

Мустақил Ўзбекистонда ИЖТИМОЙ МИЛЛИЙ ИДЕАЛ

“Эркинлик”, “озодлик” тушунчалари мустақиллик учун чуқур илмий методологик аҳамиятга эга, чунки ижтимоий фалсафада уларга инсон тараққиёти, мавжудлиги, онгли мавжудот сифатида фаолият кўрсатишининг бош омили сифатида қаралади. Ҳеч бир йирик файласуф, сиёсатшунос ёхуд илм-фан ривожига маълум бир из қолдирган илмий мактаб инсон эркинлиги, озодлиги муаммосини четлаб ўтган эмас. Инсоннинг эркин, озод ҳамда қалби ва руҳи даъватларига мувофиқ яшаши идеал имкон, идеал ҳаёт ва ижод тарзи сифатида қаралган.

1991 йили 31 августда Ўзбекистон ўзининг мустақиллигини расман эълон қилди ва Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги қонунига биноан Ўзбекистон мустақил демократик давлат деб эътироф этилди. Мазкур қонуннинг 3-моддасига кўра: “Ўзбекистон Республикаси тўла давлат ҳокимиятига эга, ўзининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идоралари тизимини мустақил белгилайди”. Бу билан Ўзбекистон халқи кўпдан

орзу қилиб келган мустақил давлат ва буюк аждодларимиз қуйлаган идеал жамият — адолатли, фаровон, инсонпарвар жамият барпо этишга киришиш имконига эга бўлди. Энг аввало шуни айтишимиз керакки, мустақилликнинг ўзи халқимиз, миллатимиз учун ижтимоий миллий идеал эди.

Маълумки, ижтимоий миллий идеал кишининг эркин, мустақил яшашига ноҳақ тўсиқлар халақит берганида яққол кўриниш беради. Шундай ноҳақ тўсиқлар қаторига чет эл босқинчиларининг юртимизга бостириб кириши, халқимизга ёт тушунча, эътиқод, маданият, турмуш тарзини зўрлаб сингдиришга уриниши кабилар кирди. Бундай тажовузлар, зўравонликлар кишиларда нафақат босқинчиларга нисбатан нафрат уйғотади, шу билан бирга, уларда умумий ижтимоий идеалнинг шаклланишига туртки беради. Мустақиллик аждодларимиз учун ижтимоий идеал бўлиб келганини кўйидаги мисолларда кўришимиз мумкин.

Аҳмонийлар шоҳи Кир Бақтрия, Парфия, Сўғдиёна, Марғинон ва Хоразм ўлкаларини босиб олгач, Амударё билан Сирдарё қуйи текислигида яшаётган массагетларни ҳам ўзига қарам қилмоқчи бўлади. Тўмариснинг Кирга айтган қуйидаги сўзлари массагетлар қалбида туғилган ижтимоий идеал ифодаси бўлиб эшитилади: “Кўёш билан қасам ичаманки, мен массагетлар ҳукмдори, қонга тўймаган сени қонга тўйдираман”.

Арабларнинг юртимизда ўтказган зўравонликлари ва хун-

резликлари тарихчилар томонидан атрофлича очиб берилган. Биз учун муҳим томони шундаки, арабларнинг кетма-кет ҳужумлари ва талон-тороғлик босқинчиликлари ўлкамизда кенг тарқалган тарқоқлик, ички низолар, тахт учун курашлар авж олган даврга тўғри келди. Айна шундай дамда халқларни, вилоятларни бирлаштиришга қодир куч, айниқса, ижтимоий-сиёсий ва маънавий идеал зарур эди. Бундай идеал аждодларимизда бўлмаган, дейиш хато, албатта, лекин у умумхалқ, умумэтнос даражасидаги идеал эмас эди.

Халқимиз орасидан илм-фанга, маънавиятга катта ҳисса қўшган Хоразмий ва Фарғоний, Форобий ва Марвазий, Беруний ва Ибн Сино, ар-Розий ва Ибн Ироқ, Маҳмуд Кошғарий ва аз-Замахшарий, Қозизода Румий ва Фиёсиддин Жамшид Коший, Улуғбек ва Али Қушчи каби қомусий олимлар, ал-Бухорий ва Исо ат-Термизий, ал-Мотурудий ва Нажмиддин ан-Насафий, Аҳмад Яссавий ва Нажмиддин Кубро, Абдухолик Гиждувоний ва Баҳоуддин Нақшбанд каби шаръий илм даҳолари, Азизиддин Насафий ва Бурҳониддин Марғинович, ас-Самарқандий ва Рудакий, Алишер Навоий, Улуғбек ва Камолиддин Беҳзод каби даҳолар етишиб чиқдилар. Ушбу буюк аждодларимизнинг ҳаёти ва ижоди, халқимиз маънавиятига, маданиятига қўшган ҳиссалари ибрат, намуна, идеалдир.

Мўғул босқинчиларига қарши мардонавор курашган Жалолиддин Мангуберди идеал образ тим-

Даҳшатли даврларда ҳам ҳар қандай зулм ва истибдодга қарамасдан, ҳалқимиз ўзини, ўзлигини йўқотмади. Тилини ва динини, иймон-этиқотдини сақлаб қолди. Ноҳақлик ва зўравонлик ҳуқумрон бўлган шундай замонларда ҳам юртимиздан миллат ва халқ қайғуси билан яшаган ҳақиқий ватанпарвар инсонлар этишиб чиқди. Халқимизнинг асрлар синовида янада кучайиб, тобланиб борган мустақкам иродаси, иймон-этиқоди эмас, нафақат қадимий маънавиятимиз, балки миллий ўзлгимизни сақлаб қолишга асос бўлади.

Ислом КАРИМОВ.

“Юксак маънавият — енгилмас куч” асаридан

солида намоён бўлади. Бу борада академик В.В.Бартольд ҳақли равишда: “Жалололдин мўғуллардаги отаси ҳақидаги хотираларни бутунлай сиқиб чиқарди, улар ҳамма нарсаларни, ҳатто Ўтрорда карвонни талаганларни ҳам Жалололдин номи билан боғлайдиган бўлдилар”, деб ёзади. Ватан, эл озодлиги, мустақиллиги учун курашган Жалололдин Мангуберди таваллудининг 800 йиллигига бағишланган нутқида Республикамиз Президенти И.Каримов шундай деган эди: “Султон Жалололдин нафақат Хоразм, балки бутун Ўзбекистоннинг фахру гуруридир. У бизнинг озодлигимизга, истиқлолимизга тажовуз қилмоқчи бўлган ҳар қандай ёвуз кучга қарши тик туриб курашишга, мардона зарба беришга қодирлигимизнинг тасдиғи ва тимсолидир”.

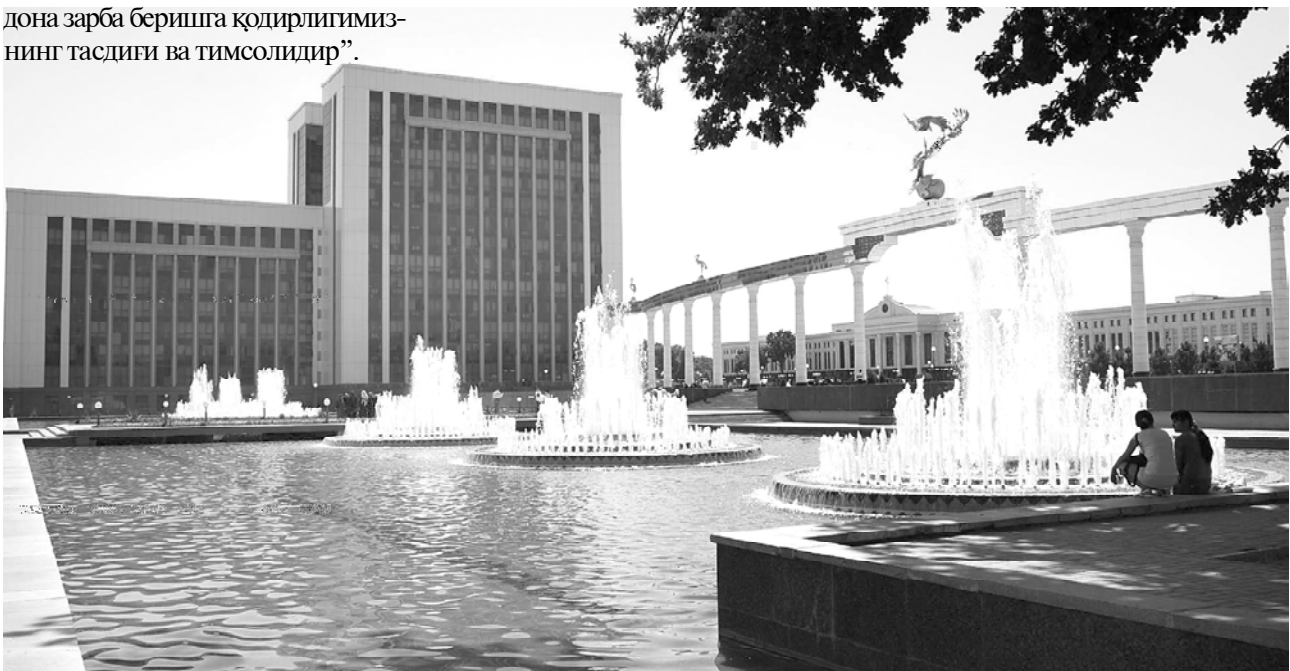
Мустақилликни, озодликни идеал билган маърифатпарвар жадидчиларнинг ҳаёти, фаолияти, орзу-интилишлари ҳам ибратлидир. Чор Россиясининг босқинчилигини қоралаган, шўролар ҳуқуматининг ғайримиллий ва ғайриинсоний сиёсатига қарши чиққан ота-бобола-римиз Ўзбекистон ва Туркистон мустақиллиги учун дадил курашган идеаллар ҳисобланади.

Юқоридаги мисоллардан аён бўладики, ҳалқимиз мустақилликни нафақат орзу, идеал билган, унинг учун курашган ҳам. Лекин бу кураш тарихий шартшароитларга қараб турли кўри-нишда: гоҳ очиқ (Тўмарис, Широқ, Нажмиддин Кубро, Жалололдин Мангуберди ва б.), гоҳ ёпиқ (жадидчилар) тарзда олиб

борилган. Ҳалқимиз мустақилликни миллий демократик тараққиётнинг шарти деб билган. Шунинг учун мустақилликнинг ўзи идеал, мақсад, орзу ҳисобланган. Демак, ижтимоий идеал маълум бир саъй-ҳаракатлар, тарихий шартшароитлар таъсирида реал воқеликка айланиши мумкин.

Мустақилликка эришилиши биланоқ, кишилар ўйи ва қалбида ижтимоий идеал йўқ бўлмайди, бутунлай сиқиб чиқарилмайди. Инсон тирик экан, у мудом янги-янги идеаллар излаб топади, уларни реал воқеликка айлантириш ўйи, орзуси билан яшайди. Шу нуқтаи назардан Ўзбекистон Республикаси эришган мустақиллик фуқароларимиз қалбида янги тарихий даврга мос янги идеаллар яратиш омилидир. Аммо мустақиллик эски ижтимоий идеалларни инкор қилмайди, балки улардаги прогрессив жиҳатларни рўёбга чиқаришга сиёсий-ҳуқуқий замин яратади.

Саида Аъзамхўжаева,
фалсафа фанлари доктори

“ШАРҚ ТАРОНАЛАРИ” — МАЪНАВИЯТ МАЁФИ

Дунёда таржимасиз ҳам миллатлар ва элатлар тушундиган ягона тил мавжуд. Бу мусиқа тилидир. Ахир, ҳар биримиз араб ёки ҳинд, итальян ёки инглиз, рус ёки турк мусиқасини, куй-қўшиқларини таржимасиз, берилиб тинглашимиз мумкин-ку. Шунингдек, ўз навбатида бошқа миллат вакиллари ҳам ўзбек миллий куй-қўшиқларини тинглаши, ундан олам-олам завқ олишлари мумкин. Чунки фақат мусиқагина қалб билан идрок этилади, англанади, юраклар билан севилади. Фақат мусиқа юрак ғуборларини ювади, қалбнинг туб-тубига етиб бориб, қалб гавҳарини уйғотади. Шу боисдан ҳам мусиқани миллатларни бир-бирига боғловчи, бир-бирига меҳр уйғотувчи кўприк сифатида баҳолаша бўлади. Шу боисдан ҳам нота ёзуви барча миллат учун ягона ва умуминсоний мусиқа тилидир.

Мусиқа қайси миллатники бўлишидан қатъи назар, маълум маънода ўша миллатнинг қиёфасидир. Айтадиларки, ҳар бир халқнинг мусиқаси ўша халқнинг юрагидир. Ҳар қандай санъат асарини, дейлик, рассом чизган суратни, ҳайкалтарош яратган ҳайкални, борингки, ёзувчи ёзган асарни ҳам музей кўргазмаларида асраш мумкин. Лекин мусиқани бундай асраб бўлмайди. Уни кўришимиз эмас, тинглашимиз, қалб кўри билан идрок этишимиз ва ўша халқ миллий қиёфасининг кўз ўнгимизда намоён бўлиши шу боисдандир.

Мусиқа халққа ўз тарихи, ажлолари ҳақида ҳикоя қилади. Халқнинг, миллатнинг ривожла-

ниши ёки аксинча, таназулга юз тутганлигини айнан мусиқагина очиқ, ошкор кўрсатиб бера олади.

Юксалишга юз тутган миллат ўз мусиқасини асраб, авайлайди, унинг ривожи ва гуллаб яшнаши йўлида ҳаракатлар қилади. Таназулга юз тутган миллат эса ўз тарихи, мусиқасини унутади.

Давлатимиз ўз мустақиллигини қўлга киритган илк кунларидан ҳозиргача мусиқа соҳасига алоҳида эътибор қаратди. Унинг тараққиёти йўлида қатор қонун, фармон ва қарорлар чиқарилиб, турли тадбирлар, кўрик-танловлар ўтказилмоқда.

Ҳурматли Президентимиз Ислам Каримовнинг ташаббус-

лари билан ўтказилаётган “Шарқ тароналари” мусиқа фестивали бугун катта халқаро обрўга эга бўлди. Бунинг сабаблари нимада кўринади. Биринчидан, ўзбек мусиқасининг оламга машҳурлиги, “Шарқ тароналари” фестивалини ўтказиш жойи айнан қадимий ва гўзал Самарқанд эканлиги ва хусусан, фестивалнинг юқори савияда ўтказилиши халқаро мусиқа афкорини ўзига жалб этганидир.

Иккинчидан, илк бор Шарқ мамлакатларининг анъанавий мумтоз мусиқа санъати юксак даражада ва жонли, ҳатто жозибали намойиш этилди. Энг муҳими, Шарқ мамлакатларининг мусиқий анъаналари танлов тарзида ўтказилиб, мерос сифатида ардоқланди. Фестивал шуни кўрсатдики, бу мусиқий қатлам нафақат сақлаб қолиш, балки кенг тарғиб қилинишга муҳтож. “Шарқ тароналари” Халқаро фестивали эса бундай муҳим вазифани амалга ошириш учун буюк кўприк сифатида майдонга чиқди.

Учинчи сабаби — Шарқ маданияти қанчалик умумлашти-

рилган тушунча сифатида қабул қилинса-да, ранго-ранг тусларни, турли миллий-бадий қиёфаларни, хилма-хил жабҳаларни ўзида мужассам этади. Жами Европа мамлакатлари мусиқа санъатида ҳар бир миллий маданиятнинг ўзи яратган умуминсоний улуши борлигини эътироф этсак, худди шу тарзда ҳар бир Шарқ мамлакатлари халқларининг ҳам ўзига хос умуминсоний бойлиги борлигини тан олиш лозим.

Тўртинчидан, бошқа фестиваллардан фарқли ўлароқ, “Шарқ тароналари” Халқаро фестивали яна шу билан қадрлики, бунда ижод, ижро ва илмий изланишлар чамбарчас боғланган ҳолда намоён этилган. Айнан шунинг учундирки, фестивалнинг концерт тадбирлари унутилмас тарих саҳифаларига айланса, фестивал доирасида ўтказилган илмий-назарий конференциялар ҳам улкан аҳамиятга эга.

Шуни айтиш жоизки, ўтган фестивалларда қатнашувчи давлатлар доираси кенгайиб бормоқда. Европа, Африка, Америка қитъаларидан ҳам иштирокчилар қатнашиб, “Шарқ тароналари” фестивали ҳақли равишда Дунё тароналарига айланиб кетди.

Ҳар бир ижрочи, ижодкор бу фестивални ўз қарашлари билан кашф этган. Бу фестивалда ҳам бастакор (Фестивал мадҳияси мусиқа муаллифи), халқаро ҳайъат аъзоси (1999 й.), халқаро ҳайъат масъул котиби (1997, 2003, 2005 йй.) ҳамда faxрий меҳмони (2009 й.) сифатида қатнашим — тақдирнинг менга берган совғаси.

Биз улкан воқеа арафасида турибмиз. Бу йил Республика миз мустақиллигининг 20 йиллигини байрам қиламиз. Шу

қутлуг сана олдидан ўтказилган “Шарқ тароналари” фестивали миллий мустақиллигимиз имкониятларининг бири сифатида намоёниш этилади. Яна шуни алоҳида таъкидлашни истардимки, фестивал ташкил этилган йилдан бошлаб, ЮНЕСКО тасарруфига киритилган. Бугун биз мустақиллик туфайли эришган ютуқларни санъатнинг бошқа жанрларида ҳам кузатиш мумкин. Қайси соҳа бўлмасин, ишлашга, яратишга, ижод қилишга имкониятлар эшиги очиқ. Шундай имкониятлардан бири — “Шарқ тароналари” фестивалида биз ўз саҳна миздан туриб, миллий қўшиқларимизни жаҳонга намоёниш қиламиз.

Фестивал концертларида янграган ранго-ранг ва хилма-хил бутун дунё куй ва қўшиқларидаги нолалар ҳар бир тингловчи қалбига бирдай етиб боради. Бу нола-ю оҳанглар гоҳ шиддаткор, жўшқин, тезкор бўлса, гоҳ гамгин, сокин, ўйчан. Айниқса, профессионал даражадаги маҳоратли санъаткорларнинг чиқишлари тингловчи қалбининг туб-тубига етиб бориб, одамлар дилини поклаб, уларни руҳан юксалтиради.

Энг муҳими шундаки, мен бу фестивалда ўзимизнинг ўзбек мумтоз мусиқа санъатимизни яна бир бор, янада юксак даражада кашф этдим. Ранг-баранг дунё мусиқаси гулдастаси ичида ўзбек мусиқаси ва ўзбек ижрочилиги мактаби алоҳида, қайтарилмас ўрин тутди.

Мен учун дунёдаги энг улғувор ва энг гўзал мусиқа ўзбек мумтоз мусиқа санъати эканлигидан ва айни бугунги мустақил Ўзбекистон даврида яшаб, шундай тақрорланмас фестивалда

**Дилором Омонуллова,
Ўзбекистон Республикаси
санъат арбоби, профессор**

қатнашганимдан гурурланаман.

Айни пайтда мустақиллигимизнинг йигирма йиллиги ва навбатдаги — саккизинчи фестивал кунларини интиқлик билан кутмоқдаман. Ўтган фестивалларга назар ташлар эканмиз, шу фикрга келдимки, “Шарқ тароналари” Халқаро фестивалининг ўтказилиши бугунги кунда катта тарихий ва сиёсий аҳамиятга эга. “Шарқ тароналари” Халқаро фестивалининг ўтказилишидан мақсад, нафақат ўзга миллат ва давлатларни яқинлаштириш, дўстлик кўприklarини мустаҳкамлаш, дунё мумтоз мусиқасини авайлаб асраш, тарғиб қилиш ва ривожлантириш, балки биринчи ўринда халқимиз онгида миллий гурурни янада кучайтириш, маънавиятимизни янада юқори кўтариш, миллий ўзлигимизни англаш, миллатнинг маънавий илдизлари нақадар чуқур, нақадар мустаҳкам эканлигини кўрсатишдан иборатдир.

Фестивал кунлари кўҳна Самарқанднинг Регистон майдонида ҳайратомуз даражада янграйдиган дунё халқларининг бетакрор оҳанглари буюк ажодларимизнинг пок руҳларини шод этгай!

ТЕАТР ВА МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ

**Президентимиз
Ислом Каримовнинг
"Юксак маънавият — енгилмас куч"
асарларининг тўртинчи боби
"Ватанимиз тараққиётининг
мустаҳкам пойдевори" деб номланади.
Ана шу бобдаги "Инсон қалбига йўл"
бўлимида ҳақиқатан ҳам инсон
қалбига кириб боришнинг аниқ
йўл-йўриқларини ва келажақдаги
мақсад ва вазифаларини ҳар
томонлама кенг таҳлил қилиб
берганларки, бу биз, маданий-
маърифий соҳа педагоглари учун
ниҳоятда қимматли дастуриламал
бўлиб хизмат қилмоқда.**

"Қачонки, миллий маданиятимизнинг узвий қисми бўлган театр санъати хусусида сўз борар экан, буюк маърифатпарвар Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг "Театр бу ибратхонадур", деб айтган фикрини эслаш ўринлидир.

Бизнинг миллий театр санъатимиз тарихан жуда катта йўлни босиб ўтган бўлиб, унинг қадимий илдишлари халқ ўйин ва томошаларига бориб боғланади. Лекин XX асрга келиб ўзбек театр санъати янгидан юртимиз ва жаҳон миқёсида шаклланган, даврлар синовидан ўтиб келаётган анъана ва тажрибалар асосида вужудга келгани ва камол топганини эътироф этиш зарур. Хусусан, пойтахтимиз ва вилоят театрларида намоёниш этилган дунё саҳна санъатининг мумтоз намуналари ўз вақтида юртимиз, балки чет эл томошабинларни ҳам лол қолдиргани бу фикрни исботлайди. Шу билан бирга, театр ижодкорларимиз томонидан яратилган кўплаб миллий руҳдаги саҳна асарлари хорижий мамлакатларда ҳам муваффақиятли ижро этиб келинади. Таъкидлаш жоизки, ҳозирги вақтда республикамиз театрларида турли мавзу ва жанрлар-

да кўплаб спектакллар яратилмоқда, ўзига хос ижодий изланишлар давом этмоқда.

"Айни пайтда театр санъатимизда ҳам бугунги ҳаётимизни, замонамиз қаҳрамонлари қиёфасини ҳар томонлама чуқур очиб берадиган томошабинни ўзига тортадиган ҳам драматургия, ҳам режиссура нуқтаи назаридан бадиий юксак асарлар, афсуски кам эканини тан олишимиз лозим", дея айни, ҳақиқатни айтганлар Юртбошимиз.

Бу фикрга жавобан ёзувчи, драматург, режиссёр ва актёрларимиз аллақачон ўз изланишларини бошлаб юборганлар. Республикаимизнинг барча театрларида янгидан-янги спектакллар томошабинлар ҳукмига ҳавола этилмоқда. Келажак авлоднинг тўғри тарбиясига ижобий таъсир этадиган саҳна асарлари яратилмоқда.

Бу юксак мақсадларга эришиш учун ёш истеъодларни муносиб тарбиялаш ва уларни мутахассислиги бўйича тўғри йўналтиришда биз, яъни шу соҳа педагоглари ҳам зиммамизга олдига масъулиятли вазифалар юкланаётганини ҳис этган ҳолда илмий-ижодий иш олиб бормоқдамиз.

Қ.Норқобилнинг "Тақдир синовлари" (Ўзбек Миллий академик драма театри), У.Азимнинг "Огоҳ бўлинг, одамлар", Ш.Ризаев ва Н.Аббосхоннинг "Эзгулик йўли" (Ўзбек давлат драма театри), Э.Хушвақтовнинг "Ҳалоллик истаб келдим" (Республика ёш томошабинлар театри) ва С.Сирожиддиновнинг "Осмоннинг бағри кенг" (Муқимий номидаги мусиқали театр) каби спектакллар ёшларни, албатта, фикрлашга ва ўзига керакли хулоса чиқаришга ундайди.

Маънавий тарбиянинг таъсирчан тури — театр санъати орқали ёшларни тарбиялашни олдимизга мақсад қилиб қўяр эканмиз, масаланинг иккинчи томони, яъни ана шу театр масканига бориб спектакл томоша қилишнинг ҳам ўзига яраша қоидаларига амал қилингандагина биз кўзланган мақсадга осонроқ эришилади.

Маълумки, театр санъати маънавий бадиий эстетик тарбиянинг муҳим воситаси бўлиб, ёш авлодни тарбиялашдаги ўрни ва роли беқиёсдир. Ана шу катта имконият ҳамда воситалар орасида, аввало, бадиий тарбия, яъни ўқувчи ва талабаларга бадиий адабиётни севишни ўргатиш ҳамда уларни эстетик тарбиялаш жараёнини яхшилаш муҳим вазифадир. Айниқса, гўзаллик туйғусини ривож-

лантириш, соғлом бадиий дид-фаросатни шакллантириш, санъат асарларини тўғри тушуниш ва уни қадрлаш маҳоратини ривожлантириш керак бўлади.

Модомики, маънавий тарбиянинг театр санъати билан боғлиқ жабҳаси бадиият, эстетик таъсирчанлик воситалари билан боғлиқ экан, демак, бу соҳани тарбиянинг таъсирчан омили деб айтишга барча мантиқий асослар бор.

Театр ва маънавий тарбия масаласини спектакллар томоша қилишдангина иборат жўн бир масала деб тушуниш соддалик бўлади. Аксинча, театрга тайёргарликсиз бориш, яъни ўқувчи ва талабаларни мажбурлаб театр спектакларига олиб бориш бу муҳим тарбия даргоҳидан бездириб қўйиши мумкин. Шунинг учун ҳам мактаб ва коллеж ўқувчилари, олий ўқув юрти талабаларини театр санъати каби маънавий ва бадиий қудратли восита орқали тарбиялашнинг ташкилий, таълимий ва тарбиявий томонларига эътибор беришга тўғри келади. Бу эса, ўз-ўзидан, масъулият билан амалга оширидан иш. Аниқроғи, бундай муҳим ташкилий ва таълимий ишларни муваффақиятли амалга ошириш учун тарбиячиларнинг ўзлари тарбияланган бўлишлари, ташкилотчи-педагоглarning ўзлари театр санъатининг бутун моҳиятини идрок этган маданий юксак кишилар бўлишлари тақазо этилади. Инсоф билан айтганда, кўпгина она тили ва адабиёт ҳамда бошқа ижтимоий фанлар ўқитувчилари ана шундай муҳим ишга қодир ва қобил кишилардирки, бу бизнинг катта маънавий бойлигимиздир.

Агар театр ва маънавий тарбия масаласига оид аниқ йўл-йўриқ масаласига ўтиладиган бўлса, янада қизиқарлироқ, янада жозибадорроқ манзара пайдо бўладики, бундай таълимий ва тарбиявий кўлам ҳақида фикр юритишнинг ўзиёқ кишига олам-олам завқ беради. Ўзбек миллий академик драма театрида саҳналаштирилган "Соҳибқирон" (Абдулла Орипов), "Кундузсиз кечалар" (Усмон Азим), "Пири коинот" (Ҳайитмат Расул) каби бир қанча спектакллардаги асосий образлар буюк аждодларимиз ва уларнинг ибратли ҳаёт йўллари ҳақидадир. Мазкур спектакллар мавзу жиҳатидан рангбаранг бўлгани ёш авлоднинг баркамол инсон бўлиб ўсиб-улғайишига хизмат қилади.

Маънавий тарбия каби муҳим иш учун гоят кенг имконият яратувчи бундай юксак савияли спектакллар республикамизнинг шаҳар ва вилоят театрлари сахнасига олиб чиқилмоқда. Айниқса, келажакимизнинг муносиб ворислари бўлмиш ёшлар муаммоларини кўтарган спектакллар Республика ёш томошабинлар театрининг "Заҳарли томчилар" (Т.Малик), гиёҳвандликка қарши кураш мавзусидаги Ўзбекистон ёшлари театрининг "Қабоҳат тузоғи XXI" (Ж.Юсупов), Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттакўрғон шаҳар драма театрининг "Қора вабо" (Ҳ.Расул), порахўрлик ва коррупцияга қарши кураш мавзусини акс эттирган Олим Хўжаев номидаги Сирдарё вилоят мусиқали драма театрининг "Тўй" (Қурбон Муҳаммадризо), ақидапарастлик ва терроризмга қарши кураш мавзусидаги Юнус Ражабий номидаги Жиззах вилоят мусиқали драма театрининг "Бойқуш" (Туроб Мақсуд), миллий урф-одат ва қадриятларимизни акс эттирган Ўзбек Миллий академик драма театрининг "Чимилдиқ", Қаллиқ ўйин", "Қирмизи олма" (Э.Хушвақтов), "Аёлғу" (В.Умаров), Муқимий номидаги ўзбек давлат мусиқали драма театрининг "Ўлдинг, азиз бўлдинг" (Х.Хурсандов) каби спектакллар, албатта, мақсадга мувофиқдир. Не бахтки, фаол маънавий руҳдаги ана шундай спектакллар барча вилоят ва шаҳар театрлари репертуаридан етарлича ўрин олган.

Шу ўринда, айниқса, биз ота-оналар, тарбиячилар шуни чуқур идрок этишимиз зарурки, агар фарзандларимиз театрга боришга, санъат нафосатидан баҳраманд бўлишга ўрганса, улар театрнинг бадиий образли тилини тушуна бошласа, бундай фарзанд ҳеч қачон жиноий ишларга мойил бўлмайди. Гўзаллик, юксаклик, нафосат ҳақида кўпроқ ўйлайдиган бўлади. Театр санъатидан кенг баҳраманд бўлган кишининг бадиий диди ўсади, инсоннинг ички ва гоёвий дунёсини чуқурроқ англаб етадиган бўлади.

Бадиий тарбия, хусусан, маънавий тарбия жараёнида театр санъатидан унумли фойдаланиш тadbирларини белгилаш, бу муҳим ишни онгли ва тартибли даражага кўтариш давр талабидир.

Адиба Носирова,
Тошкент Давлат маданият институти
доценти, педагогика фанлари номзоди

КУЮНЧАК ДИЛ ИЗҲОРИ

Санъатга муҳаббат кўнгил маънавиятини бойи-тади. Ёшликда санъатга меҳр уйғонган қалб, ривожланиб, камол топса, қайси соҳани танламасин, қалби эзгуликка эш инсон бўлиб шаклланади. **Матлуба Темур қизининг "Тамаддун" нашриётида чоп этилган "Санъатнинг сеҳрли йўли" китобини ўқиб, шу хулосага келдим. Бу китобдан муаллифнинг матбуотда эълон қилинган театр, кўшиқчилик, созандалик ва драматургия соҳаси вакиллари, жонкуяр устозлар билан суҳбатлари, очерк ва "портретга чизгилар" деб номланган мақолалари, шунингдек, очиқ хатлари жой олган.**

Матбуотда чоп этилган материалларни йиғиб, китоб шаклида ўқувчиларга тақдим этиш яхши анъана. Чунки бунинг афзал томонлари кўп. Масалан, қайсидир суҳбат бир талабанинг илмий иши учун асқотса, қайсидир очерк бошқа бир журналистнинг яна бир чиқишига омил бўлади. Ёшлар учун маънавий тарбия воситасида ҳам қўлланса, яхши бўларди.

Чунки бу китобда суҳбат ва очеркларнинг негизиде маънавий масаласи турибди. Кўпчилик матбуот вакиллари пойтахтда яшаб, ижод қилаётган машҳур кишилар ҳақида кўп ёзадилар. Матлуба Темур қизи эса, вилоят театрлари фаолияти, актёрлари ҳаёти ҳақида ҳам чуқур мулоҳазаларга бой мақолалар ёзган.

Муаллифнинг маҳорати унинг қўяётган саволларида, танланган мавзуларнинг ранг-баранглигида, айниқса, моҳиятга эътиборида кўринади. "Мақсад яхши, аммо... фонограммдан камроқ фойдаланилса" мақоласида фонограмманинг яхши ва ёмон томонлари, концерт дастурларидаги ютуқ ва камчиликлар холисона қаламга олинган.

Китобга филология фанлари доктори, профессор Насимхон Раҳмонов "Санъатга муҳаббат" деб сўзбоши ёзган. Асл санъатга муҳаббат санъатшунос Матлуба Темур қизининг фаолияти негизини ташкил этади. Бу муҳаббат куюнчак кўнгилни миллий маънавиятимиз ва умуминсоний қадриятлар тараннумига хос сахна асарлари яратиш ва мавжуд асарлар муҳокамасига доғлайди. Матлуба опанинг қалами ўткир, энг муҳими куюнчак инсон. Келажакда ҳам опа санъатимизнинг ютуқларини, санъаткорларимизнинг қизғин фаолиятларини кенг тарғиб қилишини тилаймиз.

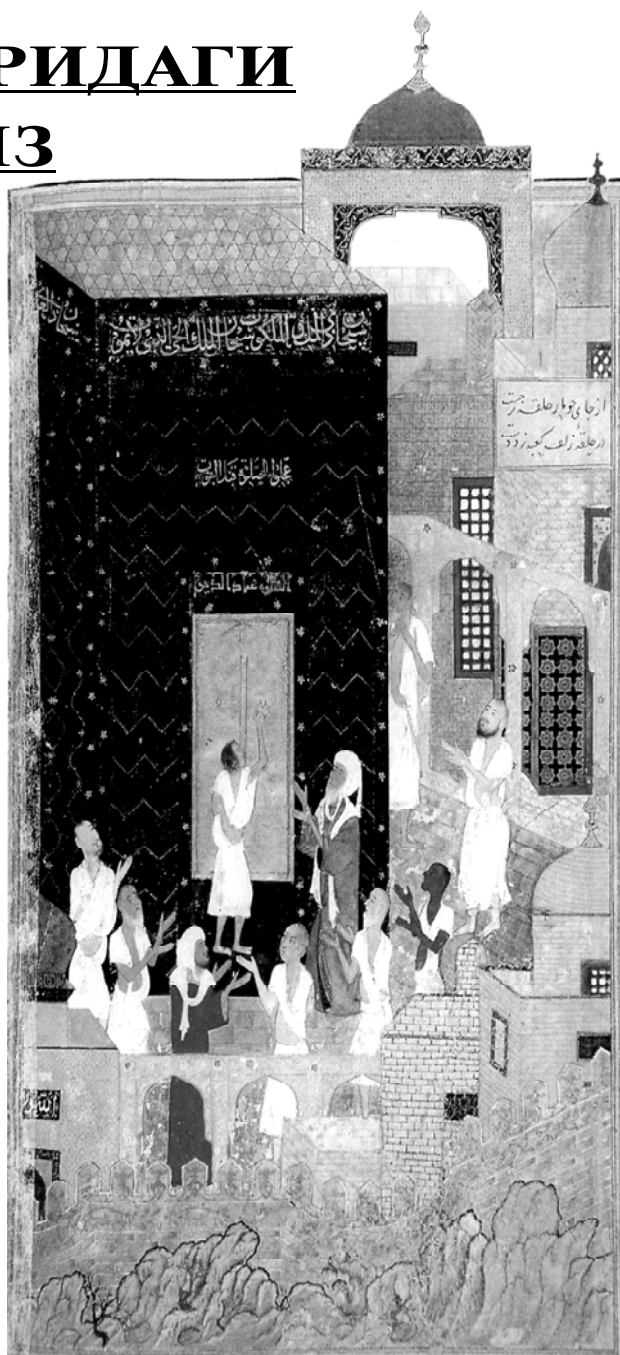
Манзура ШАМС

Ўзбекистон тарихида Темурийлар салтанати йиллари илм-фан ва маданий ҳаёт ўз даври нуқтаи назаридан юксак даражада тараққий этганлиги билан ажралиб туради. Маънавият ва маърифат ҳомийси бўлган Амир Темури турли давлатлардан қўлғини кўпчилик тўплаган ва буюртириб олган, натижада жуда бой кутубхона жамлаган. Кутубхонада ўша даврдаги анъанага кўра қимматбаҳо китоблар тайёрлаш ва бадиий жиҳатдан нафис безатишга ихтисослашган устахона ташкил этилган.

ДУНЁ МУЗЕЙЛАРИДАГИ АСОТИРЛАРИМИЗ

Шарафиддин Али Яздийнинг ёзишича, Амир Темурнинг ноёб ашёлар сақланадиган махсус ажойибхонасида Монийнинг бир неча нусхадаги “Аржанг” номли машҳур расмлар альбоми ҳам бўлган. XV аср Самарқанд мусаввирлари қадимий манихей рассомчилигининг ушбу машҳур намуналари билан таниш бўлишган. Ўрта Шарқда “Аржанг” суратлари рассомчилик санъати камолотининг юксак рамзи сифатида машҳур бўлгани ҳолда маҳаллий Самарқанд усталарининг ижодий изланишларига кўмакдош бўлган.

Темурийлар даври тасвирий санъати деворий монументал рассомчилик ва китоб миниатюраси йўналишида ривож топди. Ушбу тасвирий санъат турлари минтақа доирасида ўзига хос деворий суратлар, амалий санъатнинг қатор жанрларида ўз аксини топган қадимий анъаналарига эга эди. Соҳибқирон марказлашган давлат барпо этганидан кейин Самарқанд, Ҳирот, Шероз, Бағдод мактаблари орасидаги алоқалар, айниқса, XV асрнинг биринчи ярми ва XVI асрда миниатюра рассомчилигидаги бадиий воситаларнинг юксалишига олиб келди. Чунончи, Самарқанд Мовароуннаҳрда китоб безаш ва миниатюра соҳасида йирик марказлардан бири бўлган. Самарқанд маданий ҳаёти ўзига хос бўлиб, худди шу ерда қоғоз ишлаб чиқариш сири Хитойга ўтган. Ипакдан тайёрланган Самарқанд қоғозининг кирои юксак сифати унга шон-шуҳрат келтирган. Қоғоз ишлаб чиқариш, кейинчалик, Самарқанддан Бу-

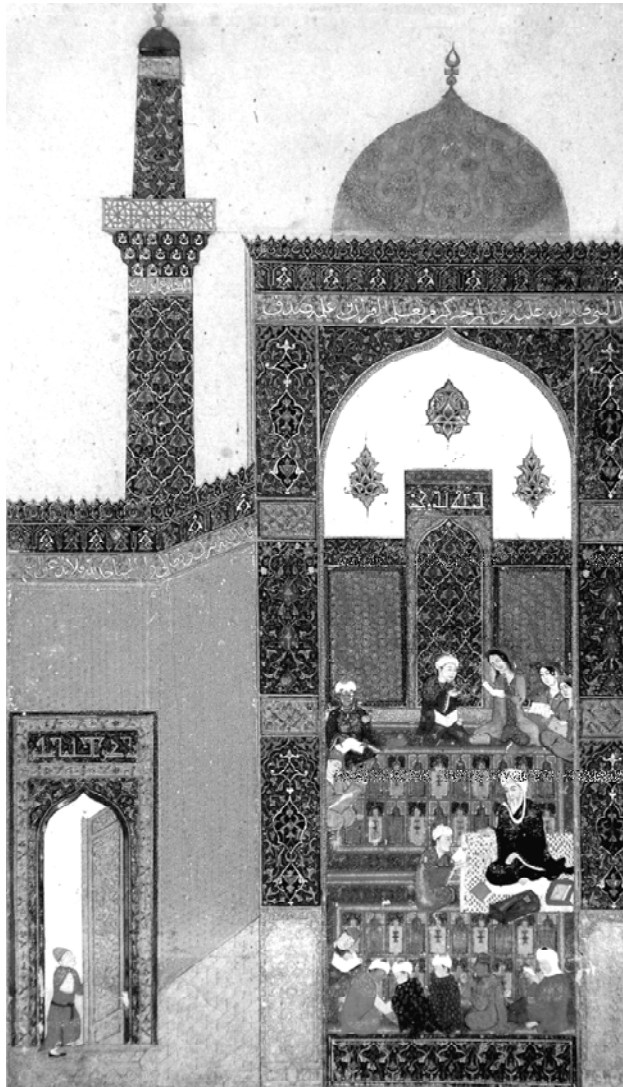

«Мажнун Каъбада». Алишер Навоийнинг «Хамса» асарига 1490 йилда Беҳзод томонидан ишланган миниатюра. Британия кутубхонаси.

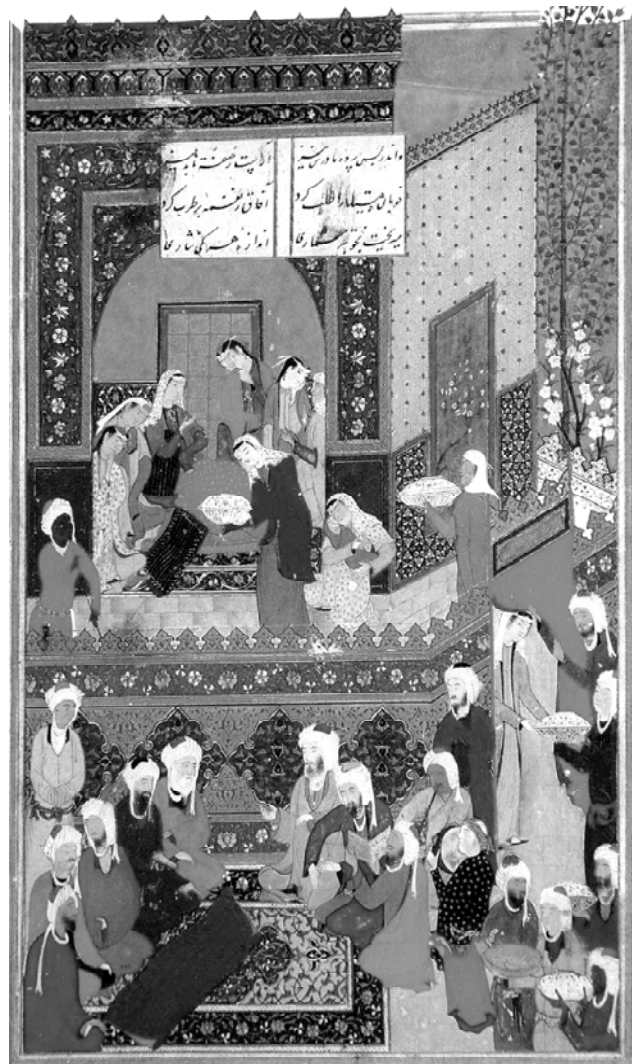
хоро, Гурганч, Марв, Шош, Термиз, Ҳирот каби кўпгина маданият марказларига ўтган.

XV асрнинг иккинчи ярмида Ҳирот миниатюра санъати эришган ютуқларини мукаммаллаштирди. Бу даврда Ҳиротда забардаст усталар – Мирак Наққош, Камолиддин Беҳзод, Муҳаммад Наққош, Шоҳ Музаффар, Қосим Али ва бошқа истеъдодлар фаолият олиб борди.

Бу даврнинг донғи чиққан, дид билан ишланган расмлари орасида Низомий, Хусрав Деҳлавий ва Алишер Навоийларнинг “Хамса”лари ҳамда Саъдийнинг “Гулистон” ва “Бўстон” асарларидаги расмлар эътиборга лойиқдир. Шунингдек, Алишер Навоий “Хам-

“Лайли ва Мажнун мактабда”.
1483 йилда Алишер Навоийнинг “Хамса” асарига Камолиддин Беҳзод томонидан ишланган миниатюра. Нью-Йорк. Метрополитен санъат музейи.

“Мажнун таваллудининг тантанаси”.
Алишер Навоийнинг “Лайли ва Мажнун” асарига Беҳзоднинг шогирдлари томонидан 1485 йилда ишланган миниатюра. Ирландия. Дублин, Честер кутубхонаси.

са”сидан XV асрнинг биринчи ярмида миниатюра санъати учун турли сюжетлар танлаб олинган. Жумладан, “Лайли ва Мажнун саҳрода”, “Лайли ва Мажнун мактабда” ва бошқалар фикримиз далилидир.

Умуман, Беҳзод ижоди — ақлий, шахсий ҳаётий тажриба, дунёқараш ва давр нафасини сезиш, мусаввирлар зеҳни ва унинг зийраклигининг ҳамоҳанг уйғунлигидан иборатдир. Беҳзод асарлари Қоҳирадаги миллий кутубхонада, Нью-Йоркдаги Метрополитен музейида, Санкт-Петербургдаги оммавий кутубхоналарда ва бошқа жойларда ҳануз томошабинларни маҳлиё этмоқда.

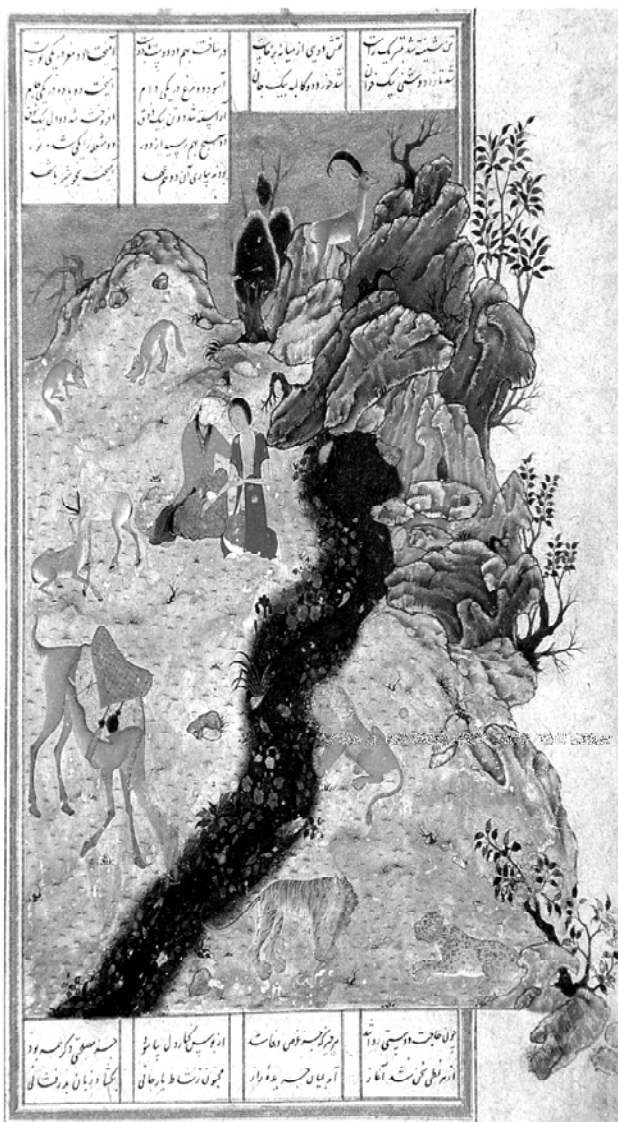

Қуйида баъзи хорижий музей ва кутубхоналарда сақланиб келинаётган Алишер Навоий асарларига Беҳзод ва унинг шогирдлари томонидан ишланган айрим миниатюралар ва уларда тасвирланган ҳолат хусусида тўхталиб ўтамиз.

Жумладан, Британия кутубхонасидаги “Муҳаммад пайғамбар сафдошлари билан” номли миниатюрадир. Ушбу миниатюра Камалиддин Беҳзод томонидан Алишер Навоийнинг “Ҳайрат ул-аброр» асарига атаб чизилган. Миниатюрада бино меъморчилиги ҳам моҳирона тасвирланган. Яъни бинонинг безаклари олтин суви юргизилган кошинлар билан қопланган. Бино деворларида арабий ёзувлар битилган.

“Искандар ва етти доно” миниатюраси Беҳзоднинг энг сара ишларидан бири ҳисобланиб, Навоийнинг “Хамса” асарига атаб чизилган. Асарда суҳбат жараёни кўрсатилган. Яъни Искандар ва етти доно дунёнинг сирлари, унинг ажойиботлари тўғрисида фикр юритмоқдалар. Искандарнинг ўнг томонида Арасту кўрсатилган. Асарда астрономик асбоб — устурлоб ҳам тасвирланган. Барча олимлар айлана шаклида ўтиришибди. Асар ўртасида иморат макети ҳам кўрсатилган. Девор атрофи бўйлаб Искандар асарлари тасвирланган. Ушбу илмий суҳбатга табиат манзараси ҳам чирой кўшган. Панжара ортидан кўриниб турган дарахтлар, гуллар асарга ўзига хос кўрк бахш этган.

Нью-Йорк, Метрополитен санъат музейида сақланаётган Навоийнинг “Хамса” асарига ишланган “Лайли ва Мажнун мактабда” номли миниатюрада мадрасадаги дарс жараёни кўрсатилган. Мадраса мовий гумбазли, минорали, деворлари пушти рангли гишт билан қурилган. Бу ерда араб қабилаларининг биринчи учрашуви тасвирланган. Асар марказида домла кўрсатилган. У диққат билан бир талабанинг жавобини тинглапти. Орқа томонда эса Лайли ва Мажнуннинг ўтирган ҳолати тасвирланган. Асарга диққат билан қарасак, бир талабанинг дарсга кечикиб келган ҳолатини сезишимиз мумкин. Ушбу миниатюра

“Лайли ва Мажнуннинг саҳродаги учрашуви”.
Ирландия. Дублин, Честер кутубхонаси.

рассом Мир Ҳалил томонидан Бойсунқур Мирзо учун кўчирилган.

Хулоса тарзида шуни айтиш жоизки, те-мурийлар миниатюраси ўзининг ижобий изланишлар ва ютуқлар, мактаблари билан Марказий Осиё минтақавий санъати тарихида ажойиб из қолдирди. Мукамалликни излаб топишга интилган истеъдодли, бетакрор усталар томонидан яратилган ишлар жаҳон мумтоз санъатининг олтин хазинасидан муносиб ўрин олган.

Дилафрўз ҚУРБОНОВА,
тарих фанлари номзоди

Бешёғочнинг оғочлари тик...

Бешёғоч пойтахтимизнинг бир пайтлар энг гавжум гўшаларидан ҳисобланарди. Йўлнинг икки бетида икки буюк шоир номларига қўйилган санъат кошоналари бир-бирига тикилишиб туришарди. Бири Навоий кинотеатри бўлса, яна бири Муқимий театри эди. Навоий кинотеатрида аксарият ҳинд кинофильмлари кўрсатилиши сабабли шаҳарнинг турли томонидан келаётган томошабинлар, айниқса, талабаларнинг изи узилмасди.

Навоий кинотеатри кўчиб кетди, яъни Бешёғочдаги Навоий номидаги кинотеатр бузилиб, Навоий шоҳқўчасидаги энг улкан кинотеатрга Навоий номи берилди. Муқимий театри муқим қолди. Санъат йилномачилари бу театрнинг миллий театрчилик тарихидаги ўрни ҳақида ўнлаб асарлар ёзишган. Бу масканда Раззоқ Ҳамроев, Юнус Ражабий, Тўхтасин Жалилов, Лутфихоним Саримсоқова, Маъмуржон Узоқов, Маҳмуджон Ғафуров, Ҳамза Умаров, Сойиб Хўжаев, Турсуной Жаъфарова, Шаҳодат Раҳимова, Эътибор Жалилова, Омина Фаёзова, Толибжон Баъдинов, Ҳабиба Охунова, Турсуной Мамедова, Файзулла Аҳмедов, Суръат Пўлатов, адиблар Комил Яшин, Фулом Зафарий, Собир Абдулла, Хуршидларнинг излари бор, пешона терлари бор. Чунки улар театр ривожини учун тер тўкиб, заҳмат чекиб ишлаганлар. Орадан ўтган йиллар, кечган замонлар тарих юзига чанг сочгандай, хотиралар хира торгандай туюлади.

Бугун театрда фаолият кўрсатаётган Ўзбекистон халқ артистлари Фароғат Раҳматова, Марям Ихтиёрова, Наима Пўлатова, Меҳри Бекжоновна... эътибор берган бўлсангиз, халқ артистларининг ичида бирорта эркакнинг номини учратмайсиз.

Муқимий номидаги мусиқали театрнинг энг катта муаммоси шуки, бугун ёши улғайган одам ролини ўйнайдиган актёрнинг йўқлигида. Олтмиш ёшга етган бирорта эркак актёр йўқлиги учун ҳали сочларига оқ ораламаган актёрлар грим билан рол ўйнамоқдалар.

Характерли роллар ижрочиси Турсунбой Пиржонов ҳақида бир неча мақолалар ёзганман. Унинг партнёри ва дублёри, сахна ва ҳаётдаги елкадоши ҳамда сафдоши Тоҳир Раҳимов ҳам ана шундай танқис роллар ижрочиси сирасига киради. У ҳали институтда ўқиб юрган вақтларидаёқ, Муқимий театрига ишга қабул қилинади. 1975 йили Тошкент театр ва рассомлик санъати институтини битирган пайтида театрда ҳам 5-6 рол ўйнаб, профессионал сахнанинг чангини ютиб, томошабинлар қарсагига ўрганиб қолган эди. Унинг кўриниши ва овози қаҳрамонлик типидagi ролларни ижро этишга имкон берарди.

Тоҳир Раҳимов “Нурхон” мусиқали драмасида Ҳайдар, “Паранжи сирлари” мусиқали фожеасида Рустам, “Навоий Астрободда” мусиқали драмасида шайх Баҳлул, Озарбайжон драматурги Эмин Собит ўғлининг “Ҳижрон” мусиқали драмасида Ўрхон, “Тўйдан

олдин томоша” спектаклида Илҳом, Эргаш ролларини ижро этди.

Ўша пайтда ўйналган роллар ичида Ҳайдар алоҳида ўрин тутади. Бу қаҳрамонлик даражасидаги рол бўлгани учун актёр бор маҳоратини, ёшлик сурурини аямай сарфлаган. Оқ яктак ва марғилонча дўппи кийган Ҳайдар (Т.Раҳимов) сахнада пайдо бўлиши билан самимийлиги ва истараси билан томошабин эътиборини ўзига жалб қилади. У меҳнатсевар, деҳқон йигит. Даладаги экинларни парвариш қилиш билан банд бўлган содда инсоннинг кўнглига муҳаббат кириб келади. Энди ўзи суғораётган гул ва гиёҳлар билан дардлашгиси келади. Унинг севгисига Нурхоннинг кўнгили дарвозалари очилади. Аммо хушрўй қизнинг хушторлари чин рол муҳаббатга тўсқинлик қилишади. Ҳайдар овозини баланд кўтариб, дардини қўшиққа солганида боғдаги гулларга қўшилиб, томошабинлар ҳам қарсак чаладилар. Бу рол унинг ёшлик чоғидаги энг сара ишларидан бири бўлиб қолди.

Тоҳир Раҳимовнинг олдида ўзбек мусиқали театри санъатининг тирик афсоналарига айланиб улгурган актёрлар билан

ёнма-ён, елкама-елка, яъни нафасдош бўлиб рол ўйнаш маъсулияти бор эдики, у ўз феъл-атвори, хулқи ва камтарлиги билан бунга эришди ҳамда улкан актёрларга эл бўлиб кетди. Тоҳир Раҳимов ва Турсунбой Пиржонов Сойиб Хўжаевнинг тўрхалтасини кўтариб, бирор жойга олиб борган кунлари ўзларини бахтиёр ҳисоблаганлар.

Тоҳир Раҳимов кейинги йилларда ўнлаб эса қоларли роллар ижро этди. Абдулла Қаҳҳорнинг “Тобутдан товуш” комедияси асосидаги “Айрим нусхалар” мусиқали комедиясида Суқсуров образини яратар экан, бойликка муккасидан кетган одам ҳар қандай разиликдан қайтмас эканлиги, ўзи сувдан қуруқ чиқиши учун ўғирланган пуллар эвазига қурилган уй-жой ва кошоналарни бировнинг номига хатлаш пайида эканлигини ишонарли ҳолатлар орқали гавдалантиради.

“Бу телба хонадон” мусиқали комедиясида Салоҳий ролини Т.Раҳимов ижро этар экан, атрофдаги одамлар қатори ҳеч нарасага аралашмай яшашни хуш кўрадиган, аммо ўз манфаати учун ёлгон гувоҳлик беришдан тоймайдиган, бу борада Аллоҳнинг номини ўртага солишдан қайтмайдиган бир кимсалигига ургу беради..

Нурулла Аббосхон, Ойдин Абдуллаеванинг “Жайдари келин” мусиқали комедиясида Вали ота роли Т.Раҳимов ижросида ердан узоқлашиб бораётган болаларининг хатти-ҳаракатларидан хурсанд эмаслиги, айна пайтда хотинининг ўз боғларини қаровсиз ҳолга ташламаслик учун қилаётган барча ҳаракатларини ич-ичидан кўллаб-қувватлаётган эр, оиладаги мақоми жиҳатидан иккинчи ўринда туррадиган ўрта яшар одам сифатида намоён бўлади.

Усмон Азим, Аваз Мансуровларнинг “Синфдош ёки куёвликка номзод” мусиқали фарсида Чаман чойхоначи тимсолини Т.Раҳимов қишлоқдаги оқу қорани биладиган, айна пайтда меҳрибон, баъзан терговчи, қандай шарт-шароитга дуч келмасин, ўз виждонини дахлсиз сақлаб қолган бир донишманд қиёфасини яратади. Бу ролни Т.Пиржонов билан навбатма-навбат ўйнашади. Чаман чойхоначи — қишлоқда кўпчиликни танийдиган, бир неча кўйлакни кўп йиртган оқсоқол, аммо ҳали ёшларга хос журъат уни тарк этмаган. У кейинги пайтда пайдо бўлган “бойваччалар” билан салом-алик қилсада, уларнинг баландпарвоз гаплари иқига ўтирмайди. У ич-ичидан содда ва бир оз қўли калтароқ қишлоқдошларини ҳимоя қилади. Уларнинг оиласини мустаҳкамлаш, ҳаёт мазмунини пул топишда эмас, ҳалолликда эканлигини уқтиради.

С.Сироҷиддинов, О.Абдуллаеванинг “Осмоннинг бағри кенг” мусиқали драмасыда Т.Раҳимов Ҳожимурод ролини ижро этар экан, инсон бошига тушадиган ишлар синовлиги, одам ҳеч қачон виждон мартабасидан пастга тушмаслиги кераклиги ҳақида фикр юритади.

Ўзбекистон халқ шоири О.Ҳакимовнинг “Бу чоллар ёмон чоллар” комедиясида Қандак чол — Т.Раҳимов дўсти Мўмин чол — Т.Пиржоновнинг лотореясига ютуқ чиққандан кейин унинг атрофини ўраб олган манфаатчи кимсалардан нафратланади. Тенгдошининг кўзини очишга ҳаракат қилади, хатто кўп йиллик қадрдонлик ҳақи “янги бой”ни қаттиқ тергайди. Спектакл бошида дўстига қандай муомала қилган бўлса, охиригача ҳам ўзгармайди, ўзи учун пул сўрамаган ягона мағрур ва кўпни кўрган андишали оқсоқол сифатида томошабинга маъқул бўлади.

Мумтоз адибимиз Абдулла Қодирийнинг “Ўтган кунлар” романи асосида яратилган Ж.Жабборов, С.Юсуповларнинг “Отабек ва Кумушбиби” мусиқали драмасыда Т.Раҳимов Юсуфбек ҳожи ролини ижро этар экан, Шарқ кишиларга хос донишмандлик, етти ўйлаб иш қиладиган фозил инсон қиёфасини гавдалантирган. Юсуфбек ҳожи ролини илк фильмда машҳур санъаткор Аббос Бакиров ижро этган бўлиб, унда отанинг кўпроқ мулоҳаза билан иш юриштиши ва донишмандлигига эътибор берилган эди. Юсуфбек ҳожи — Т.Раҳимов дастлаб хотинининг таъсири остидаги қарияга ўхшаб кўринса-да воқеалар ривожини давомида, яъни Кумушбиби Зайнаб томонидан захарланганда сабрли ота “портлайди.” “Лаънат сенга, Зайнаб, бу уйдан кет” деб қотил келинни ҳайдайди.

“Театр ибратхонадур” деган эди Мунаввар Қори юз йил бурун. Бу гап яна минг йиллар эскирмас. Чунки театр ҳатлаб ичкарига кирган томошабин саҳнада рўй бераётган воқеа-ҳодисаларнинг мағзини чақиб, ўзи учун сабоқ олади.

Тўра МИРЗО, шоир

БЕЎУБОР БОЛАЛИК ЎЙИНЧОҚЛАРИ

Болалик — беғуборлик даври. Болаларнинг мурғак қалблари пок, тоза бўлиб, чексиз шодлик ва севинчлар билан лиммо-лим, ҳаётнинг ташвиши ва қийинчиликлари тамоман бегонадир. Агар Жиззах шаҳридаги 5-сон "Ғунча" номли ихтисослашган махсус соғломлаштириш муассасасига йўлингиз тушса, тарбияланувчилар даврасида бўлиб, бунинг гувоҳи бўласиз. Айниқса, тарбиячи Мамлакат Эрматова раҳбарлик қилаётган гуруҳда соғлом муҳит яратилган. Тиниб-тинчимас тарбиячининг изланиши ва ижодкорлигининг маҳсули бўлмиш "Севимли ўйинчоқлар" коллекцияси ривожланишида нуқсонли бўлган болаларнинг фикрларини жамлаб, равшон тилда гаплашишга ҳаракат қилишлари, қўл ва бармоқларини ҳаракатлантиришга интилишларида қўл келяпти.

Жумладан, "Туяқуш", "Тулки ва турна", "Кувноқ одамлар" каби кўплаб ҳаракатли ўйинлар мазкур жараёнда катта аҳамиятга эгадир.

Унинг "Сичқон мушукдан қандай қутулди?", "Қайси ҳайвонлар қаерда яшайди?" каби мантикий ўйинлари кичкинтойларни зеҳнли ва топқир бўлишга ундайди. "Хато қилма" математик ўйинида эса улар санашда ва ҳисоблашда ўзларининг билимларини синаб кўришади. Айни кунда бу ерда кўғирчоқ ва турли ўйинчоқлар сони 300 дан ошиб кетган. Бу эса боғчада "Кичик кўғирчоқ театри" очилишига асос бўлди.

Мамлакат болажон оилада униб-ўсди, улғайди. Отаси Қодир

бобо кулолчилик билан шуғулланиб, бўш пайтларида қамишдан най, лойдан сурнай ва хуштак ясаб, маҳалладаги болаларга тарқатиб, уларни хушнуд этарди. Шунингдек, қовоқ ва турли сабзавот маҳсулотларидан ҳайвонлар кўринишини акс эттириб, уларнинг овозига тақлид қилар, онаси Маърифат ая тикиш-бичиш билан шуғулланганида ёнида ўтириб, мато қолдиқларидан кўғирчоқлар ясаб, кийим-бош тикишни ўрганар, шу боис, маҳалла болалари бу хонадонга тез-тез келиб туришарди. Оиладаги муҳит қизининг шу касбга бўлган ҳавасини уйғотди.

Ўсмирлик йиллари ортда қолиб, Мамлакатхон Жиззах

Давлат олийгоҳининг бошлангич таълим методикаси факултетини тугатгач, 1992 йилдан босон “Ширин” махсус соғломлаштириш мактабгача таълим муассасасида тарбиячи вазифасида ишлай бошлади.

Мамлакат шогирд танлашга алоҳида аҳамият беради. У асосан ижтимоий жиҳатдан кам таъминланган оилаларнинг фарзандлари бошини силаб, тарбиячилик сир-асрорларини ўргатиб келяпти. Ҳозир шогирдларидан Нигора Очилова, Моҳичехра Қодирова, Мавжуда Маҳмудова кабилар устозига камарбаста бўлишмоқда.

1996 йилда “Севимли ўйинчоқлар” республика кўрик-танловида қатнашиб, биринчи ўринни эгаллаб, Халқ таълими вазирлигининг Фахрий ёрлиғини олган Мамлакат Эрматова 2001 йилда “Шу азиз Ватан — барчамизники” республика фестивалида иштирок этиб, совриндор бўлди. “Болалар ақлий тафаккурини ўстирувчи таълимий ўйинлар” қўлланмаси нашр қилинди.

Олий тоифали педагог, халқ маорифи аълочиси, “Фидокорона меҳнатлари учун” ордени нишондори Мамлакат Эрматованинг замонавий иш услуби бугунги кунда Қорақалпоғистон Республикаси ва бир қатор вилоятлардаги мактабгача таълим муассасаларида қўлланиб келинмоқда. У ҳақда “Қалбингга қулоқ сол” телефилми ҳам яратилди. Дарвоқе, уни кунчиқар мамлакат — Японияда ҳам яхши билишади. Бола тарбияси билан шуғулланувчи мутахассислар тажрибали тарбиячининг иш услуби тўғрисидаги лойиҳани Япония грантига тақдим этишган.

Ўтган йиллар Мамлакат Эрматова ҳаётида унитилмас воқеаларга бой бўлди. У “Ташаббус-2009” кўрик танловининг “Энг яхши хунарманд” номинацияси бўйича биринчи даражали диплом соҳибасига айланди.

2009 йили “Аёллар кенгаши” Республика Жамоат бирлашмаси томонидан ўтказилган “Йил аёли” танловининг мутлоқ ғолибаси бўлишга эришди.

Шу йилнинг 30 март куни “Туркистон” саройида Ўзбекистон Республикаси Президенти соврини учун ўтказилган “Ташаббус-2011” кўрик-танловида қатнашиб, Мамлакат Эрматова қимматбаҳо совғалар билан тақдирланиб, лауреат бўлди. Энг муҳими, бу ишлар юрт келажаги бўлмиш ёш авлод камолоти йўлида амалга оширилмоқда.

Абдулла САИДОВ

Ўзбекистон халқ артисти, “Буюк хизматлари учун” ордени соҳибаси, устоз санъаткор Саодат Қобулова ўзбек мумтоз ва опера санъати ижрочилигининг ривожланишга улкан ҳисса қўшган улғу ижодкордир. У ижро этган роҳатбахш мумтоз ашулалар, унутилмас ариялар мусиқа ихлосмандлари томонидан қадрланиб, ёш авлодга катта мактаб вазифасини бажариб келмоқда.

Санъат менинг іцёшимдир

Саодатхоним гўзал Марғилонда сартарош Қобилжон ака ва Сабоҳатхон ая оиласида таваллуд топди. Отаси ва онаси мусиқа санъатига ихлослари баланд инсонлар эди. Уларнинг хонадонидан тез-тез мусиқий базмлар ўтказиб турилар эди. Шу сабабли болалик чоғлариданоқ Саодатхон мусиқа садолари остидан улғайди. 14 ёшли Саодатнинг халқ ҳофизини Жўраҳон Султонов билан учрашуви ҳаётида ўчмас из қолдирди. Шу даврдан ёш хонанданинг ҳаётида ижрочилик фаолияти бошланди. Марғилон жамоа хўжаликлари театрида ашулачи сифатида иш бошлади. Сўнгра 1941 йилда ўқишга, Тошкентга келди ва энди очилган Муқимий номидаги ўзбек мусиқали драма ва комедия театрига қабул қилинди. Ўша пайтда буюк санъаткор Тўхтасин Жалилов театрининг бадиий раҳбари эди. “Тоҳир ва Зухра”да Моҳим, “Нурхон” спектаклидаги Нурхон роллари ёш Саодатхоннинг санъат оламига қўйган илк қадамлари бўлди. Бу даврда истеъдодли Саодатхон “Эй, сабо”, “Кўрмадим”, “Бу кўнгил”, “Этмасмидим”, “Мубтало бўлдим сенга” каби қатор мумтоз кўшиқларни мақом йўлларида “Дугоҳ Хусайн”, “Баёт-1, 2, 3, 4”, “Талқини Баёт”, “Сарахбори оромжон”, “Самарқанд ушшоғи”, “Ироқ”, “Чапандози наво”, “Ироқи Бухоро”ларни маромига етказиб ўрганди ва куйлади. Мазкур кўшиқлар ҳозирги кунгача халқимиз қалбидан чуқур жой эгаллаб келмоқда.

1948 йилда Саодатхон Қобулова Москва консерваторияси қошида ташкил этилган Ўзбек опера студиясига ўқишга юборилади. Ўзбек мақомларини, мумтоз ашулаларини мукаммал даражада ўрганган Саодатхон энди опера санъати чўққиларини забт этишга аҳд қилган эди. У ерда хонанда юқори малакали мураббийлардан академик хонандалик соҳасининг сиру синоатларини пухта ўзлаштиради. Ўқишни муваффақиятли битириб, 1954-йилдан бошлаб Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрида яққал хон сифатида фаолият кўрсатишни бошлайди. Дастлаб театрда кичик ролларни ижро этиб, кейинчалик “Тоҳир ва Зухра” да Зухра, “Богема” да Ми-Ми, “Марварид изловчилар” да Лайли, “Чио-чио-сан” да Баттерфляйхоним, “Севилья сартароши”да Розина, “Риголетта”да Жилда, “Травиата”да Виолетта каби жозибатор образларни яратиб, мусиқа шинавандалари томонидан юқори баҳоланди. 1958 йили М.Ашрафийнинг илк маротаба саҳналаштирилган “Дилором” операсидаги Дилором роли санъаткор учун энг ёрқин ва унутилмас образ бўлган.

Саодатхон опа бир қатор санъаткорлар билан Россия, Беларус, Украина, Польша, Ҳиндистон, Таиланд, Италия, Монголия, Бирма, Канада, Миср каби мамлакатларда ўзбек мусиқасини тарғиб этган. Ижодий сафарларда бетакроп хонанда ўзбек кўшиқларидан ташқари, ҳар бир миллатнинг ўз кўшигини ижро этиб, олқишларга сазовор бўлган. Ўзбек мусиқа хазинасидаги дурдоналарни қалбига жо этган устозлар Жўраҳон Султонов, Маъмуржон Узоқов, Тўхтасин Жалилов, Холхўжа Тўхтасинов, Фанижон Тошматов, Дони Зокиров каби буюк санъат даргалари хонанданинг камол топишида муҳим рол ўйнадилар. Бундан ташқари опера санъати оламида йўлбошчилик қилган, жаҳон саҳналарида овозининг олмос каби товланишига сабабчи бўлган К.И.Васькова ва Д.Б.Белявская сингари санъат даргаларининг ўрни беқўёсдир.

Саодатхоним Қобулова нафақат ноёб истеъдод эгаси, балки, меҳрибон ва талабчан устоз ҳамдир. Опа 30 йилдан ортиқроқ умрини мураббийлик фаолиятига бағишлади. Устозларидан олган билимларини, мазкур соҳада йиллар давомида тўплаган тажрибасини шогирдларига чин дилдан етказиб берди. Ҳар бир шогирдининг овоз кўлами, ижодий салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда уларнинг ижрочилик қирраларини ривожлантирди. Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ артисти Муяссар Раззоқова, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Гулнора Бойжонова, Республика кўрик-танловлари совриндори Малика Мамадова шулар жумласидандир. Бир суҳбатда Саодатхон опа “Санъат менинг қуёшимдир!” дегандилар. Дарҳақиқат, жонкуяр ижодкор деярли бутун умрини санъатга бағишлаб, ундан куч-қувват олди. Беназир хонанда ижросидаги ҳар бир кўшиқ хоҳ у мумтоз, хоҳ мақом, хоҳ опералардан ариялар бўлмасин, ўз мухлисини топди. Зеро, Саодатхоним Қобулованинг овози майинлиги, латофати, жозибаторлиги билан ҳар бир тингловчини ўзига сеҳрлаб қўяди.

**Дилноза Асанова,
Ўзбекистон
Давлат консерваторияси
талабаси**

УСТОЗЛАР

*Қалбингиз бир чашма эди, куйлар оқиб тургувчи,
Меҳрафшон кўзларингиз кулиб боқиб тургувчи.
Бетакрор шўх нағмаларга солиб шеърлар шодасин,
Қолдирдингиз ўчмас мерос дилда ошён қургучи.*

Шоир Нуриддин Аминжоновнинг ушбу шеъри Андижон вилоятининг Асака шаҳрида бўлиб ўтган таниқли бастакор, созанда, аскиячи, режиссёр ва актёр Фуломжон Рўзибоев хотирасига бағишланган тадбирда ҳаммани тўлқинлантирди.

Шунингдек, тадбирда шоир Олимжон Холдор, Республика “Тасвирий ойина” ижодий уюшмаси раиси Исфандиёр Латипов, Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби Рустам Абдуллаев, Андижон вилоят Маданият ва спорт ишлари бошқармаси бошлиғи Ўрмонжон Нурматов, Асака тумани ҳокими вазифасини бажарувчи Олимжон Абдуллаев Республика Халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ахборот маркази бўлими бошлиғи Муҳаммаджон Қозоқбоев иштирок этдилар.

Ғ.Рўзибоев юздан ортиқ куй ва қўшиқлар басталаган. Ўзбекистон радиоси тасмаларига 30 дан зиёд қўшиқ ёзиб олинди, “Олтин фонд”да сақланади. Бастакорнинг “Феруза” номли куйи “Табассум” радиожурналига чақириқ қилиб олинган. Шунингдек, “Парвона” спектаклидаги “Шаҳлоларинг” қўшиғининг сўзи ва мусиқаси муаллифи ҳам Фуломжон Рўзибоев эди.

Айниқса, хонанда Санобар Раҳмонова ҳақидаги “Куйла, Санобар!” мусиқали фильмидаги “Устозлар”, “Андижоним”, “Қишлоғимга хат”, “Муборак”, “Ёр-ёр”, “Ёшлигим” каби қўшиқлар бастакор Фуломжон Рўзибоев томонидан Санобар Раҳмонова учун махсус ёзилган эди. Тадбирда Санобар Раҳмонова “Устозлар” қўшиғини ижро этиб, устозини ёдга олди. Яна шогирдларидан Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Шарофат Тожибоева, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Авазбек Маҳмудов, хонандалар Раъно Рўзиқулова, Холмурод Мирзаев, Баҳодир Исмоилов, Марҳабо Сатторова, Нуржаҳон Ниёзова, Баҳодир Шокиров, Турсунбой Юнусовлар устозлари яратган куй ва қўшиқларни айтиб, йиғилганларни ва устознинг оила аъзоларини хушнуд этишти. Бугунги кунда халқимизнинг ардоқли санъаткорлари даражасига кўтарилган Ўзбекистон халқ артисти Ҳабиба Охунова, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Хуррият Исроилова, Тожибар Азизова, Шарофат Тожибоева, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Авазбек Маҳмудов, хонандалар: Раъно Рўзиқулова, Озода Мадраҳимова, Санобар Раҳмонова, Илҳомжон ва Ҳалимжон Жўраевлар, Одилжон Ҳақимов, Нуржаҳон Ниёзова, Эркин Охунов, Акром Усмонов, Холмурод Мирзаев, Жумабой Хурралиевлар Фуломжон Рўзибоевнинг шогирдлари эканликларидан ҳақли равишда фахрландилар.

Устоз санъаткорнинг хотира кечасида унинг ижодий фаолияти, устоз сифатида, инсон сифатида қилган хайрли ишлари ёдга олинди.

Устоз санъаткорнинг хотира кечасида унинг ижодий фаолияти, устоз сифатида, инсон сифатида қилган хайрли ишлари ёдга олинди.

МАНЗУРА

Жаҳон Чемпионатига оқ йўл!

Мексикада ўтадиган Жаҳон чемпионатида қизгин тайёргарлик кўраётган Ўзбекистон ўсмирлар терма жамоаси (U-17) 20 май куни Тошкент вилоятининг Дукент спорт-соғломлаштириш масканида навбатдаги ўқув-машғулот йиғинларига киришди. Бу ҳақда Uff.uz ЎФФ матбуот хизмати маълумотларига таяниб хабар бермоқда.

Ўзбекистон ўсмирлар терма жамоасининг делегацияси 9 июнь куни Мексикага учиб кетиши режалаштирилмоқда.

Умид қиламизки, терма жамоамиз, ушбу Жаҳон чемпионатида муносиб ўйин кўрсатиб, юртимизга ёруғ юз билан қайтиб келишади.

*Ўзбекистон Футбол Федерацияси матбуот хизмати маълумотларидан фойдаланилди.
Фото-суратлар муаллифи Ҳасан Пирмуҳаммедов.*

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2010 йил 29 декабрда тасдиқланган “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастури” ижросини таъминлаш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг 20 йиллигига бағишлаб, жорий йил Навоий шаҳрида халқ томоша санъати ва миллий ўйинлари Республика фестивали бўлиб ўтди.

ХАЛҚ ТОМОША САНЪАТИ ВА МИЛЛИЙ ҲИЙНЛАРИ

Номоддий маданий меросни сақлаш, бадий ҳаваскорлик санъатини ривожлантириш, ўзбек халқ томоша санъати ва қадимий миллий ўйинларини тиклаш, бугунги ёшларнинг номоддий маданий меросларимизга бўлган қизиқишларини кучайтириш, ушбу мерос орқали ўзлигимизни англашиш, ҳали номлари кўпчиликка таниш бўлмаган жамоалар ҳамда янги иқтидорли ижрочиларни кашф этиш ва уларнинг ижодини кенг тарғиб этиш мақсадида ўтказилган ушбу фестивал Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ҳамда ахборот маркази, Ўзбекистон маданият ходимлари қасаба уюшмаларининг Марказий Кенгаши, Халқаро “Олтин мерос” хайрия жамғармаси ҳамда Навоий вилояти ҳокимлиги ҳамкорлигида ташкил этилди.

Икки кун давом этган ушбу фестивал байрам сайли тарзида ўтказилиб, маданият ва истироҳат боғи ҳудудидаги амфитеатр ва болалар ўйингоҳида махсус қурилган очиқ саҳналарда иштирокчиларнинг дастурлари намоиш этилди. Маданият ва истироҳат боғида ўн иккита дор ўрнатилиб, 18 та анъанавий цирк санъати гуруҳлари томоша дастурларини намоиш этишлари учун махсус саҳналарда истироҳат боғига ташриф буюрган навоийликларни ўз санъатлари билан баҳраманд этдилар. Фестивалда халқ ижодиётининг тўққизта жанри бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларда ғолиб деб топилган беш юздан ортиқ қатнашчиси бўлган миллий халқ ўйинлари дастурини намоиш этувчи гуруҳлар, дорбозлар жамоалари, анъанавий цирк санъати гуруҳла-

ри, кўғирчоқбозлар, лапар ва ўлан ижрочилари, аския ижрочилари, қизиқчилар, оммавий ва якка рақс ижрочилари, шунингдек, катта ашула ижрочилари ўз дастурлари билан иштирок этдилар.

Иштирокчиларнинг ижодий чиқишларини Ўзбекистон Давлат санъат институти ректори, фалсафа фанлари доктори Усмон Қорабоев раислигида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ва Қорақалпоғистон халқ артисти Гулшод Отабоева, Ўзбекистон Фанлар Академияси А.Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти катта илмий ходими Жаббор Эшонқул, “Ўзбекцирк” бирлашмаси бош режиссёри, санъатшунослик фанлари номзоди Пўлат Тошкенбоев ва Ўзбекистон Бадий академияси аъзоси, Хоразм вилояти Хонқа туман Марказий маданият уйи қошидаги “Жайхун” халқ кўғирчоқ театри бадий раҳбари Мансурбек Курёзовлардан иборат Ҳакамлар ҳайъати аъзолари баҳолаб бордилар.

Миллий халқ ўйинлари бўйича Олтинқўл тумани бадий жамоаси ва Булунғур туман Марказий маданият уйи қошидаги “Чавқи” фольклор-этнографик халқ ансамбли ва Шофиркон туман Жўйнав қишлоқ маданият уйи қошидаги “Ғулумте бургутлари” жамоаси, Наманган тумани “Гулдаста” жамоаси, дорбозлар жамоалари бўйича Пахтаобод туманидан “Мадмин дорбоз” халқ жамоаси, Наманган вилояти “Норин дорбозлари” ва Фарғона вилояти “Полвон” оилавий халқ дорбозлик жамоалари, анъанавий цирк санъати гуруҳлари бўйича Фарғона вилоятидан “Водил чинори”, Янгийўл туманидан “Қалдирғоч”, Навоий вилоятдан “Комил қизик”, Қизилтепа тумани “Маф-тун”, Сирдарё вилоятдан “Маржона” ва “Тинчлик”,

Суратларни Ҳусниддин АТО тўширган.

Самарқанд вилоятдан “Парвоз”, Хива туманидан “Эквilibр”, Шаҳрсабз шаҳридан “Оқ сарой минори”, Наманган шаҳар Маданият саройи қошидаги “Офарин”, Тошкент шаҳридан “Шерхон” ва “Сиёвуш”, Жиззах вилоятдан “Шоҳруҳ” анъанавий цирк санъати гуруҳлари, лапар ва ўлан ижрочилари бўйича Ангрэн шаҳридан Турдиали Пардаев бошчилигидаги ўланчилар гуруҳи, Ёқутхон Раҳматуллаева раҳбарлигидаги Наманган шаҳар “Ёр-ёр” фольклор-этнографик халқ ансамбли, Навбахор туманидан Норжон Ўроқова бошчилигидаги ўланчилар гуруҳи, Наманган шаҳридан Фотимахон Акбарова, Иштихон туман маданият уйи ва Навоий шаҳар “Ширин” маданият саройи қошидаги лапарчилар гуруҳи, аския ижрочилари бўйича Учкўприк туманидан Мансуржон Охунов ва Содиқжон Ҳасанов, Қорасув шаҳридан Муҳиддин Султонов бошчилигидаги аскиячилар гуруҳи, Норин туманидан Фафуржон Мирзаев бошчилигидаги аскиячилар гуруҳлари, катта ашула ижрочилиги бўйича фарғоналик катта ашулачилар, Учкўргон туманидан Турсунбой Юнусов ва Раҳимжон Аҳроров, Пешку туманидан Толиб Фойибов, қизикчилар бўйича Тошкент вилояти Қибрай туманидан Рўзбой Холматов, Когон туманидан Салоҳиддин Файзиев, оммавий ва якка рақс ижрочилари бўйича Олмалиқ шаҳар маданият уйи қошидаги “Шаҳноз” намунали рақс ансамбли, Навоий шаҳар “Ширин” маданият саройи рақс жамоаси, Бухоро тумани Марказий маданият уйи “Лола” халқ рақс ансамбли ва Уйчи туман “Тарона” ашула ва рақс ансамбли раққосалари Янгиқўргон туманидан Рухсора Айтмирзаева ўз дастурларини намунали намойиш этдилар.

Шунингдек, икки ёшдан ўн тўрт ёшгача бўлган йигирма беш нафар иштирокчиларнинг ҳар бирига рағбатлантирувчи мукофотлар, таъсисчиларнинг дипломлари, фахрий ёрлиқлари ва эсдалик совғалари берилди.

Аммо Қорақалпоғистон Республикаси, Сурхондарё ва Сирдарё вилоятлари жамоалари фестивал Низомида кўрсатилган жанрлар бўйича тўлиқ дастурларни намойиш этмадилар.

Фестивал давомида мутахассислар ва ҳакамлар ҳайъати аъзолари иштирокида республикада фаолият кўрсатаётган барча миллий дорбозлик ва анъанавий цирк санъати гуруҳларининг асбоб-анжомларининг техника-хавфсизлиги, томоша дастурлари, сахна либослари ҳолати ва ижро маҳоратлари бўйича ижодий синовдан ўтказилиб уларга ўз томоша дастурларини намойиш этишга рухсат берувчи гувоҳномаalar берилди. Мазкур тадбирда иштирок этмаган миллий дорбозлик гуруҳлари (Қашқадарё, Сурхондарё ва Наманган вилоятларининг айрим дорбозлик жамоалари)нинг келгусида ижодий фаолиятларини тўхтатиш бўйича хат тайёрланди.

Фестивалда фаол иштирок этган жамоалар ва ижрочиларга Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ҳамда ахборот маркази, Ўзбекистон маданият ходимлари касаба уюшмаларининг Марказий Кенгаши, Халқаро “Олтин мерос” хайрият жамғармаси ҳамда Навоий вилоят ҳокимлиги маданият ва спорт ишлари бошқармасининг диплом, фахрий ёрлиқ ҳамда эсдалик совғалари топширилди.

Муҳаммаджон ҚОЗОҚБОЕВ

УСТОЗ ЁДИ

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ҳамда ахборот маркази, Республика “Тасвирий ойина” ижодий уюшмаси ҳамда Ўзбекистон Миллий боғи ҳамкорликда “Барҳайёт сиймолар” туркумидан Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, бастакор Эргаш Шукруллаев хотирасига бағишланган адабий-муסיқий хотира тадбирини ўтказди.

Эргаш Шукруллаев созанда, раққос, ўқитувчи ҳамда моҳир кўшиқчи эди. У яратган “Том бошида”, “Қабоб”, “Қайнона-келин можароси”, “Қора тўрғай” (қозоқча), “Паризодей” (қирғизча), “Бибигул” (қорақалпоқча), “Ёрам-эй, жонам” (тожикча) ашулалари, “Мафтунингман”, “Бир қизни учратдим” кинофильмларида айтган кўшиқлари уни машҳур қилди.

Тадбирда муסיқашунос олимлар, шоирлар ва соҳа мутахассислари, санъаткорнинг оила аъзолари, шоғирдлари иштирок этдилар.

АСКИЯ БАЙРАМИ

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2010 йил 7 октябрда тасдиқланган “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастури” ижросини таъминлаш мақсадида Марғилон шаҳридаги Маъмуржон Узоқов номидаги маданият ва истироҳат боғида аскиячи ва қизикчиларнинг анъанавий Республика кўрик-танлови бўлиб ўтди.

Иштирокчилар мустақил мавзуда пайровлар, гала аския ижроси бўйича, миниатюра театрларининг кичик сахна асарлари, муқаллидлик, пантомима ва эркин мавзудаги дастурларини намойиш этдилар. Голиблар кўрик-танлов таъсисчиларининг диплом, фахрий ёрлиқ ва совғалари билан тақдирландилар. Шунингдек, улар Республика миқёсида ўтказиладиган тадбирларда ҳамда Халқ ижодиёти фестивалларида қатнашиш учун тавсияномаларга эга бўдилар.

МАТБУОТ ВА МАЪРИФАТ ФИДОЙИСИ

Қадим-қадимдан ўзбек халқи кўшни халқлар билан адабиёт ва маданият соҳаларида ҳамкорлик қилиб келган. XX асрнинг бошига келиб, ўлкада бошланган чор истибдодига қарши маърифат ва тараққиёт учун кураш йилларида бу ҳолат айниқса, кўпроқ намоён бўлди. Юртимизда чиқа бошлаган туркий ва форсий тиллардаги матбуотда Маҳмудхўжа Бехбудий, Абдурауф Фитрат, Ҳамза, Садриддин Айний, Мунаввар қори Абдурашидхонов, Абдулла Авлоний, Абдуқодир Шакурий, Ажзий, Ҳожи Муин, Саид Ризо Ализода ва бошқалар фаол иштирок этиб, янги ўзбек адабиёти ҳамда маорифнинг ривожига муносиб ҳисса қўша бошладилар. Лекин шунга қарамасдан, уларнинг кўплари 30-йилларда совет тоталитар тузумининг бегуноҳ қурбонлари бўлиб кетдилар. Шулардан бири самарқандлик Саид Ризо Ализодадир.

Саид Ризо Ализода 1887 йилда Самарқанд шаҳрида таваллуд топди. Дастлаб шу ердаги эски ва янги усул, сўнг рус-тузем мактабларида ўқиди. 1905 йилдан Демуров босма-хонасига ҳарф терувчи бўлиб ишга кирди ва у ерда турли миллат матбуотчилари билан танишди. Самарқандда чиқа бошлаган "Ойина" журнали, "Самарқанд", "Хуррият" газеталари саҳифаларида мақола ва таржималари билан қатнаша бошлади.

Қозон, Боку, Эрон, Туркия ва Ҳиндистондан кела бошлаган янги адабиёт ва матбуот билан кенг ошно бўлиб, унинг ижтимоий-сиёсий онги ва дунёқарши тобора ўса борди. Россия ва Туркистонда рўй бераётган воқеаларни чуқур кузата бориб, улар ҳақида матбуот саҳифаларида маърифий ва сиёсий мавзуда қатор ўткир публицистик мақолалар эълон қилди.

У 1917 йил рус февраль инқилбидан кейин Туркистонда рўй бера бошлаган оғир ижтимоий-иқтисодий аҳвол ҳақида жиддий фикрлар билдира бошлади. Жумладан, Самарқандда Абдурауф Фитрат муҳаррирлигида чиқа бошлаган "Хуррият" газетаси саҳифаларида босилган "Айди футур", "Мусулмон етимхонаси", "Очларга ёрдам",

"Боғишамолда очлик" каби мақолаларида бу даврда ўлкада вужудга келган оғир иқтисодий аҳвол, муваққат ҳукумат ва унинг маҳаллий амалдорларининг халқ оғир аҳволига бепарволиги, бой ва савдогарларнинг эса етим-есир ва оч-ялангочларга раҳм-шафқат қилмаётгани қаттиқ танқид қилинади. Унинг сал кейинроқ ёзган "Русия жон узмоқдадир!" мақоласида бу борада яна ҳам кенгроқ фикрлар билдирилади. Саид Ризо Ализода мақолада жаҳон урушининг ҳаддан ташқари чўзилиб, Россия ва унинг тасарруфидаги халқлар тинқасини қуритганлиги, мамлакатда большевик ва меньшевик тарафдорлари бўлган ҳарбий кучларнинг ўзаро урушларидан очарчилик ва вайронгарчилик кучайиб, Русиянинг ҳам жонини олаётганига батафсил тўхтаган эди.

Саид Ризо Ализода ҳақиқий ватанпарвар ва байналмилалчи эди. У ўзи униб-ўсган ва камол топган шу муқаддас замин — Туркистонни ўзининг жонажон ватани деб ҳисобларди. Туркистонда туғилган ва шу ерда яшаётган барча миллатлар — хоҳ русми, мусулмонми, туркми, эроними, яхудийми, арманими — улар шу ўлканинг фарзандлари ҳисобланадилар", — деб ёзган эди.

Шу билан бирга у 1907 йилда Самарқанддаги Абдуқодир Шакурийнинг "Янги усул" ("Усули жадидия") мактаби тажрибаси асосида Боғишамолда очилган янги усулдаги "Ҳаёт" мактабида форс тили, жуғрофия ва рус тилидан ҳам дарс беради. Эски мактаб ва мадрасаларни ислоҳ қилиш, замонавий мактабларни кўпайтириш, шу йўл билан халқни жаҳолат ва қолоқликдан қутқаришни қизгин тарғиб қилади.

Шунга қарамасдан кейинчалик, (1912) мутаассиб ва жоҳил руҳонийлар ва чор оҳранкаси тазийқи билан бошқа жаҳид мактаблари қатори Саид Ризо Ализода ишләётган ушбу мактаб ҳам ёпилади. Лекин у маориф ва матбуот ишларига яна ҳам фаол кириша бошлайди. 1917 йили "Биринчи синф" номли ўзбекча ўқиш китобини нашр эттиради. Ўзбекча "Агент телеграфлари", форсча "Варақаи телеграф" варақаларини чиқаради. Самарқанддаги "Меҳнаткашлар товуши", "Зарафшон", "Машраб", "Овози тожик", "Мулло Мушфиқий", "Шўлайи инқилоб", "Таёқ" сингари матбуот саҳифаларида С.Айний, Раҳим Ҳошим, А.Мажидий каби таниқли қаламкашлар билан ҳамкорликда ишлайди. Улар

нинг саҳифаларида эълон қилган публицистик ва сатирик асарларида янги ҳаёт йўлидаги турли тўсиқлар (хурофот, бидъат ва бюрократизм иллатлари)га қарши аёвсиз кураш олиб боради. Жумладан, у машҳур ўзбек ёзувчиси Абдулла Қодирийнинг "Калвак махзумнинг хотира дафтарида" сатирик новеллалари таъсири остида ёзилган ва "Машраб" журналида босилган бир шеърида Туркистондаги баъзи кишиларнинг қолоқлик ботқоғидан қутила олмаётганлигини ҳажвий йўл билан фош этар эди.

Саид Ризо Ализода матбуотда ишлаш билан бирга 1926 йили Самарқандда ташкил бўлган Ўзбекистон педакадемиясида дарс ҳам беради. Рус, ўзбек олим ва ёзувчиларининг асарларидан таржималар қилади. Жумладан, у В.Бартольднинг "Туркистон" асарини форс тилига ўтиради, бу китоб 1926 йили Лоҳурда босилади. 1936 йили А.С.Пушкиннинг "Капитан қизи"ни, 1933 йили "Белкин қиссалари"ни, 1935 йили Абдулла Қодирийнинг "Меҳробдан чаён" романини форсийга таржима қилиб бостиради.

Жумладан, унинг набираси Фарҳод Ализоданинг ёзишига қараганда Саид Ризо Ализода Самарқанддаги янги усул мактаби билан бирга рус-тузем мактабида ҳам ўқиган, кейинчалик бу ердаги ўзбек, форсий ва туркий тилларда чиқа бошлаган матбуот ва нашрларида фаол қатнаша бошлаган. Натижада, унинг асарлари фақат Туркистондагина эмас, хорижий туркий, форсий, урду тилларида ҳам босилиб, Озарбойжон, Эрон, Афғонистон, Туркия, Ҳиндистонда ҳам маълум бўлган. Уларнинг баъзилари у ерларда чоп ҳам этилган. Жумладан, "Маданияти ислом" асари Покистонда чоп қилинган (Лоҳур, 1927 й.), ёзган хатлари "Мерессоле" (Покистон) 1923-1933 йилларда беш марта форс тилида босилган. В.В.Бартольднинг "Туркистон ёхуд Мовароуннаҳр тарихи" асари дастлаб усмонли турк тилида Мухторбек таржимасида чоп этилган. Туркчадан форсий, афгон, Урду тилларига С.Ализода ўгирган ва бу китоб 1926 йилда Лоҳурда босилиб чиққан.

Лекин афсуски, шунга қарамасдан Саид Ризо Ализоданинг фаолияти гуллай бошлаган бир даврда тўхматга учраб, 1938 йил бошларида бегуноҳ қатагон бўлиб кетади. Мазкур йилнинг 3 февралда уни қамашга қарор қилиниб, бунга гўё у "Миллий Иттиҳод" ташкилотининг аъзоси сифатида советларга қарши иш олиб борган, чет мамлакатнинг айғоқчиси бўлган деган чақувлар асос қилиб олинди.

Ноҳақ қарор асосида 1938 йил 5 февралда унинг уйида тинтув ўтказилиб, ашёвий далиллар сифатида турли қўлёмалар, ёзишмалар ва китоблар, фотосуратлар ва паспорти йиғиштириб олинди, улар билан бирга Саид Ризо Ализоданинг ўзи ҳам қамоқхонага олиб кетилади.

Шундан кейин у 1941 йил 15 октябргача узоқ вақт терговларда турли азоб ва қийноқларни бошидан кечиради. Унга қўйилган советларга қарши тарғибот олиб борган, чет эл жосуси сифатида иш кўрган, миллатчи ва "Миллий Иттиҳод" аъзоси деган айблар бўйича жавоб беришга мажбур қиладилар. Бу борада улар ҳатто унинг оила аъзолари, қариндош-уруғларини ҳам тинч қўйишмайди. Бироқ Саид Ризо Ализода бу тўқилган тўхматларга мардонавор қарши туриб беради.

1939 йил 3 мартда бўлиб ўтган навбатдаги терговда уни совет ҳукуматида тўхмат қилганликда айблашиб, шу ҳақда кўрсатма беришни талаб этишади, бироқ С.Ализода бу уйдирмаларни кўрқмасдан ошкора рад этади.

Орадан икки кун ўтгач (1939 йил 5 мартда), уни терговчи яна чақириб, "Овози тожик" газетасида адабий таржимон бўлиб ишлаганда, совет ҳукумати шиорларини бузиб таржима қилганликда ва Маҳмудхўжа Бехбудийнинг "Оина" журналида ишлаганда миллатчилик ҳаракатлари билан алоқаси бўлганликда айблаш бошлайдилар.

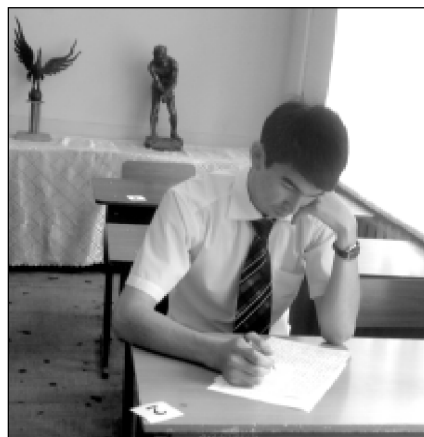
Саид Ризо Ализода советларга қарши тарғибот олиб борганликда айбланиб, 5 йил қамоқ жазосига ҳукм этилади ва бошқа маҳшурлар билан бирга Челябинск шаҳар қамоқхонасига жўнатилади.

1942 йил 7 майдан кейин у ердаги Владимирский шаҳар марказий қамоқхонасига ўтказилади. Мазкур қамоқ лагерда азоб-уқубатлар оқибатида аввалдан бошланган ўпка шамоллаши кучайиб, 1945 йил 24 декабрда Владимирский шаҳар марказий қамоқхонасида вафот этади. Унинг вафоти узоқ йиллар Ўзбекистондаги қариндош-уруғларидан сир тутилган, бунинг устига унинг умр йўлдоши Мўмина ая, ўғли Тағи Ализода, қизлари Хадича, Саида ва Шарофат собиқ совет айғоқчиларининг турли-туман шубҳа-гумонлари остида узоқ йиллар таҳлика ва кўрқув остида яшадилар. Саид Ризо Ализода гарчи 1958 йил 16 январда расман оқланган бўлса-да, унинг хизматлари етарли баҳоланмай келинади. Ализода сингари миллат фидойиларининг номлари Ўзбекистон ўз мустақиллигига эришгандан кейингина ҳақиқий рўшнолик кўра бошлади. Унинг ҳаёти ва фаолияти, сўнгги аччиқ қисмати ҳақида республика матбуоти ва нашриётларда таниқли олим ва журналистлардан Файбулла ас-Салом, Салоҳиддин Ҳайитов, Фарҳод Ализода, Сайди Умиров, Фармон Тошев ва бошқаларнинг илмий-публицистик мақола ва эсселари босилиб чиқди.

Бугун унинг номи Самарқанд шаҳридаги айрим кўча, мактаб, маҳаллаларга ҳам қўйилган. Саид Ризо Ализода уй-музейи ишлаб турибди. Унга марҳум маърифатпарварнинг набираси, геолог олим Фарҳод Ализода директор бўлиб, бу ерда кўплаб архив ҳужжатлари, китоблар, ёзишмалар ва фоторасмлар қўйилган. Республикамиз маркази Тошкентдаги "Қатагон қурбонлари хотираси музейи"да ҳам унинг ҳаёти, фаолияти ва асарларига муносиб ўрин ажратилган.

Бугунги кунда ватанпарвар, матбуот ва маърифат фидойиси — Саид Ризо Ализода ҳаёти ва фаолияти, мероси ва сўнгги аччиқ қисматини ҳар томонлама чуқур ва атрофлича ўрганиш, тарғиб ва ташвиқ қилиш ўсиб келаётган ёш авлодларнинг гоёвий-сиёсий, маънавий тарбиясида муҳим рол ўйнайди.

Шерали ТУРДИЕВ

Камолитдин Беҳзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институтида Республика Олий ўқув юртлири талабалари ўрта-сида Тасвирий санъат ва меъморчилик йўналиши бўйича республика 2-босқич фан олимпиадаси бўлиб ўтди. Талабаларнинг ишларини институт ректори Ҳасан Аминов, Илмий ишлар бўйича проректор Ўринбой Нуртоев, Ўзбекистон Халқ рассоми Баҳодир Жалолов, Низомий номидаги Тошкент Давлат Педагогика университети доценти Равшан Ражабов, Жиззах Давлат Педагогика институти ўқитувчиси Рўзимурод Эсонов ва Тошкент Давлат Архитектура институти, Тошкент вилоят педагогика институти, Нукус Давлат педагогика институти, Қорақалпоғистон Давлат Санъат институти ўқитувчиларидан ташкил этилган ҳакамлар баҳолаб боришди.

Танловда биринчи ва иккинчи ўринни Низомий номидаги Тошкент Давлат Педагогика университети талабалари Жамол Искандаров ва Шаҳло Мухторова, учинчи ўринни Жиззах Давлат педагогика институти талабаси Асқар Ғаффоров қўлга киритишди. Ёш санъатшунослар байрамига айланиб кетган танловда талабалар устозлар, Халқ рассомлари сабоқларидан баҳраманд бўлишиб, ўзаро дўстлашиб олдилар.

Фарида ХОЛМУРОДОВА тайёрлади.

Болалигимизда қишлоғимиз овчиларининг ўзаро суҳбатлари қулоққа чалиниб қоларди. Бировлари «Қорақияга кийиклар келибди, фалон мерган иккитасини отволибди», деса, бошқалари, «алқорлар ҳам пастлабди, аммо отишолмабди», дея кўшимча қилишарди. Алқорни сўраб билсак, ёввойи кўй экан. Уларни овлагани ҳақидаги мақтанишларниям эшитганмиз. Хуллас, бора-бора Чотқол тоғининг бир бўлаги бўлмиш Қорақия тоғида алқор у ёқда турсин, кийиклар ҳам кўринмайдиган бўлиб кетди. Ҳозирга келиб Чотқолда ёввойи кўйлар бутунлай қолмаган, дейишади. Бу жониворларни кўриш бизларга насиб этмас экан, деб юрганимизда «Қизил китоб»лар чиқарилди. Уларга ёввойи кўйларнинг турлари ва яшаш жойлари киритилган эди. Ёзилишича, ёввойи кўйларнинг муфлон, архар ёки алқор деб номланган турлари мавжуд экан. Бизнинг мамлакатимизда кам учрайдиган алқор ёки Северцев кўйи деб аталадиган жониворлар Нурота, Оқтов ва Томдитов тизмаларидагина сақланиб қолибди. Энди ушбу ноёб жониворлар изига тушиш имконияти тугилган эди. Юқорида айтганимиздек, қадим барча тоғларда учрайдиган ёввойи кўйлар бутунлай йўқолиб кетиши аниқ эканини сезган ҳушёр ва жонкуяр

Илмийна бўлиб турган иш мавоси бирданига кескин тзгарди. Ждбла томондан кттарилган совўи изТурин шиддатли юр ююннини олиб келди. Тўни билан тинмаган юр эрталабгача тизза барабар бўлди. Жамикки тирик жонлар тзларини пана-пасттамликларга урдилар. Одамлар ва улар иғлидаги паррандаю майвонларга меч гапмас. Ёз бўйи маракат илди, ишликларини Тамлаб иғийшган. Бечора ёввойи жонзотларга ийин.

одамлар ўтган асрнинг олтмишинчи йилларида улар муҳофазаси учун илк қадамларни кўйишибди. Аввалига ҳимояланадиган ҳудудлар белгиланибди. 1975 йилда эса Нурота Давлат Кўриқхонаси ташкил этилибди. Ҳечдан кўра кеч деганларидек, бу ҳаракатлар ўз самарасини бера бошлабди. Тўқсонинчи йилларга келиб алқорлар сони Нурота тоғларида бироз барқарорлашибди. Аммо вазият барибир мурраккаблигича қолмоқда эди. Кўриқхонадан четга чиққан жониворлар омон қолмасди. Уларнинг кушандалари кўп! Қандай қилиб алқорларни яна кўпайтириш, қадимгидек пода-пода бўлиб юришларини таъминлашга эришиш мумкин? Шундайин эзгу ва олижаноб мақсад йўлида изланаётган Нурота кўриқхонаси жамоаси таклифига биноан ушбу ҳудудлар ҳимояси бўйича анча салмоқли ишлар амал-

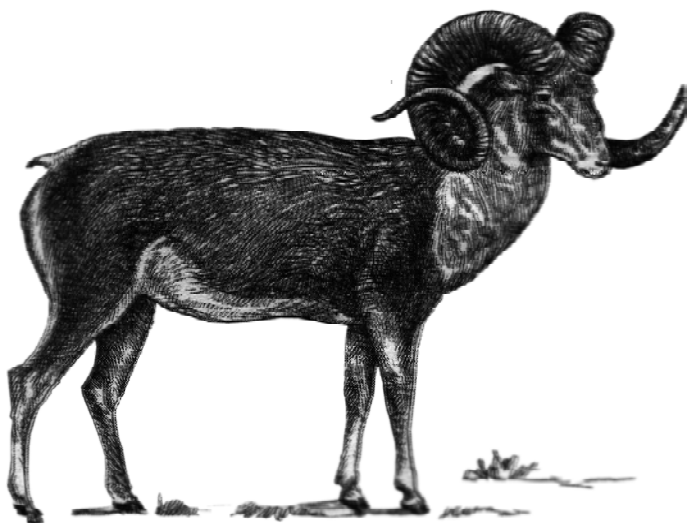
га оширилди. Табиат муҳофазасига оид жаҳон тажрибаларидан келиб чиқиб, Нурота тоғлари, Жанубий Қизилқум ва Айдаркўл атрофларини Халқаро Биосфера Кўриқхоналари тармоғига киритиш лойиҳаси ишлаб чиқилди. Бўлажак мазкур биосфера кўриқхонасининг ўзига хос томони шунда эдики, белгиланган ҳудудларда яшовчи аҳоли олижаноб мақсад йўлида фаол иштирок этмоғи лозим. Лойиҳага кўра, Жанубий Қизилқум, Айдаркўл ва Нурота тизма тоғлари биосфера кўриқхонаси сифатида қамраб олиниши керак. У уч қисмдан иборат бўлмоғи, биринчи — ҳудуд мутлақо соф табиий ҳолда сақланиши шарт. У эса иккинчи қисм — муҳофазаланадиган ҳудуд қуршовида бўлади ва ҳар қандай ташқи таъсирдан қатъий ҳимояланади. Муҳофазалаш ҳудудида эса табиатга зид бўлмаган хўжалик фаолиятлари учун руҳсат этилади. Энг катта учинчи ҳудуд ривожланиш ҳуду-

АХВОЛИНГИЗ ҚАЛАЙ, АЛҚОРЛАР?

ди саналади. Ушбу минтақада иқтисодийнинг экологик ва ижтимоий барқарор ривожланиши ҳар томонлама қўллаб-қувватланади, хўжалик юритишда анъанавий услублар ва табиатни асровчи замонавий технологияларга йўл очиб берилади. Мақсад битта: биосфера қўриқхонаси иқтисодийтини ривожлантириш, экологик таълимот ва бу соҳадаги илмий-текшириш ишларини ягона бир тизимга муҳасамлаштириш, атроф-муҳит ҳимоясида узоқ муддатли барқарор ривожланишга эришиш учун мўлжалланган. Олижаноб мақсадлар билан чиройли бошланган бу фаолият, афсуски, ҳанузгача охирига етказилгани йўқ.

Табиат ва инсон. Улар доимо бир-бири билан ҳисоблашиб, курашиб яшаган. Бирининг қаҳри бирига фожеа бўлиб қолиши мумкин. Шу ўринда шоирнинг алқорлар ҳақидаги шеърини келтиргим келди.

**Нурота тоғларидан
кетиб борар алқорлар,
Кетиб борар бўзлашиб
сарсари ва саргардон.
Бу тоғларга Заргардек
кўрк эди кўндан улар,
Чин ошиқ-шайдоларга
фаттон кўзлари армон.
Бугун бунда кўкларнинг
зангори тошқинлари,
Ох, на бўлғай алқорлар
шу бағирга қайтсалар.
Майсаларга бурканган
ҳатто қушлар инлари,**

**Лекин тутиб қололмас
ҳеч қандайин майсалар.
Йўқ, ушлаб қололмазай
безавол булоқлар ҳам,
Фозилмонота кўлин
бўш қолди сўқмоқлари.
Ахир, жаннат эмас, ҳа,
ушбу ер, ушбу олам
(Айлангайдир жаннатга.
аммо баҳор чоғлари!).
Рост, битта жой тарзи ҳам
жонга тегар гоҳида,
Лекин улар жонига
тегмаган эди бу жой.
Аёзларда сақлади
ғорлар ўз паноҳида,
Фақат ғирром овчидан
сақлай олмади бу жой.
Кўксиди ўқ излари,
кетиб борар алқорлар,
Бормисан, сайёд кўзи
тушмаган жонбахш макон?..
Алқорларни қайтаргай,
энди мен айтсам, дўстлар,
Бехато, тикка учган
ўқларгина бу замон!
О, агар, қайтар бўлса
ўқлар дастидан фақат,
Рост бўлсин тоғларимни
мангу тарк этганлари.
Рост бўлсин, сайёдларга
осиб минг тавқи лаънат,
Ўқ етмас манзилларга
бош олиб кетганлари!**

1992 йилдан буён Нурота Давлат Қўриқхонаси директори лавозимида ишлаб келаётган Қўчқор Қўрғонов табиат муҳофазаси, хусусан, алқорлар ҳимояси бўйича яхши бир тақлиф билдирди. Унинг айтишича, алқорлар кўпинча қўриқхона чегарасидан чиқиб, Самарқанд вилоятининг Пойариқ ва Қўшработ туманларига қарашли тоғлардаги кунгай томонларда ўтлар экан-

лар. Етти минг гектар атрофидаги қўриқланмайдиган бу ҳудудларда уларни ҳар ким бемалол овлайверади. Ушбу кўнгилсиз ҳолатга чек қўйишнинг ягона чораси — бу жойларни қўриқхона ихтиёрига ўтказишдир. Буларнинг ҳаммаси она-табиатимиз ва унинг ноёб бойликларини асраб-авайлаш йўлидаги изланишлардир...

Умуман олганда, алқорларнинг ҳозирги аҳволи қандай? Шу ўринда бир қувончли ҳолат бор. Қўриқхона директорининг ишонч билан таъкидлашича, айти дамларда ҳудудда икки мингга яқин алқорлар яшамоқда. Қанийди улар ўзларидан кўпайишиб, нафақат Нурота тизмалари, балки Бахмал, Зомин, Чотқол сингари тоғларимиз бағирларида ҳам эркин-эмин яйраб, беҳавотир ёйилиб юрсалар!

Нурота тизма тоғлари теваригадаги туман ва қишлоқлар аҳолиси бундай ёвузликлардан холи эканига ишонгимиз келади. Уларнинг бағрикенглиги, жонзотларга меҳри борлиги учун Нурота бағрида ҳануз алқорлар жон сақлаб, яшаб юрибдилар. Авлиёлар макон топган жойлар ҳамиша тароватли ва барокотли бўлган. Нурота ҳам шундай улугвор диёрлардан бири. Унинг бағридаги тирик жонларга озор бериш... Шу билан бирга, барчамиз очиқ тан олишимиз керак бўлган бир ҳақиқат ҳам бор. Яъни атроф-муҳит ҳимоясига доир эзгу тилак ва тақлифлар ижроси қанча кечиктирилса, аянчли воқеалар шунча кўп содир бўлаверади. Бир мисол тариқасида айтсак, Нурота алқорларини ҳам, умуман табиатимиздаги бошқа кўплаб ноёб жонзотларни ҳам бора-бора мангуга йўқотиб қўйишимиз ҳеч гап эмас. Демак, табиат муҳофазаси хусусида иш олиб бораётган барча ташкилотлар бир ёқадан бош чиқариб, Нурота Биосфера Қўриқхонаси лойиҳаси каби ибратли ташаббусларни қўллаб-қувватлашлари ва охирига етказиш учун керакли барча чора-тадбирларни қўришлари лозим. Шу йўл орқали атроф-муҳит муҳофазаси соҳасида катта ва қувончли натижаларга эришишимиз мумкин.

**Асад АСИЛ,
ёзувчи**

ФАЗИЛАТ ШАҲРИГА...

Фазилат шаҳрига дарвоза қурдим
Нега улгурмадим, нега улгурдим.

Вақти келди, битта Лайлосифатнинг
Ортидан Мажнундек эргашиб юрдим.

Кўнгли очиқ, кенгфеъл Андижон қизин
Кўнглига оҳиста ташириф буюрдим.

Соғинтириб кетса эркалик қилиб,
Хаёлимда топиб, суҳбатлар қурдим.

Юрган йўлларида қоқилмасин, деб,
Киприкларим билан тоза супурдим.

Бахт осон келмайди, деди бахтлилар,
Интилдим, изладим, елдим-югурдим.

Тангримга беҳисоб шукур, Икромжон,
Омад офтобига охир юз бурдим.

ОЛИБ ЎТДИМ

Мен ишқимни, азиз дўстлар,
оловлардан олиб ўтдим,
Йўлимда учраган минг хил
сировлардан олиб ўтдим.

Синаб кўрди садоқатни
садоқатли севимли ёр,
Баҳорлардан, ёзу қишдан —
қировлардан олиб ўтдим.

Сўзимнинг устида собит,
вафо доим шиор бўлди,
Гумонлар, гиналар, турфа
гаровлардан олиб ўтдим.

— Қаердан, қайси бахтли қиз
дилигизни асир этди? —
Деган сонсиз саволлардан,
сўровлардан олиб ўтдим.

Мен Икромжонман, ул қиздан
бўлакни ихтиёр этмай,
Йўлида учраган минг хил
сировлардан олиб ўтдим.

БИР ДАРЗ

Сен кетдинг-у, юрагимда бир дарз қолди,
Айтилмаган бир надомат, бир арз қолди.

Изинг қолди, изтиробинг қолди, яна,
Сендан ёдгор илоҳий нур, бир файз қолди.

Мен биргина ўзимни оқ демагайман,
Икки кўлдан чиққан хатоли қарс қолди.

Менга қолди мингта ситам, мингта озор,
Садоқатдан узилмаган бир қарз қолди.

Ўкинмагил Гул нозидан, — деди дўстим, —
У Ширину Зулайҳо йўқ, у Қайс қолди.

Муҳаббатдан минг розиман ёндирса ҳам,
Икромжонга бу севгидан бир дарс қолди.

ЧУСТ ҚИЗИ

Боқиб турсам пориллаган
қароқларга,
Хаёл олиб кетар алақайқларга.

Оппоқ юзлар қизарадир,
воажабо,
Лаҳза-лаҳза лабим боссам томоқларга.

Чуст қизи, юр,
олиб кетай бирга, десам
Дейди, узр кетолмайман узоқларга.

Лекин келиб тураверинг,
дейди кулиб,
Чидолмайман, соғинчлару фиरोқларга.

Юрагимда муҳаббатнинг
қуёши бор,
Парвойим йўқ чарақлаган чироқларга.

Қай мусаввир зеб берибди
ихлос ила,
Лолалардан ранг талашган дудоқларга?

Икромжоннинг қалбида бир
сулув яшар,
Исмин айтмас, тутманг ҳар хил сўроқларга.

ИПАК ҚАТИМИДАГИ НУР

У бир вақтлар гўзал келинчак эди. Орзулари ўзига ошно, бўйи билан бўйлашган, кўнгли билан тенглашган умрдошидан пешонаси ярқираган эди. Чиройли тушлар кўрарди. Йиллар ўтиб тушлари хуш бўлди: қатор ўғиллари уйини, кўнглини тўлдирди. Орзу қилиб излагани — болаларининг отаси жуда меҳрибон, ғамхўр, юмшоқкўнгил ва одамшаванда эди. Узун кечалари узоқ суҳбатлар қуради, ниятлар қиларди. Тонг отса-да, бу орзуларнинг поёни кўринмасди. Умри сеҳрли бир куйга ўхшарди.

Бу куй авж пардада узилиши унинг етти ухлаб тушига ҳам кирмаганди. Тўнғич фарзанди еттини тўлдирмай, кичиги тўққиз ойлигида умрдошидан айрилди. Эндигина 26 баҳорни тўлдирган бу аёл паркентлик Муҳаррам Бегабоева ҳаётнинг гоҳида ҳақ, гоҳида ноҳақ юку зарбаларидан эзилди, болаларидан бекитиб йиғлади. Аммо аламларини ичига ютиб, қаддини тик тутди. Оналик меҳри билан отанинг қаттиққўллигини қалбида бирлаштирди. Кундузи давлат корхоналарида ишласа, кечалари чеварлик қилиб маҳалла-кўй хизматида бўлди. Ўғилларининг кўзларини ҳам, кўнгилларини ҳам тўқ тутди. Уларни солиҳ фарзандлар қилиб тарбиялади, ўқитди. Уй солди. Аммо ёнидаги елкадоши, ҳамдард бир одамнинг армонли хотираси доимо кўнглини ўкситди. Кимдир билди, кимларгадир билдирмади. Ҳеч бир яқинлари

унинг ўрнини тўлдиролмади.

Келинлар олди. Келинлари билмаганларини ўргатди, билганини оширди. Энди ўғиллари билан келинлари болаларини етаклаб, бирга-бирга юришини орзу қилди. Орзулари рўёбга чиқди.

— Саранжомлик, покизалик уйнинг файзи, тежамкорлик эса дастурхоннинг, — дея сабоқ берди уларга.

Тўрт келин ўзаро муомала-ю муносабатни ҳам, келинлик хизматини ҳам, қайнона иззатини ҳам жойига қўйди. Ўша бугун хотиралари ҳам азиз инсон — менинг қайнонам эди. Қайнонам маҳалладагилар айтганидек, қанчалик қаттиққўл бўлмасин, вақти келса, келинига кўрпача тўшай оларди, соғлигига астойдил қайгурарди, набирасига жой ҳозирлаб, ҳамма нарсасини бир зумда муҳайё қиладиган очиқкўнгил аёл эди.

Улар китобхон ҳам эди. Ал-

помишу Гўрўглини ёд биларди. Қатор-қатор китоблар қаҳрамонларини адаштирмай айтар, хулосаси ҳам ўзига хос эди. “Китоб дегани ҳаммаси ҳаётдан олинган, ёлгон нарсанинг умри қисқа”, дерди.

Илми бор, ҳунари бор аёл рўзгорнинг бир учини тутади, дерди. Бекорчи, камҳафсала, уқувсиз аёлларни хушламасди. Ўзи оддийгина чевар аёл бўлса-да, илм аҳллари орасида ҳам ҳаётий фикри, ўзини тутиши, муомаласи билан ажралиб турарди. Ўзига хос кийиниши, юриштириши ҳамиша, ҳамма даврада эътиборни тортарди.

Сизлар билан суҳбатлашсам, касалимни унутаман, дерди. Биз эса ҳамиша шошардик. Улгурганимиздан улгурмаганимиз кўп бўлса-да, ҳамиша шошаверардик.

Набирали бўлган ўғлингизни ҳам болажоним, деб эркалашингиз Сизга жуда ярашиқли эди!

Сизнинг ҳамиша қўша қаринлар, дея қилган дуоингиз, ёлғизлик ёмон экан, деган ўқинчларингиз қулоғим остида жаранглайверади: сизни дард эмас, ёлғизлик енгдими, деб ўйлаб қоламан. Одамзот ўқиб ўргандим дейди, кўриб ўргандим, дейди. Аслида яшаб улғаяркансан. Куёш сингиган хотираларимни сиз соғинадиган баҳорнинг эпкинлари варақлаганга ўхшайди. Сиз бунёд этган ҳовлию боғ-гулзорда ҳидларингиз ўрнашиб қолган.

Елкаси бошимдан баланд ўғлим, «Бувим ўтирган ҳамма жойнинг ифори бўлакча-да», дейди.

Шунча яшаб келинлик уйида қайнонам ўтирадиган ўринга на ўғиллари, на набиралари бирор марта чиққанини эслай олмайман.

Келин олсам, аввал бувинг, кейин мен қайноналик қиламан, дердим фарзандларимга. Керагида кетган қайнонам кўз олдимда тургандек туюлаверади.

Қайнонанг келса, бошқаларни кўрмай қоласан, дерди яқинларим. Рост, кўнгилга йўл топсанг, унинг дарвозалари шундай очиларканки, ундаги лаъл эканлигини аста-секин англайман.

Сиз ҳақингизда қанча сўзласам, сўзимни энди бошлагандек бўлавераман, тугамайди.

«Эзгу ишларни тўхтатма, болам. Одамзот фарзандининг бахти билан тик туради, яхши яшагани шу бўлади», дердингиз. Сизнинг насиҳатларингиз бизга қонун эди, бугун ҳам, эртага ҳам ва ҳамиша Сиз билан ғойибона маслаҳатлашаман!

Сиз менинг айтиб тугатмайдиган достонимсиз, қайнонам — Онам! Охиратингиз обод бўлсин!

**Дилфуза
ШОМАЛИКОВА**

Уйғониш даври кийимидаги «Ёш қиз» сурати билан боғлиқ воқеа санъат асарлари оловчиларининг ҳасадини келтирган бўлса ажаб эмас.

ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИНИНГ БАРМОҚ ИЗЛАРИ

«Кристи» ким ошди савдосида XIX асрда немис рассоми томонидан яратилган сурат сотилди.

Оксфорд университетининг тарих санъати профессори Мартин Кемп эса суратнинг бурчагида Леонардо да Винчининг бармоқ изларини пайқаб қолган. Суратда Леонардо да Винчининг Ватиканда сақланувчи «Авлиё Иероним» асаридаги каби бармоқ излари топилган. Агар олимнинг хулосалари тасдиқланса, суратнинг нархи ўз-ўзидан юз миллион фунтга чиқиб кетади.

Сурат ким ошди савдосига XIX асрда яшаган немис рассоми томонидан чизилган деб қўйилган эди. 33/23 см ҳажмдаги сурат келиб чиқиши канадалик бўлган Питер Силвермен томонидан сотиб олинганга қадар бир неча бор қўлдан-қўлга ўтган. Айнан Питер суратни кимёвий таҳлил қилиб кўришга қарор қилган. Маълум бўлишича, «Ёш қиз» XV асрда чизилган экан. Шундан сўнг унинг муаллифи кимлигини аниқлаш зарур бўлиб қолди.

Профессор Кемпнинг тахмин қилишича, уйғониш даври кийимидаги «Ёш қиз» суратида Милан герцоги Людовик Марининг қизи Бянка Сфорца акс эттирилган.

Чунки Леонардо да Винчи 1482 йилда герцог Людовик таклифига кўра архитектор, гидротехник ва ҳарбий машиналар конструктори лавозимларида ишлаган. «The Times» нашрининг хабар беришича, сурат устидаги изланишлар ҳали ниҳоясига етмаган. Лекин дастлабки натижалар унинг чиндан ҳам уйғониш даврининг энг буюк рассоми томонидан яратилганини тасдиқламоқда.

Асқар ФУЛОМОВ тайёрлади.

KAKLIK YOVLARI

Azim SUYUN

(«Nevaralarim uchun hikoyalar» kitobidan)

Nevaralarim!

Kakliklarning yov-dushmanlari ko'p. Tulki ayyor-qaroqchi. U hamisha kakliklarni poylagani-poylagan. Payt yetdi deguncha, ularga xavf soladi. Ayniqsa, qishning qahraton kunlari. Odatda, tog' malikalari bu chog'lar gala bo'lib yashaydi. Tunlari qoyalar bag'rida to'dalashadi, g'uj bo'lib olishadi. Tulki, ko'zlari yonib, ularga tashlanadi, kakliklar patirlab, o'zlarini duch kelgan tomonga urishadi. To'zib ketishadi. Qor gurtiklariga botib, uchisholmay qolishadi. Ko'plari "qaroqchi"ga yem bo'lishadi.

Kakliklarning yana bir dushmani kobra, ya'ni ko'zoynakli ilon, uni kapcha ilon ham deyishadi. U rangdor. Kaklik esa ranglarni yaxshi

ko'radi. Kobra ranglari tuzoq bo'lishi mumkinligini bilishmaydi.

Nurota tizma tog'larida kobralar juda ko'p bo'lmasa ham, tez-tez uchrab turadi.

...Baland toshsupta ustida nar kaklik o'z ovozigacha o'zi mast bo'lib sayrardi. Men undan ko'p uzoq bo'lmagan nayza qoya tagida yonboshlab, uni tomosha qilib, sayrashini tinglab yotardim. Kaklik birdan jimib qoldi. Nima bo'ldi ekan deb, tikroq turdim-da kaklikka qaradim. U bir nuqtaga tikilganicha tek qotib turardi.

Ko'zlarim o'tkir edi, bir nigoh-la har qanday narsani ilg'ardim. Keksayibroq qolgan ovchi Dehqonboy bobomning bir g'alati gapi esimda: "Nabiram Azimboy — mening ko'zlarim!" Chunki, bobom nimani so'rasa, aytaylik "Azimboy, Murtak kamarni bir qarab ko'r-chi, biror narsa ko'rinmayaptimi?.." "Ha-ha, — derdim men, — bir tosh to'rg'ay

tumshug'ini toshga ishqayapti, biror narsa tutib, yegan bo'lsa kerak..." "Uni so'ramayapman, alqorlardan gapir, alqordan... kaklik bo'lsa ham mayli ovlab ketishimiz kerak..." va hakazo.

Xullas, bir qarashdayoq yarim tik turgan kobrani ko'rdim. Kobra kakliklarni rom qilib, bir lahza ham undan ko'zlarini uzmay, juda ohista u tomon siljir edi!

Siljir edi... ohista... siljir edi... ohista... ohista... Kaklik tamoman maftun... jodulangan... sehrlangan... Kobra yaqinlashib qoldi... Hademay, kaklik tamom... butun vujudim jimirlab ketdi... yo'q, bo'lmadi, irg'ib turdim-da, bir toshni qo'lga olib, kobrani ko'zlab otdim!

Kaklik bir seskandi-yu o'zini toshsupadan pastga tashladi. Hademay, ko'kka ko'tarildi.

So'ng... ko'rganlarimni otamga, cho'liqqa, so'ng... qo'shib-chatib qo'ni-qo'shni bolalarga aytib yurdim...

Mana, ellik to'rt yildan so'ng, nabiralarim, sizlarga, to'g'risini aytib emas, yozib berayapman.

Nabiralarim!

Xo'sh... kaklikning eng ashaddiy dushmani, bu ovchi!

Ovchilar kaklikni, asosan, go'shti uchun ovlaydilar. Ovlash usullari talaygina. Birinchisi, albatta, ov miltig'i bilan ovlash. Miltiq bilan kakliklarni yugurgilab ketishayotganda yoki uchib, ko'kka ko'tarilganda otishadi. Ikkinchi bir usul, bu tuzoq-jela qo'yib ov qilish usuli. Bunda miltiq ishlatilmaydi. Qafasdagi bir sayroqi kaklik to'lib-toshib sayraydi, qavmdoshlarini yoniga chorlaydi. Yonida esa jela. Jela qo'ygan jaydari "ovchi" uzoqroqda panalab-pusib yotadi. Uchib kelgan kakliklar ixtiyorsiz jelaga tushaverishadi. Undan qutulib ketmoq uchun potirlashib, harakat

qilishaveradi. Ammo jela battar ularni chirmab olaveradi...

Tag'in bir usul bor. Ammo bu usul qonun yo'li bilan ta'qiqlangan. Bu usul, asosan, qishda qo'llaniladi. Bu usulchilarning miltiq ko'tarib yurishlari shart bo'lmaydi.

Qish kakliklar uchun o'ta xatarli fasl. Ayoq. Qahraton. Qalin qor. Bunday paytlarda ular yemak topolmay soy-u buloq bo'ylariga tushadi. Tog' qishloqlari atrofiga yaqinlashib, enishadi.

Shunday vaqtlarda har xil toifadagi xonaki ovchilar ko'payadi. Qish kunlari deyarli bekorchilik. Shuning uchun ular to'da-to'da bo'lishib, tog'ning bir kamaridan u kamarga, unisidan bunisigacha quvlashadi. Bunday kezlarda kakliklar tez toliqadi, charchab, uzoqqa uchisholmaydi, qorlarga botib qolishadi. Qarabsizki, tayyor luqma!

Kakliklar hamisha himoyaga zor. Ularning tag'in bir dushmani qirg'iy.

Avliyobuloqqa tutashib ketgan qir-adirlarda mol yoyib yurardim. Bu yerlarda turli-tuman butalar, to'p-to'p bodomchalar o'sib yotadi.

Har-har joyda yoyilib o'sgan kovullar uchraydi. Kovullar anor gullariday qi-p-qizarib gullagan. Bir tup kovulning gullarini tomosha qilib turardim, shiddat bilan havoni to'lqinlantirib, bir gala qush o'zlarini men turgan joyga urdi. Bu shunday tez ro'y berdiki, hech narsani anglay olmay, qo'rqib ketdim. Jon jahdda ko'kka qaradim, bir qirg'iy qiyqirguncha ko'zdan yo'qoldi. So'ng kovulga qaradim, ne ko'z bilan ko'rayki, uning ostida bir gala kaklik jo'jalar ko'zlarining o'ti chiqib, menga tikilib turishardi. Bir pasdan so'ng ular ham, men ham o'zimizga keldik. Jo'jalar birin-ketin kovulning u yer, bu yeridan chiqdi-da, o'r tomonga yo'rg'alay ketishdi. Ular meni qora tortib, omon qolishgan edi.

Ko'p o'tmay bir burum tarafdan ona kaklikning bolalarini o'z yoniga chorlovi eshitildi.

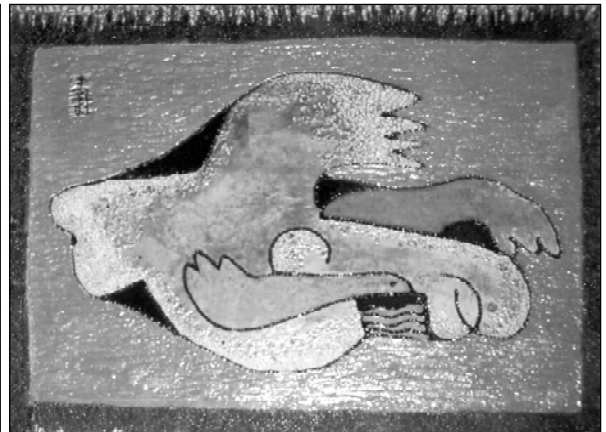

ОРЗУЛАР ҚАБИЎТИДА

Тасвирий санъат — сарҳадлари мўл олам. Асар яратувчиси кўлидан чиққанидан кейин ўзининг умрини яшай бошлайди. Бу умрининг меҳмонлари — ҳайратли нигоҳлар. Қайсики, асар ўз олдида бир нигоҳни миҳлаб кўя олдимиз, истейдод эгаси бесамар ишламаган. Бухоролик Азиза Авезова ҳам рассом оила-сида дунёга келиб, камол топди. Кўнглини гўзаллик ва эзгу-ликка эш қилди. Унинг “Дорбозлар”, “Сухбат” сингари иш-лари Бухоронинг бир қатор кўرғазмалардан жой олиб, фахрий ёрлиқларга сазовор бўлган. Азизада ҳаётнинг турфа кўринишларини илғай олиш ва рангин бўёқлар ёрдами тасвирлай олиш иқтидори бор. Жаннатмакон юртимизнинг тўрт фаслида ҳам мангуга муҳрланувчи манзаралар бор. Азизанинг тийрак нигоҳ-лари бу имкониятдан унумли фойдаланиб, гўзал чизгиларда асарга айлантиради. Унинг чизганлари дунё кўрғазмаларининг сара асарларидан бўлишини тилаб қоламиз.

Назокат ХОЛМУРОДОВА, Пастдарғом ижтимоий иқтисодиёт ва сервис хизмат кўрсатиш коллежи ўқитувчиси

Шу Тор лофчи

Бир куни Чарлз Диккенс бир таниши билан дарё қирғоқлари бўйлаб айланиб юришганди. Шу пайт сувга қармоқ ташлаб навбатдаги ўлжа илинжида пўкакка термулиб ўтирган кекса одамга кўзи туши. Шунда ёзувчининг йўлдоши:

— Биласизми, бу балиқ тугаётган киши бошқалардан фарқли ўлароқ, жудаям ишонувчан одам. Унга нимаики гапирманг, ҳаммасига ишонаверади. Лекин, ўзи ҳам лофчиларнинг лофчиси. Диккенс қария ёнига бориб, саломлашди:

— Балиқ яхши илиняптими, — деб қизиқди.

— Яхшиям гапми! — деб қисқа жавоб бериб қўя қолди чол.

— Ўтган ёзда мен ҳам мана шу ердан катта фарел тутгандим. Ҳатто, қармоғимни тишлаб узвор-

ганди, — деб суҳбатни давом эттирди ёзувчи.

— Ҳа, жаноб, бу ерлик фареллардан буни кутса бўлади, — деди қария совуққонлик билан.

— Ўшанда балиқни сувдан чиқариб олишга жиддий киришгандим, — дея фантазияси билан гапни улаб кетди Диккенс. — Балиқни қирғоққа чиқариб олиш учун, ҳатто мустақкам занжир топиб келишга тўғри келди.

— Тўғри, ажабланарли ери йўқ, бу ерда фарелларни фақатгина занжир билан судраб чиқиш мумкин, — деб қўя қолди овчи.

— Бир илож қилиб қирғоққа тортиб чиқишга чиқдимку-я, лекин, уни аравага ортишга яна тўрт кишининг ёрдами зарур бўлганди.

— Демак, сиз тутган фарель ёшроқ бўлган экан, — деди чол.

Унинг бу эътиборсизлигидан қизишган Диккенс:

— Фарелни сигирлар билан ўтлаб юрсин, деб яйловга қўйиб юбордим, — деди.

— Биз ҳам катта фарель туган пайтларимизда худди шундай қиламиз, — деб, эътиборсизлик билан қўшиб қўйди чол. Шунда Диккенс авжига чиқди:

— Ҳаммасидан ҳам қойил қолганим, 1-2 ойдан кейин сигирларга ўхшаб, фареллардан ҳам шох ўсиб чиқди, — деди.

— Нима? Фарелдан шох ўсиб чиқибдими? — дея чол қаттиқ ташвишда Диккенсга боқди.

Бошини қимирлатиб тасдиқлади Диккенс, ўзининг баҳсада устун келаётганини сезиб. Ноанъанавий баҳсада ютқазишни истамаган чол мийиғида кулиб:

— Жаноб, сиз ҳақиқатдан ҳам жуда четга чиқиб кетяпсиз, бу ердаги фарелларнинг ҳаммаси шохдор бўлишади, — деди.

БУЮКЛАР ТАЁТТИДАН...

Таниқли инглиз ёзувчиси Чарлз Диккенс қирғоқ бўйида қўлида қармоқ билан куни билан ўтириб, балиқ овлашни ҳаётидаги энг мароқли дам олиш деб ҳисобларди. Кунлардан бирида Диккенс ўзининг севимли одати билан машғул эди. Бир пайт унинг ёнига нотаниш бир киши яқинлашиб, балиқ овида бериладиган анъанавий саволлардан берди:

— Қандай, овингиз бароридан келяптими?

— Ҳа, ўзим ҳам эндигина келгандим, ҳозирча қармоққа бирорта

ҳам балиқ илинмаяпти, — деб дўстона жавоб берди. — Лекин кеча худди мана шу ерда 15 тача каттагина фарел илинувди, — деб мақтанганнамо суҳбатни давом эттирди.

Шунда нотаниш киши:

— Менинг кимлигимни биласизми? Билмасангиз билиб олинг, мен маҳаллий балиқчилик инспекториман. Эътиборингиз учун, бу ерда балиқ ови тақиқланган, — дедию, чўнтагидан

Ов

жарима чиптасини чиқариб, ёзишга киришди.

Ёзувчи бу ҳолдан ўзини йўқотиб қўймади:

— Сиз ҳам менинг кимлигимни биласизми? — деди совуққонлик билан. — Мен таниқли ёзувчи Чарлз Диккенс бўламан. Шундай экан, менинг муболагага бой профессионал фантазиям учун жаримага тортмасиз ахир, — деб вазиятдан чиқиб қўя қолди.

Тажанг мухлис

Бир куни бир англиз йигити Чарлз Диккенснинг хизматкорларини безовта қилиб, унинг қабулига киришни сўради. Бу пайтда ёзувчи оғир бетоб эди. Шу сабаб ташрифчини қабул қилолмаслигини айтишди. Аммо ашаддий мухлис уни қабул қилишни сўраб, оёқ тираб туриб олди. Шунда ёзувчи мухлисдан қутулиш илинжида:

— Мени касаллик туфайли оламдан ўтди, денглар, зора қайтиб кетса, — деди.

Бу хабарни эшитган мухлис бундан ваҳимали овоз билан севимли ёзувчисининг мурдасини кўрмасдан бу гапларга ишонмаслигини айтиб туриб олди. Иложсиз қолган Диккенс тутоқиб хизматкорларига бақирди:

— Менинг мурдамини ҳам шайтонлар олиб кетиб бўлишди, деб айтишлар...

Ёзувчи учун энг яхши ииёфа

Бир куни Лондонда ёзувчи Вальтер Скотт номига балл-маскарад уюштирилади. Ушбу балл-маскарадда ҳар бир қатнашчи тадбир сабабчиси бўлган ёзувчи асарлари қаҳрамонларидан бири қиёфасида бўлиши талаб этилганди. Маскарадга Чарлз Диккенс ҳам ташриф буюради. Лекин ҳеч қандай маскасиз, кундалик кийимида келган Диккенсдан ҳайрон бўлган маскарад ташкилотчиси жиддий сўрайди:

— Сиз ҳамкасабангизнинг қайси қаҳрамони қиёфасини тасвирламоқчисиз?

— Мен истеъдодли ва севимли ҳамкасабам асарларида иштирок этувчи, ҳамиша вафодор ва қадрдон бўлган китобхон ўқувчи қиёфасида бўламан, — дея жавоб қилди.

Денис Иванович Фонвизин

Вальтер Скотт

Чарлз Диккенс

Там ов, нам ижоқ

Чарлз Диккенс ўз уйидан узоқ бўлмаган дарёга борар ва ҳар доим битта жойда қармоқ ташлаб ов қиларди. Кунлардан бирида қўшниси унга маслаҳат бериб қолди:

— Бу ерда Сиз балиқ тутолмайсиз. Сиз дарё оқими бўйлаб юқориқоққа боринг, ўшанда мени айтди дейсиз. Ҳар қармоқ ташлаганингизда каттакон фарел илинади.

— Буни яхши биламан, лекин тез-тез балиқ илиниши янги романим воқеаларини ўйлашимга халақит беради.

Комил ЖОНТОЕВ тайёрлади.

Болалар дунёси. Бу дунёнинг ташвишлари йғи, бу дунёнинг завқи оламча, сурғури дунёча. Энг беъужор фаслнинг шодликларга лиммо-лим масканлари — болалар боғчалари бугун чин маънода болаларнинг сеvimли жойи. Болалар учун ташкил этилган туғли тўғарақлар, машғулотлар, мазали таомлар уларнинг ихтиёрий равишда боғчага келиб-кейтишларини таъминлайди.

Тошкент шаҳридаги Нафосат номи 589-мактабгача таълим муассасаси ҳам бугуннинг талабига жавоб бера оладиган болаларнинг сеvimли масканларидан биридир. Сирғали тумани худудида жойлашган бу муассасада шу атрофда яшовчи аҳолининг 470 нафар фарзанди тарбияланади. Ўн олтита гуруҳга ўз касбининг усталари, болаларнинг дилини ҳам, тилини ҳам тушунадиган тарбиячилар жалб этилган. Шунингдек, мусиқа, жисмоний тарбия йўриқчиси, расм ва шашка тўғарақлари учун ҳам махсус мутахассислар жалб қилинган. Турли миллат вакиллари тарбияланадиган бу масканда болаларга инглиз ва корейс тиллари ўргатиладиган тўғарақлар ишлаб турибди.

БОЛАЛИКНИНГ СЕВИМЛИ МАСКАНИ

ИЧИМДАН ОРТСА, ТОЗАЛАШТА

Ёзнинг иссиқ кунларида ташналикдан ичгани сув қидириб қоламиз. Дўконларимиздан суюқлик ва шарбатларнинг турли хилини топиш ва танлаш муаммо эмас. Шундай ичимликлардан энг оммалашгани — “Кока-кола”, “Фанта”, “Спрайт”ларнинг фойдали ва зарарли томонлари ҳақида кўп айтилган, ёзилган. Бироқ ҳамма таъби тортиганини истеъмол қилади. Қуйида биз бу ичимликларнинг бошқа — тозаловчи хусусияти ҳақида тўхталамиз.

Ичимлик таркибидаги “рН” моддаси саноатда тозаловчи воситаларга қўшилади. Кўпгина чет эллик кока-кола ташувчи машина ҳайдовчилари муддати ўтган ичимликлардан машина моторларини тозалашда фойдаланишар экан. Шунингдек, кока-кола ичимликларидан алтернатив усулда фойдаланиш йўллари ҳам мавжуд экан: Автомобил батареяларидаги занглаган жойларига кола ичимлиги қўйилса, зангдан тозланади.

Занглаб қолган болтни қолага ҳўлланган латта билан ўраб қўйилса, осон буралади.

Яна бу ичимлик тахтадаги ёғ доғларини яхши кетказади.

Кийимлардаги кир ва доғларни кетказиш учун бир литр кола ичимлигини ва керакли микдорда кир ювиш қукунини кир ювиш машинасидаги сувга солинг ҳамда кийимларингизни одатдагидек ювинг. Кола сизга доғларни йўқ қилишда ёрдам беради.

Кола автомобилнинг ойналарини йўллардаги чангдан тозалашда ҳам ёрдам беради.

Битта колани унитаз ичига қуйиб, бир соат ўтгандан сўнг ювиб юборсангиз, ичимлик таркибидаги лимон кислотаси унитазни доғлардан халос қилади.

Чойнакдаги сувнинг қайнаши натижасида ҳосил бўладиган қуйқани тозалашда “Спрайт” ичимлигидан самарали фойдаланиш мумкин.

Идиш ювиш учун мўлжалланган сим дасмоллари “Кока-кола” ичимлигига солиб қўйилса, яна янгидек бўлиб қолади.

Бу ичимликларнинг барчасидан заргарлик буюмларини тозалашда фой-

даланиш мумкин. Бунинг учун филигран, олтин, қумушлардан ясалган ҳар қандай буюмни кечқурун ичимликнинг бирор турига ивитиб қўйилса, эрталабга янгидек бўлиб қолади.

АҚШда йўл ҳаракати назоратчилари машиналарида доимо бир неча банка кола ичимлигини олиб юради. Улар кола ичимлигидан йўллардаги тўқнашувлар натижасида йўлга тўкилган қон доғларини ювиш учун фойдаланадилар.

Мактабгача таълим муассасасида тарбияланаётган болаларни, уларнинг ота-оналарини суҳбатга жалб қилдик. Мадинабонунинг ёши еттида, у мактабга чиқиш арафасида бўлгани учун онасига ёз давомида ҳам боғчамга бораман, хайрлашув кечасига қатнашмайман, деб хархаша қилаётган экан. Бахтигулнинг онаси Қувондиқова Сурайёнинг айтишича, болаларга берилаётган овқатлар ҳам сифатли, ҳам мазали бўлгани учун қизи эрталаб уйда овқатланмасдан боғчага борар экан. Бу муассасанинг очилганига йигирма бир йил бўлган. Шунга қарамай, ҳар йили таъмирланиб, эскирган жиҳозлар янгиланиб туради. Мудира Муҳаббат Одилова ўттиз беш йиллик иш тажрибасидан келиб чиқиб, болалар билан ҳам, ота-она ва ишчи-ходимлар билан ҳам ишлашни биладиган, энг муҳими, келажак эгаларининг соғлиги, тарбияси учун ўзини масъул ҳисоблаб, ишлайдиган фидойи жонкуярлардан.

Бугунги кун келажак эгаларини тарбиялайдиган масканлар, тарбиячилар олдига юксак вазифалар қўймоқда. Ёз зиммасидаги масъулиятни ҳис этиб, халқнинг фарзандини бағрига олиб, уларга меҳр бераётган тарбиячиларнинг, болалар масканларининг фаолиятига бардавомлик тилаймиз.

ХОНИМОЙ

ДУНЁ ҶАРОЙИ БОЛЛАРИ

Африка туяқушининг 15 сантиметрлик тухуми 1800 грамм келади.

***

Статистикага кўра, уйланган эркаклар 8 йил кўпроқ

умр кўради, турмушга чиққан аёллар эса 8 йил камроқ умр кўришади.

***

Тинч океанидаги Мариана ботиғига Эверест чўққиси бемалол “сиғади”.

***

Машҳур америкалик физиохимик Люис Гилберт Нютон 30 мартадан зиёд Нобел мукофоти совриндорлигига номзод бўлган, аммо бирор марта ҳам бу мукофотни ололмаган.

***

Жирафа тугилган заҳоти ҳаётдан оладиган илк таассуроти — 2 метр баландликдан боши билан қулаш.

Ургочи гепардлар кийикнинг боласини тутиб келиб, улардан болаларига овқилишни ўргатишда кўрғазмали қурол сифатида фойдаланади.

***

Бридж — карта билан ўйналадиган ягона олимпия спорт тури.

***

Бугунги кунда жаҳонда энг кўп ишлатиладиган авиа сўзига «куш» деган маънони англатадиган лотинча «avis» сўзи асос бўлган.

***

Ургочи филлар янги тугилган боласини 2 йил кўтариб юради, кейин эса яна 2 йил ўз сути билан боқади.

Интернет асосида Нигина ҚОДИРОВА тайёрлади

Гўзаллик ҳар ерда интиқ кутилган меҳмондир.

ГЁТЕ

НОЗИК БАРМОҚЛАР СИРИ

Ҳар бир аёл ҳар томонлама гўзал бўлиб, бошқалардан ажралиб туришни истайди. Унинг кийиниши, пардозы ва ҳатто бармоқлари ҳам алоҳида эътиборга лойиқ. Бунинг учун, албатта, тирноқларни ҳам парваришга лозим.

Тирноқлардаги милклар тирноқлар атрофида ҳосил бўладиган анча ёқимсиз, кўримсиз ва баъзида оғриқли ўсимталардир. Улар қонаши мумкин бўлган, етарлича парвариш бўлмаганида эса, ҳатто йирингли ярага айланидиган терининг устки шилинган жойларидан иборат бўлади. Ҳар қандай очиқ яра эса бактериялар ва замбурғли инфекцияларнинг тарқалишига сабабчи бўлади. Агар тирноқ милкларини зарарсиз деб ҳисоблаб, уларнинг тез-тез пайдо бўлишини эътиборсиз қолдирсангиз, улар паронихияга айланиши мумкин. Бу оёқ ва қўллар бармоқларидаги тирноқ пластиналари атрофида терининг инфекция яллиғланишининг бир тури ҳисобланади.

Тирноқ милклари турли сабаблар оқибатида пайдо бўлиши мумкин. Биринчидан, кўпгина аёллар уй ишларини бажарётганларида, сабзавотларни артиб, тўғрашда ёки идишларни юваётганларида резина қўлқоплардан фойдаланишмайди. Бу эса тозаловчи ва ювувчи кимёвий воситалар таъсирида қўл терисининг қуришига, унинг гадир-будур ҳолатга келишига, тирноқлар атрофи дағаллашиб, ёрилишига ва милкларнинг пайдо бўлишига олиб келади. Кир ювиш қукунлари ва идиш ювиш воситалари ҳам, улар қанчалик замонавий бўлмасин, терига ана шундай таъсир кўрсатади.

Милклар пайдо бўлишининг иккинчи асосий сабаби бу сифатсиз бажарилган маникюр. Устанинг тажриба-

сизлиги ёки тасодифий хатоси туфайли терининг механик шикастланиши кейинчалик милклар пайдо бўлишига олиб келади. Шунингдек, маникюрнинг ҳамда қўл ва оёқларнинг умумий парвариши йўқлиги ҳам шундай оқибатларни келтириб чиқаради.

Ниҳоят, учинчи сабаб – тирноқларни кемириш одати. Бу одат ёқимсиз ҳамда унинг оқибатлари кўнгилсиз.

Бундан ташқари, баъзи одамларда тирноқ милклари тирноқ атрофи терисидоги касалликлар натижасида ҳам пайдо бўлиши мумкин, аммо бунга фақат тиббий мутахассисгина таъхис қўя олади. Организмдаги бошқа носозликлар, хусусан, дисбактериоз, витаминлар етишмовчилиги, ички органлар фаолиятининг бузилиши ҳам тирноқ милкларининг пайдо бўлишига сабабчи бўлиши мумкин.

Тирноқ милклари пайдо бўлишининг олдини олувчи профилактика чоралари уларга қарши энг яхши кураш усули ҳисобланади. Бунинг учун халқ табobati, махсус косметик воситалардан фойдаланиш ва албатта, овқатланишни мувозанатга солиш керак.

Милклар пайдо бўлишининг олдини олиш бўйича самарали воситалардан бири бу оёқ-қўлларни ванна қилишдир. Буни бажариш қийинмас, шунингдек, улар оёқ ва қўл териси учун жуда фойдали ҳам. Илқ ҳолатга келтирилган ўсимлик мойи, яхшиши зайтун мойидан қилинган ваннача терини юмшатади. Бу усул билан қўлларингизни ҳар куни уқалашингиз мумкин.

Ичимлик содаси солинган ваннача – кўпроқ шошилиш чора бўлиб, уни милклар пайдо бўлганида бажариш зарур. Эфир мойларига (лимон ёки бергамот) денгиз тузи қўшилиб тайёрланган ваннача ҳам милклар пайдо бўлишининг олдини олади. Ванначалар мунтазам характерга эга бўлиши учун уларни навбатма-навбат бажариш мумкин.

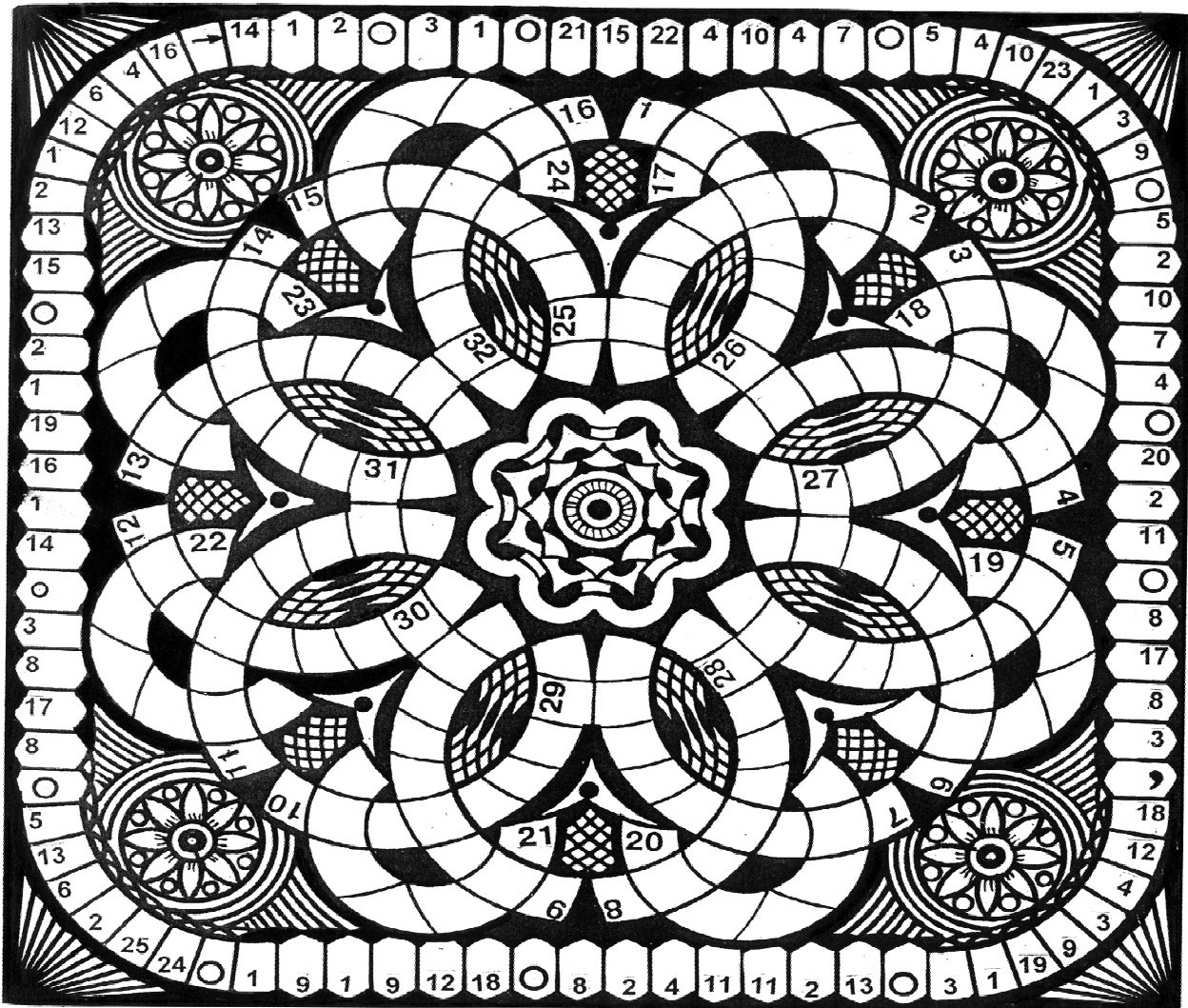
Тирноқ милклари билан курашда ҳатто уй гуллари ҳам ёрдам бериши мумкин.

Хусусан, яллиғланишга қарши, бактерицид ва ярани тузатиш хусусиятларига эга шифобахш каланхоэ ўсимлиги тирноқлар атрофидаги терини соғломлаштиради ва кичик яраларни тузатади. Тирноқлар учун ўзига хос ниқобни тайёрлаш учун олдиндан ювилган ва қуритилган бир неча каланхоэ барглари бўтқа кўринишига келгунча майдаланг. Кейин уни бармоқ учларига суриг ва ҳар бир бармоқни плёнка билан ўранг. Ниқобни бир неча соат ушлаб туриш ёки эрта-лабгача қолдириш мумкин. Ниқобнинг самарасини муолажани бир неча бор такрорлагандан сўнг кўрса бўлади: тери ўз эластиклигини тиклайди, милклар ҳақида эса эсламай ҳам қўясиз. Ҳар қандай муолажанинг мунтазам бўлиши кераклиги эсингиздан чиқмасин.

Овқатланиш раиони бу бир томондан кўпгина кўнгилсизликларнинг сабабчиси бўлса, бошқа томондан улардан халос бўлишнинг йўлидир. Овқатга «тўғри» маҳсулотларни истеъмол қилган ҳолда, киши ўзини яхши ҳис қилиши, асосийси эса саломатлигига зарар етказмаслиги мумкин. Тирноқ милклари пайдо бўлишининг олдини олиш учун кўпинча А витаминига бой маҳсулотларга ургу бериш лозим. Ушбу витамин «тери» витамини ҳисобланади, агар у организмда етарли миқдорда бўлса, терини қуриб кетишдан сақлайди ва унинг моддалар алмашинувини рағбатлантиради. Ретинол моддаси сабзи таркибида жуда кўп, уни сметана билан бирга тановул қилган маъқул. Бундай бирикма ретинолнинг организм томонидан яхши ўзлаштирилишига ёрдам беради. Агар сабзини ёқтирмасангиз, ҳар доим дорихонадан А витаминининг мойли эритмасини сотиб олиш имкони бор. У соф ҳолатда ҳам, капсула кўринишида ҳам ишлаб чиқарилади.

Нигина ҚОДИРОВА тайёрлади.

Ёйлар бўйича: 1. Меҳмон иззати, рўзгор буюми. 2. Грузин мумтоз шоири, "Йўлбарс терисини ёпинган паҳлавон" дostonи муаллифи. 3. Сайқал берилган олмос. 4. Қoғоз ишлаб чиқариш ашёси. 5. Таниқли тожик хонандаси. 6. Тошкентдаги меъморий обида, мадраса. 7. Тригонометрик функция. 8. Ўзбекистон халқ ҳофиси. 9. Серсоя дарахт. 10. Чирмашиб ўсувчи гул. 11. Ўзунлик ўлчови бирлиги. 12. Европадаги давлат. 13. Қонун чиқарувчи давлат органи. 14. Ёруғлик манбаи нурларини қайтарувчи ботинқи юза, ёруғликни акслантирувчи асбоб. 15. Транспорт тури. 16. Темир йўл транспорти воситаси. 17. Бўйинбоғ, либос. 18. Ҳарбий техника. 19. Қалимий усти ёпик, сунъий ҳовуз. 20. Футболимиз юлдузи, мураббий. 21. Қўлда тўқилган газлама тури. 22. Шифобахш таом. 23. Покистондаги шаҳар. 24. Ютуқли ўйин. 25. Шамол. 26. Мақолдан: ... сўз, сoз сўз. 27. Келишиқ кўшимчаси. 28. XX асрга мансуб инглиз адиби. 29. Дон маҳсулоти. 30. Юпитер сайёраси йўлоши. 31. Сўз туркуми. 32. Парранда ошёни.

МУАММОНОМА

Калит сўзлар куйидаги ҳикмат ва мақолларда келтирилиб, рақамларда ифодаланган.

Алишер Навоий ҳикматлари:

1. Одами эрсанг 19, 25, 6, 1, 9, 4, 10 одами,

Ониким, йўқ халқ гамидин гами.

2. Ёмон била 21, 15, 22, 4 орасида фарқдир, Икки кеманинг учини тутган гарқдир.

Ўзбек халқ мақолларидан:

3. Тилингда бўлса болинг,

7, 8, 10, 4, 24 турар иқболинг.

4. Адаб – 13, 10, 11, 4, 3 сандиқ одамига қараб очилади.

5. Таом таъми - туз билан,

Одам таъми – 23, 18, 12 билан.

6. Аввал 16, 18, 10, 19, 13, 22, кейин йўл.

7. Яхши 15, 8, 10, 5 – кишининг хусни.

8. 14, 1, 5 жойига қарор топади.

9. Мард бир ўйлар, номард 20, 12 ўйлар.

10. Чиллаки чиллакини кўриб, 17, 8, 6, 1, 7 уради.

Энди калит сўзлар жавоблари асосида шакл атрофидаги рақамларни ҳарфлар билан алмаштириб, муаммонoмани ҳал этинг. Бунда улардан икки мисра ҳикматли сўз ва унинг муаллифи бўлган ўрта аср ўзбек мумтоз шоирини билиб оласиз.

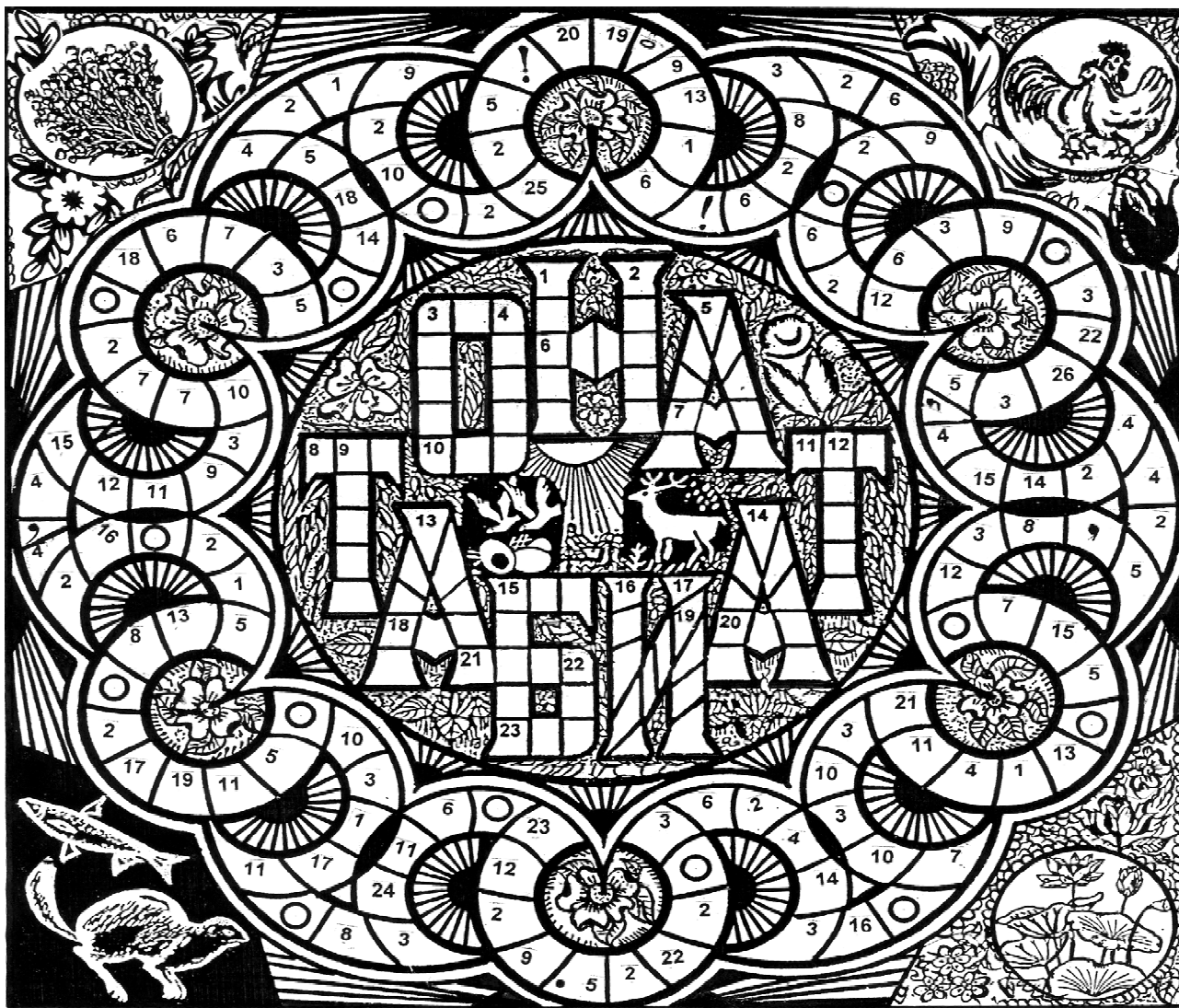
Фозилжон ОРИПОВ

"СОҲИБҚИРОН АМИР ТЕМУР ЎГИТЛАРИ" МУАММОНОМАСИ ЖАВОБЛАРИ:

Калит сўзлар: I. Адолат. II. Жангда. III. Йиқар. IV. Вафодор. V. Жазм. VI. Неъмат. VII. Хушёр. VIII. Китоб. IX. Қасд. X. Ахтарма.

Ўғитлар: Азми қатъий, тadbиркор, хушёр, мард ва шижоатли бир киши мингта тadbирсиз ва лоқайд кишидан афзалдир.

Маслаҳат, кенгаш, тadbиркорлик — фаоллик ва хушёрлик билан иш тутишни талаб қилади.

Энига: 3. Ҳаёт учун зарур модда. 6. Ҳарорат ва ёруғлик манбаи. 7. Ҳашарот. 8. Сутка қисми. 10. Яйлов жонивори. 11. Сув ҳавзаси. 15. Экин экишга яроқли, лекин узоқ вақт ҳосил олинмаган ер. 18. Кўзлари қора, кўркам, камёб кийик. 20. Мақолдан: Тикансиз... бўлмас, машаққатсиз - хунар. 21. Осмоннинг яна бир номи. 23. Бир ўрқачли эркак туя.

Бўйига: 1. Чучук сувларда яшайдиган, тангасиз, мўйловли, овланадиган йиртқич балик. 2. Йиртқич сут эмизувчи. 3. Тошкент вилоятидаги оромгоҳ тоғлик маскан. 4. Тоғлар орасидаги кенг обод текислик. 9. Тоғликдаги чуқур бўлмаган ғор. 12. Дарахтзор. 15. Қор-ёмғир аралаш эсалиган шиддатли шамол. 16. От зоти. 17. Қуёш ботаётган пайт. 22. Тоғликлар бағридаги кенг бўшлиқ.

"СПОРТ ЎЙИНЛАРИ" ЧАЙНВОРДИ ЖАВОБЛАРИ:

1. "Алпомиш". 2. Штанга. 3. Аҳмедова. 4. Акробат. 5. Тангриев. 6. Вақт. 7. Тайм. 8. Машқ. 9. Қиличбозлик. 10. Кураш. 11. Шахмат. 12. Туризм. 13. Марафон. 14. Найза. 15. Атлетика. 16. Абдуллаев. 17. Волейбол. 18. Лаппак. 19. Кубок. 20. Каратэ. 21. Эрматов. 22. Вазн. 23. Нишон. 24. Нокаут. 25. Тўп. 26. "Пахтакор". 27. Ринг. 28. Гонг. 29. Гимнастика. 30. Арена. 31. Акробатика. 32. Аут. 33. Теннис. 34. Самбо. 35. Олимпиада.

МУАММОНОМА Калит сўзлар: 1. Аҳмедов. Қосимов. 2. Ёшлик. 3. Очко. 4. Футбол. 5. Регата. 6. Қўлқоп. 7. Бадминтон. 8. Ғалаба. 9. Брасс.

Ибратли сўз: Спорт ёш авлодга соғ-саломат, бардам-бакувват, хур-фикр инсон бўлиб етишиш учун ёрдам беради.

Ўнга: 5. Эркак от. 13. Ўзи ин қурмасдан бошқа қушларнинг инига тухум қўядиган сайроқи ўрмон қуши. 14. Олтиннинг яна бир номи.

Чапта: 5. Кашалот танасида тўпланадиган, атир ишлаб чиқаришда ишлатиладиган мумсимон хушбўй модда. 13. Йирик уй паррандаси. 14. Ер шарининг шимолидаги қалин ўрмон зонаси. 19. Ернинг фаразий айланмиш ўқи билан ер сирти кесишган икки нуқтадан ҳар бири.

МУАММОНОМА

Калит сўзлар: 1. Баҳор, ёз ойларида тунда ҳароратнинг пасайиши туфайли ҳаводан инадиган мусаффо томчи - 24, 15, 9, 12, 3, 10, 7.

2. Сувсиз бепоён маскан - 1, 2, 16, 12, 11.

3. Океаннинг қуруқликка туташган қисми - 9, 18, 10, 7, 3, 22.

4. Қуёш нурининг ёмғир томчиларида синиши натижасида самодаярим доира шаклида турфа рангда акс этадиган йўл - 23, 20.

5. Қуёшнинг йиллик кўринма ҳаракати доирасидаги ўн иккита юлузлар туркуми - 8, 15, 12, 25.

6. Моллоскаларнинг турли шаклдаги косаси - 26, 3, 21, 2, 10, 11, 17.

7. Чақмоқ чақиб, яшин билан кузатиладиган қисқа фурсатли атмосфера ҳодисаси - 4, 11, 4, 2, 17, 2, 5, 9, 3, 12, 11, 17.

8. Қазиб олинмаган қаттиқ ёқилги - 14, 13, 4, 3, 12.

9. Танаси оқиш ва жуда қаттиқ, кенг яроқли дарахт - 19, 4, 2, 10.

10. Текисликка нисбаган баланд маскан - 6, 11, 21.

Энди калит сўзлар жавоблари асосида шакл атрофидаги рақамларни мос ҳарфлар билан алмаштириб муаммономани ҳал этинг. Улардан шоир Азим Суюн қаламига мансуб қайирмалардан бирини билиб оласиз.

Тузувчи: Фозилжон ОРИПОВ

Машҳурлар ҳаёти ҳамيشа омма эътиборида бўлган. Улар ҳақида турли миш-мишлар, уйдирмалар ва латифалар ҳам тўқилган. Шундай инсонлардан бири Лев Толстой эди.

ЎЗИДАН КЕЛИБ ЧИҚИБ

XIX аср. Поезд Ясная полянадан ўтиб бормоқда. Бир киши далада ўт ўраётган кишини кўриб, шеригига:

— Қаранг, шу одам нархотки Лев Николаевич Толстой бўлса? — деди ҳайратланиб.

— Бўлиши мумкин эмас, у жаноби олийлари фақат ҳукумат поезди ўтаётганда ўт ўрса керак.

ОРЗУ

Лев Николаевич Толстой уйланишидан олдин, хотини оқила, саришта, ширинсухан бўлишни орзу қиларди. Уйланганидан сўнг ҳам...

ҚИЙНАЛГАН НУСХАКАШИ

— Толстой қандай қилиб тўрт томдан иборат “Уруш ва тинчлик” романини ёзганини ҳечам ақлимга сиғдиrolмайман.

— Нима, сен уни ўқиб чиққанмисан?

— Йўқ, нусха кўчирганман.

АСАРНИНГ ТАЪСИРИ

— Мен “Уруш ва тинчлик” китобини биринчи марта уч ёшлигимда олганман.

— Хўш, ундан қандай таассурот олгансан.

— Ўшанда мен киндик чуррасини орттириб олганман.

— Ҳаққонроқ бўл, наркозиинг кучи кетяпти...

КАМОЛИДИН тайёрлади.
Суратлар муаллифи Асимхон ВОСИХОНОВ.

Бўёқлар ироли

XIX асрнинг буюк рассомларидан бири, француз тасвирий санъатида реализм асосчиларидан саналган Гюстав Курбе Франция жануби-ғарбида жойлашган кичик Орнане шаҳрида фермерлар оиласида дунёга келади.

У ёшлигиданоқ тасвирий санъатга меҳр қўяди. Бу қизиқиш унга қироллик коллежи Безансонада ўқиб юрган пайтларидаёқ “Бўёқлар қироли” номини олишига сабаб бўлади. Парижга қонулар бўйича ўқишга келган Курбе аста-секин маърузаларга боришни ҳам тўхтатади ва тасвирий санъат билан шуғуллана бошлайди. Унинг асосий мактаби дунёга донғи кетган Лувр музейи бўлиб қолади. Музейда Курбе Рембрандт, Веласкес, Делакруа ва Жерико асарларидан нухалар кўчириб, ўз билимларини ошириб борди.

Мустақил яшашни бошлаган ёш рассом ўзига энг арзон ва оддий бўёқлар сотиб олиш учун, ҳатто кунига бир маротаба овқатланишига тўғри келган. Талабаликдаги дўсти у ҳақда шундай эслади: “Курбенинг ишлаш услуби бошқалардан тубдан ажралиб турарди. Бу фарқ, албатта, ҳамма-мизнинг эътиборимизни тортмасдан қўймасди. У белгиланган ҳажмдан уч баравар катталиқдаги мойли қоғозда ишларди. Ҳатто бўёқ қутиси ҳам бизникидан анчагина каттароқ, шунга яраша бўёқлари ҳам мўл-кўл бўларди. Шу сабабдан бошқаларга ҳалақит бермаслик учун ҳаммадан орқароқда жойлашиб олиб, чизишга киришарди.

Чизиш жараёнида мўйқалам, куракча, латта каби ашёлар керак бўлиб қолса, бармоқларидан ҳам унумли фойдаланиб кетаверарди”.

***

Бир куни Делакруа картиналаридан бири ёнида турган Курбе ҳаммага маълум ва машҳур бўлган ушбу асар муаллифига савол билан мурожаат қилади:

— Асарларингиз юқорисида тасвирланган, булутлар орасида кўриниб турган мана бу қанотли хонимчалар кимлар ўзи? — деб сўрайди.

— Булар фаришталар, — деб жавоб қайтарди Делакруа.

— Сиз уларни кўрганмисиз? Агар кўрмаган бўлсангиз уларни қандай қилиб чизгансиз? Мен эса фақат кўрган билганларимни чизаман...

***

Курбе ўз кўрғазмаларида асарларини мақтар, айниқса, аёллар тасвирланган картиналари ҳақида: “Инсон танасининг нафис гўзаллигига қаранг, бу мўъжиза бўлмай нима, ахир? Мўъжиза олдида сукут сақлаш керак!” дея атрофидогиларга қайта-қайта гапиравериши, ман-манлиги замондошларининг жиғига тегарди.

***

Парижда 1855 йилда Бутунжаҳон рассомлар кўрғазмасига асарлар танлови жараёнида ҳакамлар Курбе картиналаридан иккитасини кўрғазмага қўйиб бўлмайди, деб топади. Бу ҳолдан аччиқланган Курбе ўз норозилигини намойиш этиш учун расмий бино яқинида ўз ҳисобидан кўрғазма павильонини уюштиради. У ерда кўрғазмага қабул қилинмаган икки асари ва жами эллиқтача картинасини намойиш этади. Рассом шедевр деб ҳисоблаган ўша тортишувга сабаб бўлган икки картинани кўриш ниятида Делакруа павильонга ташриф буюради. Бу зўрма-зўраки, яккахон кўрғазмага келган Делакруа дастлабки соатлар мобайнида ягона томошабин эди.

***

Курбе америкалик дўсти, рассом Жеймс Уистлер билан 1865 йил ёзида Нормандияда жойлашган Трувиле шаҳарчаси атрофида денгиз манзараларини чизишга тез-тез бориб туришарди. Дўсти Уистлер ҳаминша севган қизи ирландиялик гўзал Жоанна Хеффернин билан бирга эди. Кунларнинг бирида Уистлер дўсти Курбегга гўзал Жоаннанинг суратини чизишга руҳсат беради.

Курбе тезда ойнага қараб турган Жоаннанинг сурати — “Ирландиялик ажойиб қиз” деб аталган картинасини чизишга киришади. Кўп ўтмай Уистлер севиқли гўзали Жоаннани, дўсти Курбени Трувиле шаҳрида қолдириб, Чилига мустақиллик курашчилари сафига кетади. Вақт ўтиб америкалик рассом яна Европага қайтгач, дўсти Курбенинг “Оламнинг бошланиши” картинасини кўради. Ҳозирда Орсе музейида сақланаётган бу картинанинг биринчи планида Курбе услубида тасвирланган аёл образи америкалик диққатини ўзига тортади. Картина ечимини кўрсатиб турган бу аёл образи унга жудаям таниш эди.

Севгилиси Жоаннага уйланиш ниятида қайтган америкалик нафратга тўлган юрагидан Жоанна ҳам, эндиликда собиқ деса ҳам бўладиган дўсти Курбедан ҳам батамом алоқани узати.

***

Франкфуртда кўрғазмага қўйилган Курбе асарларидан бир нечтаси анчагина шовқинли тортишувларга сабаб бўлади. Ҳатто “Жаноб Курбе асарлари олдида тортишувлар ман этилади!” деган эълон ёзиб қўйишларига тўғри келган.

***

Курбе ўзидан ўн ёш кичик бўлган Клод Моне билан этюд чизишга Гаврга отланишади. У ерга ишга келгач, Курбе тўсатдан ранги ўзгариб:

— Нега отахон Дюмани кўришга бормас эканмиз, албатта, борамиз! — дейди.

— Лекин... мен у билан умуман таниш эмасман, — дея Моне елкасини қисади.

— Бир пайтлари уни узоқдан кўрганимни ҳисобга олманда, мен ҳам у билан умуман таниш эмасман.

Дюмани кўриш имкониятидан фойдаланиб қолиш ниятида икки ошна таниқли ёзувчи вилласи томон йўл олишади. Манзилга етиб келишгач, эшикни очган хизматкор аёлга қараб:

— Жаноб Дюмага бизнинг келганимизни билдирсангиз, — деди Курбе

— У ҳозир банд, — деди хизматкор.

— У бизнинг келганимизни билса, албатта, қабул қилади.

— Ҳали шунақами? Унда Сизларни ким деб хабар берайин?

— Унга Орнанлик уста сизни сўраб келибди, деб хабар берсангиз, — дея кўрагини тик кўтариб, мағрур қаради Курбе.

Кўп ўтмай новчадан келган Дюма улар қаршида пайдо бўлди:

— Дюма!

— Курбе!

Шу пайт худди эски танишлардек иккови қулоч очиб кўришади. Уларнинг бу ҳолатидан Моне ҳайратга тушиди.

Бир неча кун Дюма меҳмонлар билан кадрдонлардек суҳбатлашар, кўшиқ айтишиб ўзларига егулик тайёрлашарди.

**Жиззах Давлат педагогика институти ўқитувчиси
Рўзимурод ЭСОНОВ тайёрлади.**